

Etické principy v praxi českého územního plánování

Disertační práce

Soubor prací

Ing. Jan Šlemr

Školitel: prof. Ing. arch. Karel Maier, CSc

Prohlášení autora disertační práce

Prohlašuji, že jsem zhotovil předloženou disertační práci samostatně a uvedl jsem všechny použité zdroje v seznamu literatury.

V Praze dne 30.6.2019

Ing. Jan Šlemr

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval zejména svým rodičům bez jejichž podpory nejen materiálního charakteru by tato práce nevznikla a ani by nebyla má doktorská studia vůbec možná.

V této souvislosti také děkuji Fakultě životního prostředí České zemědělské univerzity za podporu v průběhu studia. Značný dík patří také Interní grantové agentuře, která podpořila můj výzkum grantem č. 20154226 „Etické principy v praxi českého územního plánování“.

Závěrečné poděkování bych také rád vyslovil svému školiteli prof. Ing. arch. Karlu Maierovi, CSc. za dlouhodobé vedení, metodické konzultace a identifikace výzkumných témat, jejichž výsledkem je tato práce.

Abstrakt, klíčová slova

Tato disertační práce na téma „Problematika etiky v územním plánování v České republice“ shrnuje autorovu publikační činnost na toto téma. Základ práce tvoří definování výzkumné problematiky, čehož je dosaženo rešerší převážně zahraničních zdrojů vztahujících se k problematice na toto téma. Dojde tak k nalezení teoretické roviny vnímání problému, který doposud nebyl v podmínkách České republiky komplexně zkoumán.

Pojmenování práce *Etické principy v praxi českého územního plánování* odkazuje ke stěžejnímu cíli práce. Tím je vykreslit a pojmenovat požadavky, jaké jsou činěny na faktický výkon profese územního plánovače a z jakých myšlenkových zdrojů tyto požadavky vycházejí. Etika v plánování má totiž dvojitou výkladovou linii. První proud, který vytváří náplň tohoto pojmu, vychází z teoretických konceptů a má normativní charakter. Druhý proud vychází z uvažování plánovačů a je odvozen zpravidla z jejich každodenní rutinní praxe (Campbell et Marshall, 1998). Tyto dva proudy budou v disertační práci zkoumány dle struktury, která bude představena v kapitole *Cíle*. Dá se říci, že bude zkoumáno, jaká je kultura plánování ve vztahu k práci plánovačů a jaké hodnoty zaštiťují práci, kterou plánovači odvádějí.

Metodický postup sledoval dvě linie. První z nich byla orientována na rešerši literatury, dostupných publikací a historických pramenů. Z této linie vzešlo stanovení obrysů výzkumné problematiky. Podrobný rozbor tohoto tématu je obsažen v publikaci *Teorie a realita českého a slovenského územního plánování a urbanizmu* (Maier et Šlemr, 2016). Tato publikace popisuje okolnosti, které předurčily historický vývoj profese v návaznosti na prostředí. Druhá výzkumná linie sledovala sociologické metody práce při hloubkové analýze současného stavu problematiky očima přímých aktérů. Tato posloupnost nebyla náhodná, nýbrž vycházela ze základní teze, že současný stav etického vnímání v územním plánování vychází z vnějších podmínek, tedy má svá společenská, kulturní, teritoriální, legislativní, metodologická a technická východiska. Tato východiska mají pak svou vlastní historickou dynamiku.

Podle této teze nelze na aplikovanou disciplínu nahlížet jako na svět abstraktních idejí mající své zákonitosti *per se*. Naopak, zákonitosti jsou odvozovány díky okolním jevům a vlastní charakteristiky sledovaného systému jsou vyvozovány na základě analýzy spolupůsobících jevů. Právě deklarace tohoto metodického rámce je fundamentálním příspěvkem k soudobé diskuzi o etických problémech v územním plánování.

Z těchto důvodů jsou v souboru prací předloženy tři publikační výstupy autora, z nichž první se týká právě výzkumu historického vývoje mise územního plánování v českých zemích od roku 1945 do současnosti. Tato historiografická práce definuje dlouhodobé vztahy územního plánování na společenskou poptávku po této činnosti. Druhý publikační výstup popisuje vztahy mezi veřejností a jejími reprezentanty zejména s ohledem na etický rozměr plánování. Třetí publikační výstup zkoumá postoje a názory praktiků v oblasti územního rozvoje.

V závěru práce jsou diskutovány vědecké závěry ze tří publikačních výstupů ve svitu současné úrovně poznání dané problematiky. Dále dochází k metodologické diskuzi základního východiska práce, kterým bylo přijetí faktu, že etika aplikované disciplíny vychází z širšího socioekonomického rámce právního prostředí státu a není dominantně založena na abstraktních modelech rámcově vycházejících ze školy německého idealizmu 18. a 19. století.

Klíčová slova:

Územní plánování, územní rozvoj, etika, Česká republika, kultura plánování

Obsah

Prohlášení autora disertační práce	3
Abstrakt, klíčová slova	5
Obsah.....	7
1. Východiska a hypotézy práce	8
2. Cíle práce	10
3 Teoretický přehled.....	11
3.1. Základní plánovací směry	12
3.2. Kulturní obrat v chápání tvorby měst.....	16
3.3. Evropská kultura plánování	18
3.4. České plánování na cestě od socialismu.....	19
4. Metodika	21
4.1. Charakteristické rysy profese územního plánovače v kontextu historického vývoje	21
4.2. Vztah elit a veřejnosti v územním plánování	22
4.3. Současná kultura plánování v České republice	23
5. Publikované články	25
5.1. Teorie a realita českého a slovenského urbanizmu a územního plánování od roku 1945.....	25
5.2. Elity a veřejnost – etický rozměr územního plánování v České republice	26
5.3. České územní plánování očima územních plánovačů: Pokračování eroze starých pořádků nebo vznik nové doktríny?.....	27
6. Diskuze.....	28
7. Závěr a následné směřování výzkumu.....	32
8. Zdroje.....	36
Příloha	42

1. Východiska a hypotézy práce

Územní plánování je činností, kde se střetává mnoho aktérů s často velmi rozdílnými názory na vývoj území. Tento pohyb se realizuje v právním prostředí státu. Právní úprava je ovšem jen rámec a vlastní rozhodování je vždy činěno na základě svědomí jedince a dále je také ovlivňováno nátlaky politiky, zájmovými skupinami nebo jednotlivci. Vystává tak otázka, zda každý aktér má stejný přístup k procesu územního plánování a zda nedochází k účelové eliminaci hlasu jedné skupiny ve prospěch druhé. Z výše napsaného vyplývá, že etický rozměr územního plánování je ve třech rovinách. Základní rovinou je subjekt – tedy ten, kdo řeší etický problém. Další rovinou je vlastní obec, kde vznikl plánovací proces. Nejvyšší rovinou je zákonodárství, kde vzniká právní rámec územního plánování. Zákonodárská rovina má vliv na etiku územního plánování tím, že dle politického systému a kultury definuje vliv politiky na územní plánování a stanovuje postup tvorby územního plánu a dále postupy jak se legálně vyjadřovat k územnímu plánování. Stanovuje tedy rámec pro pohyb morálních subjektů. Aplikaci procesu územního plánování realizuje prováděcí orgán, tedy podle úrovně, na které se vyskytujeme, buď obec, kraj nebo stát. Na základní úrovni je to pak subjekt, jehož etické rozhodování je utvářeno svědomím, které formuje morální předporozumění jedince. Obecně se dá říci, že je rušeno staré dogma o nedotknutelnosti názoru odborníka, který jediný „vlastní“ recept na „správná“ řešení. Ruku v ruce s tímto jevem dochází k aktivaci občanské společnosti, která nechce být jen pasivním hráčem.

Otázka, která vzniká, pak směřuje k problému, kdo tedy má být ten, kdo ví, co je pro dané území vhodným „správným“ řešením a jak má být veden proces územního plánování tak, aby se vůbec názor této skupiny dostal ke slovu. Zatímco v zahraničí se etické problémy, které vznikají během vlastního procesu plánování sídel, diskutují od šedesátých let, tuzemská odborná debata prakticky nevzniká.

Jedním z motivů pro tento úkol proto bude odpovědět na otázku, jak jsou v systému územního plánování v České republice dodržovány hodnoty dané Ústavou ČR, tedy ústavním zákonem č.1/1993. Konkrétně zda praktický proces územního plánování skutečně respektuje článek 2, bod jedna, kde je uvedeno „*Lid je zdrojem veškeré státní moci, vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní*“, dále článku 6, kde je uvedeno „*Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním. Rozhodování většiny dbá ochrany menšin.*“ A posledním výchozím bodem je článek 3, bod první, ústavního zákona č. 2/1993 Sb. Listiny základních práv a svobod, kde je uvedeno „*Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.*“ Pro tyto účely bude zvláště důležité, zda základní práva a svobody ve vztahu k územnímu plánování jsou zaručena **všem bez rozdílu, zvláště jiného smýšlení, majetku, nebo jiného postavení.**

Tyto základní teze přebrané z Ústavy České republiky sloužily k formulaci základních výzkumných okruhů, jejichž platnost byla výzkumem potvrzována, respektive upřesňována. Okruhy jsou následujícího znění:

H1 Během procesu územního plánování dochází k aktivní výměně názorů mezi zájmovými skupinami a zbytkem veřejnosti

H2 Politická reprezentace rozhoduje pouze transparentním způsobem bez skrytého vlivu zájmových skupin

H3 V procesu územního plánování jsou elitou ti, kteří vynikají nad ostatními mocí, znalostmi a morálkou

Cílem těchto tvrzení není je buď plně podpořit, nebo zcela vyvrátit. Spíše je cílem pomocí metody kvalitativního výzkumu nahlédnout na problém optikou reálných osobností, které se ve zmíněné problematice pohybují.

2. Cíle práce

Prvním cílem, který si vytyčila tato disertační práce, je popsat charakteristické rysy profese územního plánovače, tedy to, jak bylo dobovým diskurzem vnímáno jejich poslání v průběhu druhé poloviny dvacátého století. Má to své opodstatnění, jelikož není docela dobře možné porozumět současným vývojovým trendům bez pochopení minulých situací. V praxi to obnáší rešerši odborné dobové literatury a identifikace klíčových témat, které se vztahují k profesi územního plánovače. Zároveň díky tomu dojde k periodizaci na charakteristická období tak, jak formovala úkoly práce územních plánovačů. Naplněním tohoto cíle dojde k popisu kultury plánování v kontextu dějinného vývoje, dle požadavků, které byly kladeny na výkon profese.

Druhým cílem je popsat vztah elit a veřejnosti na poli územního plánování. Časově se dá tento problém ukotvit jako stav po roce 2010, tedy období, které v době tvorby výzkumu nebylo pokryto relevantní odbornou literaturou pokrývající toto téma. Právě vztah veřejnosti a elit je určující pro stanovení současného stavu uvědomění si etických otázek v této oblasti. V disertační práci to bude obnášet vysvětlení následujících problémů. Jaká je role veřejnosti, zájmových skupin a politické reprezentace v procesu územního plánování. Jakou mají legální moc a jaké praktiky v realitě plánování používají. Je rozdíl mezi legalitou a moralitou v procesu plánování?

Na tyto otázky bude odpovězeno metodou rozhovorů s vybranými aktéry procesu územního plánování.

Třetím cílem je vyobrazení kultury plánování v České republice přímou optikou praktikujících plánovačů. Vzhledem k pilotnímu charakteru výzkumu této oblasti na území bývalého Československa bude vyobrazení kultury plánování provedeno exploračním výzkumem na bázi kvalitativních rozhovorů.

V rámci kompozice práce tvoří tento třetí cíl vyústění. Předchozí dva cíle určují popis vnějších kategorií, třetí cíl klade důraz na reflexi optikou samotných plánovačů.

3. Teoretický přehled

V roce 1911 napsal francouzský filozof a myslitel Henri Bergson v předmluvě ke knize Williama Jamese *Pragmatismus*, že jsou dva druhy skutečnosti. Jedna je ta představovaná, jejíž podobu vymezí předpoklady, které na svět máme a druhá je ta, která nás obklopuje ve vší své mohutnosti a nutno dodat také i zbytečnosti. V životě se říká spousty neužitečných věcí, dělá hromada přebytečných gest a téměř se nevyskytují jednoznačné situace. Oproti tomu život, tak jak ho vidíme večer v divadle je určený a definovaný. Herci v divadle říkají jen to, co mají říct a dělají jen to, co je třeba dělat. Jsou zde jasné výstupy. Hra má začátek, prostředek a konec; zkrátka vše je uzpůsobeno s ohledem na rozuzlení. Myšlení věcí se tedy omezuje na chápání kategorií věcí podle myšlení a nejsme sto zachytit celou skutečnost bez účelových zjednodušení (Bergson, 2003). **Pro analýzu a obecněji definici kultury plánování a etického uvědomění plánovačů je příznačné právě to, že dochází k účelovému vytyčení zorného pole, kterým jev sledujeme, pohybujeme se tedy v účelovém zkreslování skutečnosti**, podobné té o které Bergson hovoří jako o divadelní skutečnosti. Dochází k tendenci nazírat na studovaný jev jistým, často dlouhodobě navyklým způsobem.

Pro zachycení rozdílu skutečnosti od představy skutečnosti platí stav, který popisuje Ludwig Wittgenstein ve *Filozofických zkoumáních* (1993 [1931]) v § 3. Zde uvádí situaci, kdy se tážeme, zda nějaký popis vyhovuje či ne. Odpovědí může být jediné konstatování, že *ano, ale jen pro tuto úzce vymezenou oblast, nikoli pro celek, který jsi mínil popsat*. Následně v § 27 Wittgenstein popisuje, jakou povahu a vlastně moc má vlastní pojmenovávání věcí. *Věci pojmenováváme a můžeme pak o nich mluvit. Vztahovat se v řeči na ně. – Jako kdyby už s aktem pojmenovávání bylo už dáno to, co dále děláme*. Skutečnost kolem je stále tak mnohoznačná a neuchopitelná, ale pojmenováním si ji upravíme pro účel, který máme, tedy konceptualizujeme. Řadící páka u automobilu je řadící pákou jen zde, ale bez smyslu, širších vztahů a koneckonců bez ukotvení v automobilu je to jen zkroucená železná tyč. To má poměrně značný dopad na deterministicky pojaté obory lidské činnosti. **Samo chápání pojmu územní plánování je pak ryze účelovou konstrukcí stejně jako činnosti v tomto okruhu probíhající.**

Ve vědeckém prostředí zavedl T. S. Kuhn krátce po druhé světové válce pojem paradigma jako soubor pravidel, které dané společenství odborníků pokládá za základní a určující pro jimi chápanou oblast. Teprve když dojde k ustanovení paradigmat, tak je možné zahájit klasickou vědeckou práci, která je založená na elementárních předpokladech, které určují, jaké oblasti následně vědci zkoumají. Přijetím paradigmatu má důsledky také v tom, že vědec následně nemusí většinu svého života věnovat obhajobě základních pojmů, ze kterých teprve vyvozuje své objevy (2008 : 32 [1962]). Dochází tedy k situaci, kdy optika daného paradigma se pokouší přírodu (tedy tu mnohovýznamovou a neuchopitelnou skutečnost) vměstnat do jakési předem vytvořené a nepružné krabice. Ty jevy, které se do krabice nevejdou, tedy neodpovídají tomu, jak paradigma chápe přírodu a skutečnost, jsou pak odbornou obcí často zcela vypouštěny ze zřetele (2008 : 36 [1962]).

Každé uchopení skutečnosti vychází z nutně zjednodušujících kategorií vnímání sledované problematiky. To pak v podobě jednoduchých vztahů umožňuje nahlédnutí klíčových procesů pro námi stanovený cíl. Chci-li budovat město, nebo do něj něco nového vkládat, tak vědomě i nevědomě si vybírám jen jistý úsek skutečnosti, kterou zohledňuji ve svém návrhu městského zásahu. **Zde je třeba mít na paměti, že tato konceptualizace se netýká jen městských forem, ale i specifických metod práce plánovačů.** Zjednodušeně se to dá popsat tak, že plán se buduje nejen na očekávané stavební počiny, ale také se omezuje a specifikuje okruh aktérů, kteří mohou do procesu zasahovat.

Zkrátka jsme se naučili nějak město vnímat a nějak definovat své plánovací úkoly. Tuto skutečnost si můžeme nazvat třeba **konceptuálním paradigmatem plánování**, protože odhaluje zásadní rys právě proběhnuté konceptualizace skutečnosti. Koncept zahrnuje jen ty vztahy a jevy, které jsou shledány jako klíčové pro daný cíl a utváří tak paradigma vnímání plánovacího úkolu.¹

Někdy nám ale nemusí být přístupný důvod, proč jsme zrovna ten jev či vztah shledali zásadním pro náš koncept. To vyplývá z toho důvodu, že ne všechny složky naší kultury a jejího působení na nás jsou nám nahlédnutelné a zřejmé. Zvláště fundamentální vrstva hodnot má pro námi činěný výběr zachycených jevů významný vliv (Gullestrup, 2006). Úskalí ale spočívá v tom, že fundamentální hodnoty ani nevnímáme, natož abychom je řádně reflektovali a při chápání městského prostoru a procesu jeho plánování extra zviditelnili.

Pro územní plánování a urbanizmus to má ten dopad, že často sdílíme struktury myšlení, které nereflektujeme a přijímáme za hotové.

6.1. Základní plánovací směry

Územní plánování ovlivňuje značnou měrou podobu dlouhodobých investic, které se realizují v území. Administrativní prostředí, zákony, ale i neformální komunikační sítě zde vytvářejí ustálené vzorce chování aktérů procesu plánování. Tento aspekt má podobu kultury plánování, zvláště pro svůj dlouhodobý charakter a ustálené vzorce vnímání problematiky, které mají tendenci se z generace na generaci replikovat a jen pozvolna přizpůsobovat změněným vnějším podmínkám. Kultura plánování se dnes stává neoddelitelnou složkou při porozumění plánovacímu systému. Její zachycení není vůbec jednoduché. Plánovači, obvykle architektonického, technického, nebo geografického vzdělání, mají vypěstované vlastní chápání svých úkolů a jsou naučeni jistým pracovním úkonům, které se od nich v praxi očekávají. Tyto postupy a úkony vznikají v návaznosti na právní systém a v prostředí jejich společenských a administrativních zvyklostí. Mají ustálenou roli a výkon jejich profese je ostatními aktéry procesu územního plánování takto chápán. V případě požadavku na změnu plánovacího přístupu a importu odlišných přístupů k plánování z jiných prostředí dochází k turbulentním reakcím. Ty vznikají v důsledku setrvačnosti prostředí plánování, kde jsou aktéři navyklí na jisté chování institucionálního prostředí, kterému odpovídají formální i neformální vazby a vzniklé sítě. Toto neporozumění kultuře plánování pak může být důvodem, proč importované plánovací postupy selhávají. V čem je podstata problému toho, jak se chovají lidé v systému územního plánování, si přiblížíme níže. Bezprostředně to souvisí s tím, jak vzniká kultura plánování nemluvě o vnímání etických otázek plánování v této kultuře.

Většina plánů v běžném slova smyslu nezachycuje vlastní produkovaný objekt, nicméně v případě urbanistických plánů je tomu právě naopak. Zatímco plánování produktů je tvořeno sekvencemi a návaznostmi akcí vedoucími ke stanovenému cíli, tak plánování hmotného prostoru je navíc realizováno na mapových podkladech, které zachycují předmět plánování. Není tedy jen plánována cesta jak k výsledku dojít, ale navíc je součástí plánu i zachycení "produktu" jako takového. To ovšem není zdaleka jediné specifikum plánování města oproti plánování řekněme výroby. Výstižně to ilustruje tzv. paradox plánování, kdy je jednodušší (z hlediska tvorby plánu) naplánovat cestu na

¹ Jsem si vědom, že výběr pozorovaných a sledovaných jevů optikou cílů a výsledků je značně teleologický konstrukt. Pro účely předkládané práce ho ovšem volím jako axiomatický předpoklad, který dále nerozvíjím, protože územní plánování je vždy teleologická činnost, která nemá *per se* žádný význam.

Měsíc, než plánovat město. V prvním případě cesty na Měsíc je jasný cíl a celý proces je ryze fyzický s pouze přírodními zákony. Ale plánování prostoru obývaného lidmi je komplexní. Cíle nejsou zřejmé ani dobře pochopitelné, navíc jich je mnoho. Soutěží spolu vize ekonomického růstu s férovou distribucí zisků vedle zdravého prostředí. Tyto cíle nejsou tedy vždy plně kompatibilní a není ani vždy možné volit jedno nebo druhé (Hall et Tewdwr, 2014, kapitola 1). Vše se navíc odehrává v prostředí, které je bytostně politické a není možné zde ani vykonávat apolitické urbánní plánování (Krumholz et Forester, 1990; Staub 2005).

Nejen při plánování tak komplexních struktur jako je město nebo region se proto nevyhneme konceptualizovanému pohledu, ale právě v této konceptuální složce je ukryta Achillova pata urbanistických plánů. Stejně jako každé pozorování fenoménu, tak i každý způsob urbanistického plánování v sobě obsahuje zmíněné konceptuální paradigma. V urbanistické plánovací teorii se často používá pojem ideologie, což ale není to samé jako konceptuální paradigma. Ideologie, tak jak je dnes používána, má spíše politický význam, nikoli kulturní či duchovní.²

Ilja Šrubař (2001) ve svém článku *Longue durée, cyklista a sociální transformace* poukazuje na návaznost postsocialistické transformace na oscilace modernity³ založené na odpovědi sociálně-politických systémů na technologickou modernizaci průmyslové společnosti. Až nápadná je shoda cyklů modernity od devatenáctého století až do současnosti s cykly plánovacích stylů. V reakci na období gründerského kapitalismu *laissez – faire* vznikající systémy sociálního zabezpečení a států národního kapitalismu, po druhé světové válce dvě dekády státního intervencionismu a sociálního státu, střídají neoklasické modely založené na neoliberalních doktrínách (Šrubař, 2001). Sémantické varianty modernity s polaritou etatická / liberální odpovídají včetně dekád vývoji plánovacích stylů, jak je popisuje např. Sanyal (2005). Lze tedy odvodit, že územní plánování není systémem *per se*, ale je odvislé od celkového nastavení společnosti. Do těchto vazeb opět zapadá sociologický „kulturní obrat“ (Kozmanová et al, 2013) a v jeho odezvě vzrůstající zájem plánovací teorie o „kulturu plánování“ v podobě studia lokálních systémů plánování vynořující se se začátkem nového milénia.

Jen na okraj se dá tedy zmínit, že institut územního plánování je tedy neoddělitelně propojen s modernitou ve smyslu moderních dějin. V souladu s již zmíněnými Husserlovými *Logickými zkoumánímí I* (2009: 151) je tedy předmět územní plánování přístupný ve struktuře moderního myšlení a světonázoru. **Je to právě moderní epocha, která vytváří problémy, které řeší územní plánování a není možné tyto problémy nahlédnout bez používání myšlenkových struktur moderny, která vytvořila evidenci, v níž působí územní plánování.** Předmět územního plánování není přístupný v barokních ani středověkých strukturách myšlení a evidencí. Byť bychom vysledovali některé vnější atributy jako třeba geometrické kompozice, nebo jistý druh stavebních regulací ve městech, nedá se ještě hovořit o územním plánování. To vzniká až s průmyslovou revolucí, respektive v reakci na ni, v důsledku časoprostorového oddělení bydlení, práce a později i volnočasových aktivit. Analogicky se pak dá predikovat, že další vývoj významů moderního světa přinese proměnu vnímání úkolů a poslání územního plánování.

² Komplexnější chápání (tj. nutně ne jen politického) pojmu *ideologie* nalezneme například v Marxově (2004 [1845]) Německé ideologii. Vládnoucí třída vlastní výrobní statky má zde monopol nejen na tvorbu hmotných produktů, ale zároveň tím produkuje také duchovní (ideologický!) obraz doby.

³ Šrubař (2001) hovoří o moderně jako o období moderních dějin. To je důležité poznamenat, protože později budu zmiňovat slovo modernita jako specifické ustavení plánovacího paradigma založeného na víře v technologii a rozhodování elit – nazývaného v plánovací teorii jako „tradiční“ nebo lépe řečeno „paternalistické“.

Korespondence s vývojem modernity vytváří tedy v územním plánování jistou stabilitu. Inspirujeme-li se konceptem Fernanda Braudela, tak pro územní plánování, zvláště jeho složku ustálených vnímání profese, je příznačná střední úroveň časovosti. Ta je zachytitelná jako čas sociálních a politických konstelací, ekonomických a sociálních struktur. Toto pojetí pro českou společnost konkretizovali Musil a Potůček (2008).

V euro-americkém prostředí se daly vysledovat čtyři základní tendence v přístupu k městskému prostoru, které se od sebe liší právě nastavením konceptuálního paradigma v podobě hodnot, které stráží a rozvíjí. Součástí tohoto paradigma je rovněž postup jakým se k výslednému plánu má dojít.

Jelikož je urbanistické plánování vždy politická aktivita (Forester, 1989), tak proto používáme dělení podle příklonu k politické teorii, které se věnovali Fainstein et Fainstein (1996). Apolitický model plánování ani není možný kvůli jasným meziprofesionálním výkonem plánovače, platnou politickou vizí a organizačním schématem, které neumožňují vedení plánování mimo politickou sféru (Krumholz et Forester, 1990). Navíc je iluzorní si myslet, že lze oddělit obecně ideologii od plánování bez vzniku plánů, které se nerozcházejí s realitou (Tynnkynen, 2009).⁴

Prvním (a zřejmě nejstarším) z těchto přístupů je **technokratický přístup**, který je dodnes široce používaným způsobem. V souvislosti s rozšířením okruhu participantů na výsledné podobě města se z technokratického přístupu vyvinul přístup k městskému plánování nazývaný obecně **demokratický**. Radikalizací postojů je pak charakteristický takzvaný **obhájcovský přístup**. Dále ukážeme tendenci k chápání města à la **laissez-faire**. V poslední době se objevuje v odborných kruzích důraz na kulturní aspekty plánování měst. Hluběji se tím odkrývají vztahy mezi výsledným akceptováním městského tvaru uživateli a konceptuální determinantou.

Tradičně chápané plánování města je charakteristické vírou, že existují správné a špatné přístupy. Dominantní roli zde má expert, který je tím, kdo má patřičné znalosti k tomu, aby navrhoval dle správného přístupu. Zastánci tradičního přístupu jsou přesvědčeni, že svět lze vyléčit technologií, která utvoří novou společnost a vylepší podmínky obyvatel. Tradičně chápaná politika stojí v opozici vůči sociální anarchii a možná pro její orientaci moci shora-dolů se jí dostalo přízviska paternalistická, což odkazuje k víře správných rozhodnutí elit (Fainstein et Fainstein, 1996). Urbanista, v tomto konceptu tedy technik, který se plně spoléhá na technické znalosti o území; politice se vyhýbá, nebo se tváří, že neexistuje (Forester, 1989). Fainstein et Fainstein (1996) uvádí, že proto tento typ plánování podléhá modernistické konceptualizaci, která plně spoléhá na informace a analýzy od odborníků. Plánovač-urbanista v tomto modelu je sice ten, kdo "ví", ale platí za to svým stavem, kdy je plně ve službách moci. Ovšem je to vyvážené tím, že zde je samotné urbánní plánování na vrcholu své jistoty rozpoznat a uskutečnit veřejný zájem (Sandercock, 1998).

Nevýhodou tradičního přístupu je, že za slovem veřejnost vystupuje homogenní celek, kde rozdíly mezi pohlavími, třídami či rasami nejsou považovány za důležité (Sandercock, 1998). Campbell et Fainstein (1996) uvádějí, že obhájci⁵ kritizují tento model právě kvůli skutečnosti, že za "veřejným zájmem" se nalézají zájem pouze privilegovaných vrstev.

Tradičně chápaný přístup k městskému prostoru vychází tedy z modernistických principů správy řízení městského rozvoje založeného na paradigma obecné platnosti "vědeckých" metod řízení. To

⁴ Stejně jako nelze oddělit od plánování pohled jakým a proč plánujeme, tj. konceptuální determinantu plánu.

⁵ Budou představeni níže

začíná selhávat, pokud je třeba uvažovat dynamické systémy, kde proměnnou je mnohost názorů a hodnot. Tyto systémy svou spletností a komplikovaností vazeb a významů vytvářejí sítě, které není možné efektivně řídit s modernistickou konceptualizací světa. Dostáváme se tím tak k chápání města, které Healey (1996) označuje jako *interakční a interpretační proces zaměřený na rozhodování o akci v rámci specializovaných a autoritativních systémů multidimenzionální povahy*. Důležité pro následující vývoj je právě to přijetí paradigma, že městský prostor může být vůbec interakční a interpretační.

Tradiční shora-dolů orientovaný model plánování začal být adaptován k participačnímu procesu. Zájem se přesouvá více ke konkrétním komunitám, které obývají místo, kde se má plánovat. V tomto modelu se rozlišuje mezi náhledem specialisty a veřejnosti, která je brána jako konečná autorita. Je zde tedy jasně patrný příklon k hodnotám konkrétních lidí obývajících dané místo (Fainstein et Fainstein, 1996). Úhelným kamenem tohoto přístupu vedeného hodnotami veřejnosti je právě kvalita začlenění veřejnosti, jak namítají odpůrci tohoto přístupu. Formální podoba začlenění veřejnosti a manipulace s názory lidí se pak stává smyčkou na šibenici úspěšného výsledku. Demokraticky orientovaný přístup má velkou sílu například v obnově důvěry obyvatel území stížených nezájmem, nebo zasažených nespolehlivými soukromými investicemi (Bridley, Rydin, Stoker, 2006). Záleží na společenských strážných mechanismech, zda dovedou tento systém v provozu udržet, tak aby byly naplněny jeho provozní předpoklady v podobě konceptuální determinanty demokratických hodnot. Pokud tyto mechanismy selžou, síla systému legitimizuje účelové politiky zájmových skupin za souhlasu veřejnosti, která nebyla adekvátně seznámena s dopady politiky.

Pokud pomíneme nemorální praktiky, tak výsledky vzniklé touto demokratickou cestou jsou podezírány z ohledu pouze na krátký horizont a neučí chápat udržitelnější územní rozvoj, jelikož to je běh na dlouhou trať, která ne vždy je běžným lidem k nahlédnutí. K tomuto omezení se navíc přidává strukturální otázka po povaze hlasu lidu. Kdo vlastně vystupuje za veřejnost? Nezřídká to bývá pouze hrstka hlasitých a ne ti, kterých se rozhodování často nejvíce týká (Fainstein et Fainstein, 1996).

Obhájcovské přístupy⁶ vychází z teze, že každé rozhodování tvoří vítěze a poražené. Zpravidla to bývají nízko příjmové skupiny, které jsou v procesech znevýhodněné. Spravedlivý pohled na městský prostor je proto více autoritativní než jeho demokratický kolega. Role obhájce spočívá v pomoci zformulovat a prosadit zájmy znevýhodněných, protože se předpokládá, že znevýhodněné skupiny toho nejsou schopny (Fainstein et Fainstein, 1996). Jeho hlavním úkolem je tedy organizace komunity a argumentace v její prospěch, často také komunitu přesvědčuje, co je pro ni dobré a co ne, byť to není jeho primární povinností (Davidoff, 1965).

Kámen úrazu podle Sandercockové (1998) spočívá v tom, že obhájce sice zastupuje znevýhodněné, ale celkově není zdůrazněna struktura moci. Znevýhodněným často neschází ony technické znalosti, ale postrádají moc kontrolovat dění. John Forester (1989) vidí znevýhodnění znevýhodněných právě v nedostatku informací v obecnějším slova smyslu. Jsou různá nepsaná pravidla, zkratky, plány a zájmy klíčových aktérů. S tím jde ruku v ruce nerovná politická reprezentace zájmů znevýhodněných. Právě v tomto spočívá velká trhlina plánování města zaměřeného pouze na ekonomický růst bez zaručených „mimoprodukčních“ hodnot. Bez jasně stanovených sociálních hodnot, které nestaví pouze na maximalizaci společenského zisku, se dostáváme k laissez-faire přístupu.

⁶ Někdy také nazývané spravedlivé. Obhájcem je myšlen plánovač, který obhájí znevýhodněné skupiny v procesu plánování.

Považujeme-li laissez-faire za přístup k městskému prostoru, tak tím dochází k posouvání prvotního významu plánování města, který mu vtiskli zakladatelé na konci 19. století. Městské a územní plánování bylo reakcí na špatné životní podmínky v industriálních městech gründerského kapitalizmu. Laissez-faire systém toto ale nebere v potaz, jelikož základním regulačním nástrojem tohoto směru je samoregulace systému. To přináší velké množství variant částí, které ale neobsahují dlouhodobou složku – ta je spatřována v abstraktní ideji maximalizace bohatství společnosti. Časový horizont je minimalizován a nezřídka se pod pojmem dlouhodobý časový rozměr rozumí pouze několik let.

Intencionální rozměr tohoto stylu bere za hodnotu maximální svobodu, což vzhledem k absenci oficiálního vzorce redistribuce zisků vede ke stavu, kdy zisky jdou pouze nejmocnějším hráčům (Fainstein et Fainstein, 1996). Tento model znevýhodňuje koncové uživatele území, jejichž ekonomická moc je zanedbatelná (Maier, 2001). Pro toto prostředí je charakteristická pozice plánovače – strukturalisty, který považuje informace za důležité, protože legitimizují zachování stávajících mocenských a vlastnických struktur. Záměrně se pak snaží nepřitahovat pozornost ke kontroverzním tématům (Forester, 1989).

Ačkoli je tento směr mnohými kruhy démonizován, nelze ho ignorovat. Ve společnostech založených na tržních mechanismech se úloha městského plánování posouvá z roviny tvorby explicitního obrazu města ke schematickému pojetí koordinujícímu vzájemné aktivity. To odpovídá roli státu v tržní společnosti, který by měl být garantem rovné soutěže a příležitostí. Zde záleží na tom, jaká je institucionální výkonnost státní správy a zda je toto schopna zajistit. Deklarace rovné soutěže a příležitostí nezaručuje faktické naplnění. I tato státní garance může být "aerodynamizována" ve prospěch rychlých výsledných realizací (Bridley, Rydin, Stoker, 2006). Všechny tyto modely postavené na myšlence maximální liberalizace přeorientované na soukromý sektor činí z vlastní činnosti plánovače jen nástroj dle potřeb investorů. Trend je pak takový, aby v zájmu "liberalizace" předkládané jako sociální hodnota, došlo k osekání jakýkoli překážek rozvoje, ať je to názor veřejnosti, památková ochrana, nebo ochrana přírody (Maier, 2001).

6.2. Kulturní obrat v chápání tvorby měst

Předchozí čtyři základní tendence přístupu k městu přišly na svět jako víceméně univerzální léky na problémy nemocné (urbánní) společnosti. Většina velkých vizionářů urbanizmu a územního plánování (např. Soria y Mata, Wright, Le Corbusier, Howard) přistupovala k řešení problémů měst tak, že se jednoduše zbourají a podle velkého plánu se postaví nová a lepší města. Náznaky, že tyto vize vychází z nějaké kulturní základny lze vyčíst často jen z indicií a nepřímých pozorování (Hall et Tewdwr-Jones, 2014, kapitola 3). Nicméně odsuzovat výše zmíněné otce urbanizmu, že jejich teorie v sobě obsahovaly paradigma, že *území je neutrální kategorie*, by bylo přinejmenším nedůstojné. Ještě v osmdesátých letech bylo v teoriích plánování měst běžně implicitně obsaženo, že území je kontejner pro ekonomický a sociální rozvoj. Rozevírající se nůžky mezi představami urbanistů a následnou realitou vedly k obratu v chápání problematiky, které začalo zohledňovat kulturní a institucionální specifika daných společností. K obratu vedlo právě poznání, že paradigma nestojí jen na zdroji financování, vymezeném cíli a případně ideologicky proškolených odbornících, ale daleko ve větší míře také na místních, nejen přírodních podmínkách. Do povědomí urbanistů a plánovačů se začal vtiskávat úzus, že *každý národní a regionální kontext je charakterizován jednotlivostmi jako historie; postoje, přání a hodnoty jsou ovlivněné politickou a právní tradicí, rozdílnými koncepty spravedlnosti, odlišnými socio-ekonomickými vzorci a rozdílnou interpretací plánovacích úkolů a*

odpovědností. (Knieling et Otengrafen, 2009). Tím se rozšířilo chápání urbánního plánování o velmi důležitý aspekt.

Na přelomu 50. a 60. let bylo zjištěno přes 160 definic kultury, ale víceméně se dá z nich abstrahovat, že kultura sama o sobě obsahuje odvozeniny zkušenosti, víceméně organizované, naučené nebo vytvořené individualitami ve společnosti. Tyto deriváty mají pak charakter obrazů a klíčů k rozluštění významů přejímaných od minulých generací (Knieling et Otengrafen, 2009b). Zvláště v prostředí multinacionálních útvarů, jakým je například EU, se jeví klíčové chápat kulturní aspekt plánování města jako svět hodnot a morálních norem, které dávají pocit trvání a kontinuity (Gullestrup, 2009). Kultura plánování města pak dle Gullestrupa (2006) tak má dvě vrstvy. Jedna je horizontální a ta druhá vertikální. Jejich vzájemným průnikem vzniká kostra, která je přístupná ve **formě instantních a polostatických obrazů**, které mají aktéři v sobě často nevědomě. Příkladem toho, jak lidé rozumí oněm *instantním a polostatickým obrazům*, může být kapitola "slovník nepochopených výrazů", který zakomponoval do románu Nesnesitelná lehkost bytí Milan Kundera (2015). Zde se ukazuje třeba jak pojem "Velký pochod" (evropské levice) nabývá zcela jiných významů pro francouzského intelektuála, který se účastnil francouzských studentských nepokojů a úplně jiný zase pro umělkyni vyrůstající ve stalinistickém totalitním Československu začátku 50. let. Právě tato neformální vrstva obsahující také to, jak společnost vnímá jakékoli procesy iniciované vládnoucí garniturou, je pak prubířským kamenem výsledné úspěšnosti plánovacího procesu. Plánování není jen oficiální institucionální rámec, ale právě i tato neformální vrstva tvořená vnímáním, přáními, skrytými hodnotami.

Horizontální vrstva může být jednodušeji uchopitelná. Sestává se například z procesní vrstvy, která obnáší schémata zpracování dat a tvorby informací. Další vrstvou je distribuční vrstva, která zachycuje vzorce distribuce nákladů a zisků z nově vybudovaného městského prostoru. Stejně tak se zde nachází vrstva způsobu sociální organizace a řízení politických rozhodnutí. Za zmínku stojí také vrstva profesní identity, tedy to jak společnost, politici a jiní aktéři vnímají akty urbanistů a územních plánovačů (Gullestrup, 2006: 75). Vertikální vrstvu kultury plánování tvoří na té základní bázi jazyk odbornosti, který používají odborníci pohybující se v ranku architektury, urbanismu a městského plánování. Tato vrstva je okamžitě k nahlédnutí, ale pro mnohé účastníky tvoří bariéru pro vlastní komunikaci. O stupeň výše pak stojí existenciální vrstvy, které jsou nerozpoznatelné bez delšího pobytu ve studované společnosti. Tuto vrstvu tvoří to, jak chápou lidé svou roli ve společnosti, jak se sami identifikují s procesem výstavby města a jeho prostor a jakou vidí svou roli v něm. To je úzce provázané s vrstvou elementárních hodnot, které se vytváří dialogem, respektive spolu-výskytem s jinými individualitami ve společnosti. Tato vrstva vytváří orientace, které jsou ještě zachytitelné, definovatelné a ovlivnitelné názorovou výměnou. Lze si vytvořit ještě představu, že "já" vnímám toto a "druzí" mohou cítit něco odlišného. Takto vzniká skupinové směřování jako například mentalita růstu, filozofie sepětí s přírodou, nebo úcta ke stáří. Oproti tomu poslední vrstva fundamentálních hodnot již často není jedinci ani vnímaná. Hluboce vkořeněný názor na chod světa a jeho řád spravedlnosti má blíže k nábožensko-morálním kořenům člověka, které nám dávají intuitivní chápání toho, co je správné a co špatné (Gullestrup, 2006: 101).

Právě Gullestrupův (2006) koncept kultury při aplikaci na městské plánovací procesy ukazuje, jak je nesmírně komplikované přenášet kulturu vytváření městského prostoru z jednoho prostředí do druhého. *Ony instantní a polostatické obrazy*, které Gullestrup popisuje, ožívají právě v praxi dohadů o podobě prostorů, jejich funkci a vytvářejí konceptuální paradigma plánování městského prostoru, které když neodhalíme, tak výsledná představa nemůže plně fungovat. **Z toho plyne, že je nesmysl**

vyvážet šablony vzniku městského prostoru jako ucelenou provozní jednotku. Je možné vyvážet jisté praktiky, možná sny o budoucí podobě sídelních útvarů, ale horší je to s vývozem právně-administrativního rámce. Ten totiž ožívá jedině díky specifickým národním a regionálním socioekonomickým, politickým a kulturním strukturám. Uvážíme-li toto, můžeme se pokusit o jakýsi celistvější pohled na urbánní plánování města. Ten právě nezohledňovaly tradiční výzkumy urbánního plánování, které porovnávaly pouze institucionální rámce a struktury tradičně vnímané jako relevantní pro plánování měst (Reiner et Gemitis et Blatevogel, 2014).

Příkladem neúspěšného "vývozu" plánovacích metod může být teheránská výstavba západními plánovacími směry ovlivněné výstavby za Šáha Rézy Pahlavího v 60. letech přinášející pohled, který viděl problémy dobového Teheránu optikou západu a navrhoval změny v americkém duchu. Výsledkem byly velké přesuny obyvatelstva a nové problémy podobné těm západním (Madanipour, 2006).

6.3. Evropská kultura plánování

Evropská kultura plánování stojí na několika ontologicky zakořeněných předpokladech, které mají charakter víry ve správnou věc. Prvním je vnímání kultury plánování stojící na peněžně – ekonomických vztazích. Peněžně ekonomické smýšlení v praxi přináší rozhodování mezi alternativami, které mají dalekosáhlé ekonomické konsekvence v dlouhém časovém horizontu, ale přitom se o nich uvažuje pouze s přihlédnutím ke krátkodobé peněžně ekonomické barter hodnotě. Druhým charakteristickým rysem evropské kultury plánování je uvažování o neznámé anonymní bytosti pouze jako o objektu, nástroji, který nemá nezávislou hodnotu sám o sobě. Tento objekt má *raison d'être* založen na důležitosti jakožto instrumentu k něčemu jinému. Ontologie subjektů vůči tomuto objektu ale připouští uznání jeho hodnoty jako konstitučního znaku, který nepotřebuje jiný cíl, než samo bytí tehdy, když je nahlížen osud zmíněného objektu v relaci na jiné dominantní hodnoty v té dané situaci (Gullestrup, 2009). To je poměrně zásadní postřeh, který by v důsledku znamenal, že Euro – existence a její lpění na "hodnotách člověka" je teleologický konstrukt vytahovaný a oprašovaný v dobách ohrožení vnějším nepřítelem a tvoří tak nezbytný ideologický náboj pro jinak myšlenkově vyprázdněný konstrukt panevropské jednoty.

Rovněž tak příroda je instrumentalizována. Je posuzována jako zdroj a prostor, který nemá vlastní práva než ve své sepnutosti se stavem "zdroj" a "prostor", tedy do okamžiku, než je Evropanem nějaká její část vnímána jako důležitá. Faktické chápání přírody jako hodnoty *per se* se projevuje jako v případě "objektu" z předchozího příkladu poté, co se změní situace a entita dostane jméno a obličej (Gullestrup, 2009).

V obecném evropském plánovacím diskursu došlo k posunu od modernistického přístupu k postmodernímu. Toto dělení je pochopitelně umělé, ale slouží spíše k ilustraci způsobu náhledu, který se za posledních padesát let proměnil. **Modernistický přístup byl založený na univerzálních teoriích a především vedoucí úloze pojmů jako "racionální rozhodování" s ohledem na homogenní společenský zájem. Uplatňovány byly komplexní plánovací přístupy a užívaly se v tomto modelu především vědecké a kvantitativní metody. Oproti tomu postmoderní přístup se snaží více akcentovat různé skupiny a zájmy, nahlíží na potřeby v kulturním a institucionálním kontextu** (Knieling et Othengrafen, 2009b).

6.4. České plánování na cestě od socialismu

Jevy, které jsou popisovány v práci Veli-Pekka Tynkkynena (2009) o kultuře plánování v Ruské federaci, konkrétně na případové studii St. Peterbourgu vykazují jistou míru korelace se stavem kultury plánování v České republice popisované Karlem Maierem (2014), která bude popsána dále. Výzkum prostorového plánování v Rusku se zabývá v drtivé většině tématy jako fyzický způsob využití území, váží různé způsoby výpočtu indikátorů udržitelnosti apod., ale v zásadě ignoruje politická témata. To je situace plánovacího výzkumu, v jakém se nacházel již za sovětské éry a dá se shrnout následujícím způsobem: citelná mezera mezi teoretizováním a reálnou politikou (Tynkkynen, 2009).

Sovětský plánovací systém byl založený na centrálním řízení plánování vycházejícího ze statistických dat. To vedlo k jisté ultraracionalizaci, která nebyla v praxi schopna vidět věci jinou optikou, než byla ta komunistické strany. Docházelo také ke vzniku obecně deklarované snahy plánovačů po obecném dobru a gigantomanií velkých projektů často realizovaných díky korupci a síti neoficiální sociálních kontaktů. To vyúsťovalo v paradoxní situaci, kdy navzdory oficiální neexistenci konkurence se stávaly stejné nešvary jako v západních zemích, například koncentrace výrobních a obytných komplexů bez jakékoli koncepce, často při kontradikci verdiktů jednotlivých ministerstev, kterých bylo šedesát a při ignoraci územních plánů. Tento trend neřízeného *laissez-faire* pokračoval pod hlavičkou tržních zájmů také během devadesátých let. Podobnost se sovětskou érou je daná také faktem praktické podřízenosti cílů plánování místní ekonomice a soukromým parciálním zájmům, pro které je charakteristická silná pozice subjektu *vis-à-vis* místní administrativě. Situace je dnes v Ruské federaci taková, že plánovat neznámá vytvořit návod na využití území a pak kontrolovat, ale udělat individuální projekt a řídit vývoj v okolí projektu. Sice většina pozemků je ve vlastnictví státu, ale to nezakládá fakt, že by zde nevznikaly boje tak jako na západě mezi soukromými investory, státem a občanskou společností, ale souboje vznikají mezi jednotlivými sektory státní správy jako za sovětských časů. Silnou roli mají také místní mocenské režimy ovládající administrativu. Potenciál pro korupci v ruském prostředí vyplývá především ze vztahu mezi korporáty a administrativou, který vede ke stavu, kdy jsou města plánována podle představ silných developerských společností (Tynkkynen, 2009). Zmíněnou dichotomii *laissez-faire* přístupu a tradičního silného plánovače potvrzují také zkušenosti z další posttotalitní země, a to Rumunska. Zde je silná nostalgie po časech, kdy plánovač disponoval totálními nástroji, které ovšem tvoří dosti bizarní mix, protože jsou snahy o skloubení tohoto systému při udržení plánovací svobody dle potřeb (Puscasu, 2009).

Charakteristika česko-slovenské situace na úseku územního plánování vykazuje již zmíněné podobnosti s případem post-sovětského ruského plánování. Začneme-li na Slovensku, tak zde je situace nahlížena, že současné nové rozvojové plochy v rámci územních plánů jsou generované jen na základě vize či průmětů ideového záměru investora a není zohledňována reálná potřeba a udržitelný rozvoj. Situace slovenského územního plánování je pak charakterizována podobnými slovy jako západní plánování v Evropě 70. let, kdy rozhodující pozici v procesu získali investoři díky strategickým investicím v území. To se pak v praxi projevuje především nekontrolovatelným prostorovým suburbanizačním bojem. Podobně jako v západní Evropě vlivem liberalizace 70. a 80. let, je i slovenské plánování postaveno před změnu stavu, kdy zásadní investiční podíl výstavby se přesouvá na soukromý sektor a státní, regionální a městské plánování začíná plnit spíše roli tvůrce strategického záměru s celkovou koncepcí území (Vítková, 2014).

Nález, který publikoval Karel Maier (2014) o situaci postavení územního plánování v podmínkách polistopadového vývoje, zmíněnou situaci vykresluje tak, že územní plánování je usazeno na zbytcích postavení plánovače, které se prakticky projevuje v podmínkách "mimo – hodnoty". To v praxi znamená, že plánovač je ten, kdo plní pokyny toho, kdo je u moci. Územní plánování z totalitních dob bylo v postavení, které se omezovalo na fyzickou strukturu a bylo v přímém podřízení k národnímu ekonomickému plánování. Doba po převratu roku 1989 tvořila z hlediska plánování mix ekonomie, komunálního sektoru a laissez-faire liberalismu 19. století. Reformy, které následovaly v 90. letech, znamenaly nárůst počtu entit odpovědných za územní plánování na 6000 (obcí) a víc. To vedlo k citelné fragmentaci oproti předchozí etapě. Tyto příliš malé jednotky nebyly schopny aktivně čelit soukromým a zprivatizovaným investorům. Plánování se tak dostalo do pozice, že pouze předcházelo tomu, aby rozdílné projekty se dostávaly do znatelného střetu. V České republice dnešních dní je kladen důraz především na formální legalitu procesu územního plánování. "Dobrý plán" pak v podmínkách fragmentované společnosti s častými konflikty mezi zájmy není dokument, který se opírá především o silný koncept zajišťující kvalitu života, ale dokument, který úspěšně odolá všem žalobám se soudní dohrou (Maier, 2014).

Vzhledem k faktu, že všechny velké významné průmyslové závody vlastní v České republice zahraniční kapitál, který investuje do nového průmyslu a obchodu, tak se vytváří tlak na strategie regionů a municipalit spíše ve prospěch zahraničního kapitálu. Dochází tak ke změně doktríny plánovače. V tomto prostředí se pohybují plánovači, kteří mají nízké povědomí o identitě vlastní profese a při stavu, kdy kodifikované doktríny jsou ve stavu "bez hodnot", pak vzniká podřízenost plánování zájmům globálního kapitálu. Podstata územního plánování v České republice tkví na myšlence stálého růstu a jeho usměrňování, i když tváří v tvář současným ekonomickým problémům by bylo lepší se zaměřit na lepší způsoby stávajících zdrojů (Maier, 2014).

4. Metodika

Vzhledem ke skutečnosti, že otázky, které pokládá tato práce, nebyly dosud systematicky řešeny, bude hlavní pracovní metodou explorativní výzkum formou přímých rozhovorů. Témata tohoto výzkumu vycházejí z rešeršní části práce.

Návazně na stanovené tři základní cíle, které popisují problematiku etiky územního rozvoje v České republice, je kapitola Metodika dělena na tři pasáže odpovídající jednotlivým cílům. V nich je detailněji rozepsán a zdůvodněn pracovní postup, který vyplývá z cílů práce.

7.1. Charakteristické rysy profese územního plánovače v kontextu historického vývoje

Pro popsání charakteristických rysů profese územního plánovače, a jak bylo vnímáno jejich poslání v kontextu historického vývoje, je třeba pochopit misi územního plánovače ve svitu společenské objednávky po jeho práci tak, jak vychází na základě rešerše dobové odborné literatury. Společenskou objednávkou je pak to, co v daných oficiálních textech v odborné dobové literatuře je uváděno jako cíl práce územního plánovače. Je zřejmé, že takto definovaná společenská objednávka mohla být upravena podle toho, co politická doktrína potřebovala a definovala jako společenskou objednávku.

Rešerše dobových publikací obnášela zejména studium profesních periodik, které vycházely v oborových komorách, na profesních pracovištích nebo díky politickým institucím – ministerstva, výbory apod. Rovněž byly zahrnuty typizační sborníky, technické normy a zákony vztahující se k řešené problematice.

V kapitole Teoretický přehled jsme si ukázali závislost územního plánování na evidenci modernity. V tomto kontextu se ukázala jako nejvýhodnější metoda práce formou rešerše dobových publikací, které se odkazují k poslání územního plánování a role územních plánovačů na rozvoji celé společnosti. Rešeršní práce vychází od roku 1945, kdy se započala poválečná obnova a o pár let později byl nastolen nový společenský řád, který významnou měrou přispěl k utvoření vlastní identity územních plánovačů a toho jak oni sami nahlíží na svou profesi.

Byla zmíněna koncepce *longue durée* Fernanda Braudela. V rámci toho jsme si odvodili, že na hodnotové vrstvě profese a nastavení vnímání jejího poslání odpovídá střednědobý čas, který Braudel popisuje jako čas sociálních a společenských konstelací. Tyto konstelace nemají nikdy ráz ryze okamžitý, ale poměrně dlouhou dobu dobíhají vnitřní nastavení profese. Územní plánovači se tak mohou poměrně rychle proškolit v nové metodice, ale hodnotových orientací, kterým přivykali po dobu svého profesního zrání, se jen tak nemohou zbavit. Naopak tato setrvačnost je nezbytná pro utvoření jisté profesní stability. Tato stabilita se v českých zemích začala vytvářet právě po roce 1945. Po dalších nejméně čtyřicet let bylo vnímání profese v silně etatickém rámci, který začal kolabovat právě v kontextu společenských změn po roce 1990. Opět se tím prokazuje teze, že územní plánování není autonomním oborem, ale jeho základní vnitřní napětí vychází z napětí mezi póly moderní doby – etatický versus liberální pól.

Jak bylo v odstavcích výše odvozeno, zpracování prvního cíle bylo vykonáno formou rešerše dobových odborných periodik. Během rešerše bude kladen důraz zejména na články a příspěvky, které zachycují uvažování o poslání profese. Tímto způsobem bude napříč desetiletími odvozen

dobový duch, který ovlivňoval profesi územního plánovače. Z důvodu praktické uchopitelnosti byla zvolena desetiletá periodizace. I v mimo plánovací praxi lidé běžně uvažují o dobovém kontextu v pojmech desetiletí.

7.2. Vztah elit a veřejnosti v územním plánování

Pro popis vztahu elit a veřejnosti v procesu územního plánování je oproti metodickému rámci využitého při plnění prvního cíle využita pracovní metoda strukturovaných rozhovorů s vybranými aktéry procesu územního plánování.

V úvodu práce došlo nejprve k vymezení okruhu studované problematiky. Bylo odděleno zkoumání korupce, a to z důvodu, že tato praktika je prokazatelným a jasně definovaným trestným činem. Dále byly popsány výchozí pojmy, které ovlivňují etické prostředí procesu územního plánování. Tyto pojmy jsou morální subjekt, dále elity ve vztahu k veřejnosti, z čehož budou vysvětleny výchozí hypotézy ve vztahu k citovaným pasážím ústavních zákonů.

Metodika v této části práce vychází z analytické indukce, kde od konkrétních postřehů respondentů usuzují na obecné závěry (Švec et al. 2009). V dalším kroku pak tyto závěry porovnávám s hypotézami stanovenými před vlastními šetřeními. Vzájemnými možnými rozpory dojde k úpravě náhledu, který vedl k formulaci hypotéz na nové a platné znění. Kýženým výsledkem je také to, že respondent může upozornit na skutečnost, kterou odborná literatura nereflktuje a spolu s předchozím může být podmětem pro další kritické psaní o problematice.

Způsob zevšeobecnění poznatků a zkušeností je běžný v tzv. orální historii, která patří do třídy etnografického výzkumu (Švec et al., 2009). Metoda je založena na stavu zkoumané skutečnosti, kdy kvantitativní výzkum (např. dotazníky) by neposkytoval relevantní informace, jelikož je nezbytné pružně reagovat na respondentovy postřehy a především ta skutečnost, že kvantitativní výzkum přichází s předdefinovanou množinou odpovědí, které kvantifikuje, což je pro účely této práce vysloveně nevhodné (Hendl, 2005). Dalším problémem je, že vzhledem k diskutovaným okruhům je nutné vysvětlit záměr otázky a pomoci se dotazovanému se v otázce zorientovat. Nastává to, že takto orientovaný kvalitativní výzkum může být do velké míry ovlivněn tazajícím. Na druhou stranu, jedině takto je možné zkoumat mnoho aspektů z mála objektů (Reichl, 2009), což je nevyhnutelné, když se pohybujeme na zájmovém poli etiky v územním plánování, která je oproti exaktním vědám založena právě na interpretaci a mnohovrstevnatosti (Hendl, 2005).

Základní soubor výzkumného vzorku tvoří lidé činní ve sledované problematice a především ochotní přistoupit k rozhovoru. Vlastní výběr osobností proběhl tak, aby bylo co možná nejúplněji pokryto spektrum aktérů procesu územního plánování. Tedy výzkumný vzorek tvoří architekti jakožto tvůrci územního plánu, dále úředníci z různých úrovní byrokratického aparátu činného v procesu územního plánování, politici, zástupci developerských společností a občanských iniciativ. Preferováni byli ti, u nichž se pojí více funkcí, nebo ti, kteří během času funkce střídali. Jevilo se to účelné zejména proto, že tento aktér je schopný problematiku nahlédnout z více pohledů a jeho názor je tak pro účely této práce komplexnější. Analogickou metodiku využíval například Ronald C. Jantz (2012) během svého výzkumu názorů akademických knihovníků na úlohu inovace. Stejný přístup k metodice byl užit triem Magdalini Vasileiou, Jennifer Rowley a Richard Hartley (2012) při výzkumu role e-knih v akademickém prostředí, kde tato forma rozhovoru pomohla najít specifickou polohu vnímání problematiky dotazovaným.

Poznátky z rozhovorů používám s odkazem na společnost nebo instituci, kde působí autor konkrétního výroku, kde beru jeho stanovisko jako pasivní informovaný souhlas.

7.3. Současná kultura plánování v České republice

Pro vyobrazení kultury plánování v České republice byly využity výpovědi zpracovatelů územních plánů. Výzkum se zaměřil na to, do jaké podoby se stabilizovala profese územního plánovače po letech transformace z centrálního na tržní prostředí. Intencionální rozměr etického vnímání plánovačů je pak zachycen zejména analýzou vzpomínek a názorů žijících plánovačů. Z tohoto materiálu je následně odvozován současný stav této problematiky, na kterou již nelze pohlížet optikou postsocialistické transformace devadesátých let, jako činí příspěvky o dekádu starší. S ohledem na teze uvedené v této disertační práci pochopitelně mají předchozí dekády svůj podíl na současné situaci, nicméně zůstává otázka, jak vlastní systém územního plánování a svou roli v něm vnímají sami praktikující územní plánovači. Je zaměřena právě na referenční rámce vytvořené z kontextu jejich každodenní práce. Kvůli dlouhodobým vazbám a ustáleným zvyklostem je ovšem nezbytné uvažovat také historické kontexty. Minimálně do dob, kdy se jako mladí vzdělávali dnešní plánovači v důchodovém věku. Má to své opodstatnění, jelikož není docela dobře možné porozumět současným vývojovým trendům bez pochopení minulých situací. Jedná se o inspiraci teoretickým konceptem Ferdinanda Braudela na úrovni středního času, času sociálního, politických konstelací, ekonomických a sociálních struktur. Kupříkladu pro postavení a váhu profese prostorového plánovače v průběhu devadesátých let byla tato dynamika klíčová, jak poukazuje Maier (1998). Od minulých generací totiž přebíráme svět koncepcí a hodnot, morálních norem i aktuálního chování. Tyto prvky jsou obvykle plánovací literaturou brány jako jedny ze složek kultury plánování. Ta je definována jako interakce mezi rozličnými aktéry a je blízká postojům z politických věd, teorie veřejné správy a administrativy. Zahrnuje dlouhotrvající vazby a situace mezi aktéry, které jsou ovlivněny jejich postoji, přáními, hodnotami a zájmy (Furst, 2009). Kultura (plánování) tak vytváří optiku, jíž vnímáme „realitu“, a díky této optice nám vytváří průvodce cesty bytím (Gullestrup, 2009) a tedy samotného vnímání problematiky plánování. Kultura plánování nemá jasně uchopitelné a definovatelné složky, které ji vytvářejí.

Jak bylo předestřeno, cílem studie je vykreslení hodnot a názorů, které sdílejí praktikující plánovači, a to především na lokální úrovni. Práce se proto zabývá názory lidí, kteří jsou dle české legislativy označováni jako zpracovatelé územních plánů. To jsou fyzické osoby autorizované ke zhotovení územního plánu Českou komorou architektů. Komunikují s úřady, se zastupitelstvem, vedou a koordinují tým odborníků a především zodpovídají za výsledný územní plán. Z výše uvedeného důvodu budou pracovní metodou přímé rozhovory s plánovači.

Vhodní respondenti pro rozhovory byli vybíráni tak, aby byly rovnoměrně zastoupeny různé věkové kategorie a dále tak, aby pokud možno byli z různých regionů České republiky. Bylo také dbáno na to, aby nebyly preferovány spíše ženy, či muži. Dbáno také bylo na to, aby nebyli preferováni zpracovatelé územních plánů jen pro velká, nebo malá sídla. Oproti druhému cíli byl výběr respondentů odlišný. Zatímco v druhém cíli byli respondenti vybíráni zejména jako lidé pojiící v sobě několik funkcí (od veřejných přes aktivistické, po podnikatelské), tak ve třetím byli vybíráni spíše

obecní zástupci profese, často bez vyšší míry angažovanosti či veřejné známosti. Oproti druhému cíli, kde se jednalo často o veřejně činné osobnosti, však došlo k důsledné anonymizaci údajů.

Adepti byli vybráni přes internetové seznamy, jako například Česká komora architektů, nebo na základě doporučení. Následně byli osloveni přes e-mail a po jejich kladné odpovědi došlo k rozhovoru. Konec nabírání nových respondentů nastal pak v době, když již docházelo k opakování situací a postřehů mezi různými respondenty.

Vlastní rozhovory probíhaly následujícím způsobem. Respondentovi bylo sděleno, že se jedná o anonymní výzkum, kde u jeho tvrzení nebude uvedeno jeho jméno ani jiný identifikátor, který by mohl vést k jeho kompromitaci. Snahou bylo, aby výzkumník co nejméně zasahoval do výpovědi respondenta. To je právě z důvodu, aby výpověď respondenta nebyla ovlivněna názory výzkumníka, které se mohou objevit ve formulaci otázek. Výzkumník používal během rozhovoru k záznamu pouze tužku a papír. Důvodem byla snaha o snížení neochoty respondentů popisovat citlivé a kompromitující skutečnosti. Tento postup volili také Tim Perkins a Julie Crews (2013) při výzkumu etických dilemat plánovačů na místní úrovni v Austrálii. Během rozhovoru byly tedy činěny poznámky a na konci byl respondent dotázán na formulace, které byly shledány zvláště podnětné pro výzkum. Došlo tak tím k verifikaci. Navíc se tím získal soubor tvrzení, která jsou obohacena poznámkami dokreslujícími autenticitu respondentova názoru, což je důležité zejména s ohledem na následující interpretaci.

Předkládaná disertační práce je zpracována ve formátu soubor publikovaných článků na téma práce, které zní *Etické principy v praxi českého územního plánování*. Práce je tedy předložena jako soubor publikovaných článků, které jsou opatřeny komentářem. Každý z publikovaných článků odpovídá na stanovený konkrétní cíl práce, které byly vypsány výše.

5. Publikované články

V následující kapitole budou představeny tři publikované články, které obsahově pokrývají všechny tři stanovené Cíle této disertační práce.

8.1. Teorie a realita českého a slovenského urbanizmu a územního plánování od roku 1945

Publikovaný článek obsahově pokrývá první cíl – Mise a charakteristické rysy profese územního plánovače v kontextu historického vývoje. V předloženém článku jsou určeny hlavní charakteristiky požadavků a společenských úkolů, které byly na profesi územních plánovačů a urbanistů činěny a také zároveň jak je sami reflektovali. Časově je zachycen vývoj od konce druhé světové války do dnešních dní. Periodizace rámcově odpovídá hlavním politickým předělům vztaženým k daným desetiletím. Je zřejmé, že pochopení historického kontextu pomůže určit kořeny současného stavu profese, což je zejména třetím cílem předkládané disertační práce.

8.2. Elity a veřejnost – etický rozměr územního plánování v České republice

Předložený článek zachycuje vztah elitních příslušníků ke zbytku veřejnosti v oblasti územního plánování. Díky použité metodě – přímých rozhovorů, jsou identifikovány určující vztahy, které obnáší pojem etiky v územním plánování. V předkládaném článku jsou konfrontovány teoretické poznatky s názory aktérů procesu územního plánování. Výsledkem se tak stává formulace praktických tezí popisujících disciplínu etiky v oboru územního plánování.

V publikované verzi článku v časopise Architektúra a Urbanizmus vypadl ze sazby závěr studie. Pro úplnost dodávám celé znění závěru studie:

Veřejný sektor v České republice vykazuje tendenci směřující k aktivaci veřejnosti participací na rozhodování. Toto tvrzení neplatí pouze pro územní rozvoj, ale celou veřejnou scénu. Toto vzednutí se dá v jistých analogiích přirovnat k vzednutí veřejnosti, ke kterému docházelo v západních zemích v šedesátých letech. Spolupodílí se zde dva trendy – na jedné straně demokratizace plánování, ale stejnou měrou také aerodynamizace plánování směrem k trhu přátelštější podobě plánování. Aktivace veřejnosti je pak výsledkem ignorování veřejnosti a jejich názorů mocenskými skupinami, které se mimo jiné podílí také na plánování. V této souvislosti byla postrádána role veřejného obhájce zájmů veřejnosti, který by zřetelně a právně konformní formou artikuloval a tlumočil její názory. To obnáší také vlastní vedení diskuze. Skomírající je také výsledná podoba vlivu elit na proces územního plánování právě jako organizátora veřejné diskuze. Na jedné straně se jedná o již zmíněnou neschopnost vést diskuzi, ale na druhé straně také účelová eliminace názorů veřejnosti a podsouvání „pravd“ o veřejném názoru a veřejné potřebě. Tato účelová manipulace je umožněna také právním prostředím, které zajišťuje mandatorní procesní minimum, ale negarantuje spravedlivé řešení výsledného plánu.

8.3. – České územní plánování očima územních plánovačů: Pokračování eroze starých pořádků nebo vznik nové doktríny?

Text článku je výstupem naplnění třetího cíle. Zabývá se vyobrazením kultury plánování v České republice podle výpovědí zpracovatelů územních plánů. Zkoumaným problémem je, do jaké podoby se stabilizovala profese územního plánovače po letech transformace z centrálního na tržní prostředí. Studie odpovídá na základní otázky, v jakém stavu vidí profesi a její úlohu v soudobé společnosti sami praktikující plánovači.

6. Diskuze

Disertační práce si ve svém úvodu stanovila hlavní úkol, který zněl vykreslit a pojmenovat kulturu územního plánování v České republice. Úkol byl strukturován do tří cílů, které na sebe navazují. V průběhu práce se ukázalo vhodné analyzovat kulturu plánování ve vazbě na etické profesní požadavky. Tyto jsou dvojího druhu. Jednak z hlediska vnitřního nastavení profese a dále z pohledu, jaké požadavky jsou na profesi kladeny okolím, jak publikovali Campbell et Marshall (1998). Tyto závěry dělí etickou praxi plánovače obecně do dvou názorových proudů. První vychází z teorie normativních textů operujících s filozofickým teoretickým aparátem a druhý proud vychází z povahy sledování reálných dilemat, které řeší praktici v terénu. Zaměření disertační práce záměrně sledovalo obě osy, které vytvářely podstatu všech tří cílů. Tyto názorové proudy na základě provedených rešerší, nebyly systematicky v prostředí České republiky sledovány. Dílčí studie, často spíše z geografické makro perspektivy, poskytují spíše podklad než řešení stanovených cílů této disertační práce.

Převažující studie, které mapují prostředí územního plánování v regionu střední Evropy (např. Maier 1998, Musil 2001, Hamilton et al 2005, Hirt & Stanilov 2009, Maier 2012, Hirt 2015) popisují totiž chování a vývoj celého systému územního plánování jako struktury. Má to četné výhody, například možnost komparace s jinými územími a jinými systémy, dále umožňují hledání historických souvislostí studovaných problémů aj. Náhled na plánovací systémy jako na struktury má své opodstatnění také z důvodu, že územní plánování má závazné postupy a metody po legislativní stránce. Poměrně problematictější je ale následná konstrukce individuálních rolí aktérů, v tomto případě názorů vlastních tvůrců územních plánů. Je sice popsán výsledný vektor, ovšem nikoli jeho části. Otázka, která plyne z druhého a třetího cíle disertační práce je, jak je systém plánování v České republice nahlížen ze spodu. Čímž se dostaneme do roviny popisu plánovací kultury v ČR perspektivou plánovačů. Bude sice popsána struktura, ale na základě individuálního vnímání plánovačů. Ta posléze nalézá svá zdůvodnění v poznatkách vyplývajících ze studia archivních a jiných tištěných materiálů z minulosti. Právě tato posloupnost se osvědčila v návrhu metodiky disertační práce. Splnění prvního cíle definovalo dobový diskurz vnímání profese územního plánovače. Právě díky periodizaci provedené v publikované studii *Teorie a realita českého a slovenského urbanismu a územního plánování* (Maier et Šlemr, 2016) byly definovány klíčové vstupy, které spoluvytvářely kulturu plánování v České republice. Teorie urbanismu a plánování měst a krajiny se od konce 2. světové války vyvíjela v těsných rámcích daných společenskou poptávkou, prostředky a institucionální podporou výzkumu a po dlouhých čtyřicet let především mírou svobody bádání. Zaznamenána jsou období těsně po válce a pak šedesátých let, kdy témata a výstupy prací českých a slovenských teoretiků snesly srovnání s evropskou současností. Po roce 1968 se v normalizačních letech urbanistický výzkum a teorie od světového dění nuceně izolovaly a dostaly se zcela do područí politické vůle vládců. Nejspíš to byla tato izolace, která způsobila hlubokou krizi urbanismu-plánování v následujícím období transformace. Profese urbanisty-plánovatele tak obtížně hledá svoji identitu, doktrínu i konceptuální podporu urbanistické teorie. Praxe plánování měst, vesnic a úprav krajiny má odlišnou historii, vyznačující se spíše setrvačností. Velmi často se ubírala jinými cestami, než myšlenky teoretiků: nejprve byla po dlouhá desetiletí ve vleku omezených možností stavebnictví, nověji se stala závislá na přání klientů, jimž se zcela podřídila. Nedotčení velkými tématy světové urbanistické diskuse poslední třetiny 20. století, urbanisté v praxi i nadále řeší povytce technické a formální problémy, aniž by výrazněji reflektovali společenskovední rozměr své disciplíny. Tyto nálezy jsou konformní s poznatkem, které uvádí jiní autoři zpracovávající metodicky podobně vymezené úkoly

pro jiné země, které procházely transformací ze systému centrálního plánování sovětského typu na tržní způsob hospodaření. Příkladem mohou být případové studie z Petrohradu (Tynkkynen, 2009), nebo rumunská cesta transformace (Puscou, 2009). Obecné rysy proběhlé transformace se v hlavních rysech shodují také s obsáhlými monografiemi zachycujícími evoluci plánovacích systémů východní Evropy a postsovětských států (Hirt et Stanilov, 2009).

Je také nutné reflektovat relevanci poznání. Z formálního hlediska výše uvedená syntéza odpověděla na tezi z kapitoly Východiska práce. Meze poznatků však spočívají v metodické stránce plnění prvního cíle. Studium archivních materiálů a dobové literatury poukazuje na omezení způsobené tím, že jakkoli precizně provedená rešerše, je stále jen pasivní analýzou více méně historických materiálů. Právě konstatování, že administrativní prostředí, zákony, ale i neformální komunikační sítě zde vytvářejí ustálené vzorce chování aktérů procesu plánování, ale naznačuje, že nedošlo k plné deskripci hlavního cíle práce. Jak je v úvodních kapitolách uvedeno, praktické normy práce územního plánovače vyžadují komplexnější popis kultury plánování, než jen obraz vzniklý na základě derivátů odborných publikací. Kultura plánování, alespoň tak jak ji popisují Sanyal (2005), Fürst (2009), Gulestrup (2009) a Healey (2011), je mix mentálních výjevů urbánních forem, naučených analytických postupů spolu s praktickými postupy státní správy. To hlavní je zejména skutečnost, že způsob, jak provozovat plánovací praxi, je zachytitelné právě kulturou plánování. V čem je podstata problému toho, jak se chovají lidé v systému územního plánování, si přiblížíme níže. Bezprostředně to souvisí s tím, jak vzniká kultura plánování nemluvě o vnímání etických otázek plánování v této kultuře.

Tímto byly právě definovány zbylé dva cíle disertační práce, jejichž splnění vykreslí kulturu českého plánování. V úvodu kapitoly Diskuze byly zmíněny dva proudy vytvářející etický diskurz v prostorovém plánování. První proud vytvářejí teoretické dokumenty normativní povahy, druhý proud je pak definován praxí územních plánovačů Campbell et Marshall (1998). Co se týče prvního proudu, tak je na území České republiky shledáván deficit. Ve studii *Teorie a realita českého a slovenského urbanismu a územního plánování* (Maier et Šlemr, 2016) je uvedeno, že neexistuje shoda o poslání a roli plánování a chybí i profesionální identifikace a etika urbanistů-plánovačů (na rozdíl od většiny evropských zemí nemá profese urbanisty-plánovače na Slovensku ani v Česku svůj vlastní etický kodex). Praktická situace ohledně normativních oborových textů zabývajících se etikou profese územního plánování je popsána mimo jiné v publikaci *České územní plánování očima územních plánovačů: Pokračování eroze starých pořádků, nebo vznik nové doktríny?* (Šlemr, 2018). Zde je uvedeno, že z pohledu morální a plánovací filozofie neexistuje v České republice přímý etický kodex územního plánovače, který by zohledňoval skutečné výzvy profese. Jediným podobným dokumentem je *Profesní a etický řád České komory architektů*. Jenže tento dokument řeší problematiku vztahu architekta s veřejností spíše z pohledu zabránění vzniku střetu zájmů. Celkově se dá shrnout, že tento dokument je utvořený spíše optikou stavitele pozemních staveb a nereflektuje problémy, které přináší pohyb v o řád komplexnějších systémech zahrnujících plánování celých sídel, včetně jim nadřazených útvarů. Atmosféra tohoto morálně-etického dokumentu se dá shrnout tak, že věc tvorby územních a prostorných plánů je primárně věcí řemesla a techniky bez většího morálního a politického přesahu. Tento postoj je v souladu s poznatky uvedenými v rešeršní části, kde je tento plánovací styl charakteristický pro územní plánovače – techniky (Forester, 1989). Tento autor pak hodnotí, že pokud plánovač tvoří bez vědomí vazeb plánů a politiky, jen tím dokazuje vlastní bezmocnost. Forester (1989) nemyslí bezmocností neschopnost vytvářet plány, ale neschopnost zohlednit při procesu plánování politicky a mocensky názory znevýhodněných skupin.

Takto se dá zjednodušit druhý cíl disertační práce. Jako výchozí stupeň, kde v souladu s definovanou metodikou byly nastaveny teze, které definovaly tzv. nulový stav.

H1: Během procesu územního plánování dochází k aktivní výměně názorů mezi zájmovými skupinami a zbytkem veřejnosti

H2: Politická reprezentace rozhoduje pouze transparentním způsobem bez skrytého vlivu zájmových skupin

H3: V procesu územního plánování jsou elitou ti, kteří vynikají nad ostatními mocí, znalostmi a morálkou

Patrné z rozhovorů bylo zejména vnímání participace veřejnosti jako jakési povinné formulace, až dogmatického charakteru, kdy, kdyby respondent nevedl jak je důležitá, tak by se zcela společensky znemožnil. Až po této úvodní formulaci začala reálná kritika způsobů vedení vlastní participace. Zároveň je nutné uvést, že mechanismy níže popsané byly platné v době vedení výzkumu. Z toho vyplývá, že respondenti odpovídající v roce 2013 reflektovali svou zkušenost z dob tomuto roku předcházející. Nicméně dominujícím názorem popsaného období bylo, že užší, než pouze formální účast veřejnosti na procesu územního plánování je možná, pouze pokud spadá do předem zamýšlené vize o území a je-li názor veřejnosti v souladu s předem vytvořenou představou o území. Pak je participace veřejnosti žádoucím nástrojem.

To nahrává tvrzení, že hypotéza H1 v prvotním znění není zcela přesně stanovená. Výměna názorů mezi zájmovými skupinami a zbytkem veřejností probíhá spíše v okamžiku, kdy názor veřejnosti zapadá do vytvořeného rámce.

Realita územního rozvoje v České republice od devadesátých let je pak zcela zákonitě vnímána jako nástroj umožňující distribučním skupinám zhodnotit své vlastnictví daného pozemku. Otázku spravedlnosti a etiky územního plánování neřeší, popřípadě řeší velmi nepřímo sekundární odkazy na smysl platného právního řádu a jeho legitimacy. Právě hodnotový a normativní posun, který probíhal v letech po listopadovém převratu, ilustruje metody práce výše uvedené. Jedná se o přímý důsledek změn v politicko-ekonomickém směru, který měl určující vliv na vytvoření, byť neformální, ale praxi ovlivňující doktríny plánování. Je otázkou, zda místo doktríny není lepší užívat v této souvislosti slovo diskurz, jelikož mnohé, zejména nepsané praktiky jsou spíše než doktrínami opravdu diskurzem.

Výše uvedeným shrnutím části uvedené ve vlastní studii se dá říci, že ani druhá hypotéza v úvodním znění není správná. Spíše by více odpovídalo tvrzení, že na rozhodování politické reprezentace mají zájmové skupiny zájem a snaží se různými prostředky dosáhnout rozhodnutí, které budou v souladu s jejich cíli. V rešeršní části byla citována studie *Planning through debate: The communicative turn in planning* (Healey, 1996). Podobný stav, kdy souosí zájmových skupin a politické reprezentace vytváří vize územního rozvoje, vedla k vyšší aktivaci veřejnosti. V zahraniční plánovací teorii bývá výsledný proud označován jako obhájcovské plánování (advocacy planning). Campbell et Fainstein (1996) uvádějí, že obhájci kritizují tento model právě kvůli skutečnosti, že za "veřejným zájmem" se nalézá zájem pouze privilegovaných vrstev. Nevýhodou tradičního přístupu je, že za slovem veřejnost vystupuje homogenní celek, kde rozdíly mezi pohlavími, třídami či rasami nejsou považovány za důležité (Sandercock, 1998).

V souvislosti s tímto stanoviskem identifikovala studie *Elity a veřejnost – etický rozměr územního plánování v České republice* (Šlemr, 2014), že ve společnosti chybí role odborníka, která v angloamerickém prostředí se pojí s plánovacím stylem obhájcovského plánování. Role obhájce veřejného zájmu byla vnímána jako chybějící, zejména z toho důvodu že plánování v podobě rutinního výkonu má podobu technokratického aktu. Problém netkví v otázce fundovanosti výše uvedených technokratů, ale ve skutečnosti, že běžná veřejnost nerozumí jejich slangu, nazírání problematiky a třeba ani základním mechanismům oboru územního plánování. Často se pak stává skutečnou okřídlená fráze o iniciaci zájmu veřejnosti o územní rozvoj a otázky urbanizmu až ve chvíli, kdy jí začne za domem jezdit bagr. Což je pochopitelně pozdě. Právě tato osvěta o územním rozvoji, jeho pravidlech, zákonitostech a návaznostech je základním problémem, kde elity ve vztahu k veřejnosti selhávají, zejména v prostředí České republiky.

Vyústění výzkumných záměrů, pro které první dva cíle disertační práce tvoří jisté předmostí, je cíl závěrečný. Třetí cíl disertační práce byl definován jako vyobrazení kultury plánování přímo optikou praktikujících plánovačů. Kultura, jakkoli je hodnocena z pozice analýzy artefaktů, nikdy neodhalí „živé jádro“. Podíváme-li se na publikace studující selhání plánovacích importovaných plánovacích systémů, např. Madanipour (2006), zjišťujeme, že vydělení techniky plánování od celkového systému plánování vázaného na politickou kulturu daného státu a jeho následný export do jiné kulturní oblasti zpravidla selhává. Kultura plánování se tak dnes stává neoddelitelnou složkou při porozumění plánovacímu systému. Její zachycení není vůbec jednoduché. Plánovači, obvykle architektonického, technického, nebo geografického vzdělání, mají vypěstované vlastní chápání svých úkolů a jsou naučeni jistým pracovním úkonům, které se od nich v praxi očekávají. Tyto postupy a úkony vznikají v návaznosti na právní systém a v prostředí jejich společenských a administrativních zvyklostí. Mají ustálenou roli a výkon jejich profese je ostatními aktéry procesu územního plánování takto chápán. V případě požadavku na změnu plánovacího přístupu a importu odlišných přístupů k plánování z jiných prostředí dochází k turbulentním reakcím. Ty vznikají v důsledku setrvačnosti prostředí plánování, kde jsou aktéři navyklí na jisté chování institucionálního prostředí, kterému odpovídají formální i neformální vazby a vzniklé sítě. Toto neporozumění kultuře plánování pak může být důvodem, proč importované plánovací postupy selhávají.

Třetí cíl disertační práce, vycházející z výše uvedeného problému tak byl řešen v publikaci *České územní plánování očima územních plánovačů: Pokračování eroze starých pořádků, nebo vznik nové doktríny?* (Šlemr, 2018). Výzkum měl explorační charakter, protože nebyl do okamžiku publikování této studie vykreslen celistvý a metodicky uchopený obraz územního plánování v České republice po stránce výkonu profesní činnosti plánovačů.

Vlastní výsledky práce na třetím cíli disertační práce byly v publikaci *České územní plánování očima územních plánovačů* (Šlemr, 2018) děleny do pěti tematických okruhů. Jak již bylo výše popsáno, odvození níže uvedených pěti tematických okruhů nebylo předem dané, nýbrž v závislosti na zvolené výzkumné metodě se jednalo o koreláty odvozené z nejhodněji uváděných postřehů respondentů. Názvy okruhů jsou: socialistické plánování – stabilní prostředí; posun hodnotové orientace během devadesátých let a začátku nového milénia; motivace proč se věnovat profesi; sestupná tendence; formalizované plány; architekt – vůdce nebo služebník?

7. Závěr a následné směřování výzkumu

Disertační práce, jejíž název je „Etické principy v praxi českého územního plánování“ shrnuje poznatky vztahující se k problematice, které autor uveřejnil ve třech studiích publikovaných v zahraničním odborném periodiku indexovaném nejen v databázi Scopus, ale evidovaném také ve Web of Science.

V těchto třech publikacích byla chronologicky zhodnocena problematika etického uvědomění prostorových plánovačů spolu se společenskovedními přesahy této problematiky vycházejícími z uznávané konceptualizace časových period Ferdinanda Braudela. Práce definovala stav etického uvědomění profesionálů zabývajících se územním plánováním. Příspěvkem k soudobé odborné diskuzi se staly zejména objevené a popsané kritické vazby současného stavu etického uvědomění plánovačů na předcházející historické periody a jejich materiálně-společenskou bázi. Jakkoli se může zdát téma etických principů plánování jako téma vycházející z idealistických principů, výzkum upozornil na reálný stav vychází dlouhodobě z materiálních determinant. Tento poznatek nejzřetelněji zazníval ve studii *České územní plánování očima územních plánovačů: Pokračování eroze starých pořádků, nebo vznik nové doktríny?* (Šlemr, 2018).

Z výzkumu vyšlo najevo, že klíčová pro pochopení dynamiky profesních hodnot lidí věnujících se územnímu plánování je vazba této dynamiky na politické hodnoty. Často se jedná o na první pohled méně zřejmé dopady politických metod vlády. To ostatně souzní s výsledky výzkumu formou strukturovaných rozhovorů mezi osobnosti pohybujícími se v oboru územního rozvoje (Šlemr, 2014). Praktickým důkazem je kupříkladu značné profesní sebevědomí, kterému se těšili územní plánovači v totalitních dobách před listopadem 1989. Jejich privilegované postavení bylo odvozeno od aury vědeckého a metodického řízení společnosti, kterým se mocenská struktura zahalovala (Šlemr, 2018). Tento poznatek je v souladu s poznatky uvedenými v rešerši. Zejména Horák (2014) ve své obsáhlé studii zabývající se transformací ekonomické sféry po roce 1990 v českých zemích dochází k podobným poznatkům. Technicistní doktrína spolu se značnou homogenitou společnosti po dlouhá desetiletí nevyžadovala alternativní a kritický způsob uvažování o poslání profese. Ze zmíněných důvodů chyběla teoretická reflexe profese plánovače ve svitu jiných než oficiálně deklarovaných hodnot politického systému státního socialismu (Maier, 1998). V praxi pak plánovači vykreslovali podobu území skrze normativy diktující počty obyvatel na hektar, plochy a standardy vybavení ve vztahu k počtu obyvatel, zajišťovali potřebné zdroje výrobním závodům včetně nezbytného zajištění dopravy a bydlení zaměstnanců. Praxe plánování byla tedy utvářena víceméně jasně danými a snadno kontrolovatelnými ukazateli. Tento poznatek je v souladu s rešeršními poznatky uveřejněných ve studii *Teorie a realita českého urbanismu a územního plánování od roku 1945* (Maier et Šlemr, 2016).

Vlivem zásadních změn a geopolitické orientace krátce po listopadovém převratu byla záhy doktrína státního plánování vystřídána zpochybňováním jakéhokoli státem garantovaného plánování. V průběhu devadesátých let pak ve své rutinizované podobě územní plánování pokračovalo, spíše však vlivem setrvačnosti. Profesionálové nepřipraveni na takřka monopolní postavení investičních skupin a stále více se akcentujícího legislativního pohledu stavějícího zájmy individualit nad zájmy společnosti, nedovedli formulovat vizi nového plánování. Odborné kapacity teoretizujících plánovačů byly daleko více vyčerpány obranou vlastní činnosti územního plánování, než aby jim zbývala energie pro formulaci nové doktríny plánování. Podle výpovědí plánovačů „nová doktrína“ zůstala tvořena z podobných stavebních kamenů, jako ta předrevoluční, byť v okleštěném významu. Stavovskou čest

plánovačů tak nadále hájíla „schopnost“ tvorby územního průmětu politicky schváleného zadání a zajištění nezbytné koordinace infrastruktur. Změněná však zůstala jistota vlastního zajištění. Vlivem privatizace tvorby plánů tak o zakázky soutěží plánovači na tržních principech. Ve studiích, které se tvorbě plánů věnují, není prostor pro mnohočetné kolektivy sdružující různé profese, jako tomu bylo v předlistopadové éře. Tyto poznatky vyplynuly ze studie *České územní plánování očima územních plánovačů: Pokračování eroze starých pořádků, nebo vznik nové doktríny?* (Šlemr, 2018).

Na identitě plánovačů se navíc podepsalo jisté přehlížení ze strany těch praktiků, kteří se věnují zejména architektonickým návrhům. Ti často znevažují výkony územních plánovačů jako architektů, kteří prostě neměli talent a odvalu. Vždyť špatně navržený dům je vidět hned, zatímco špatný územní plán, pokud splňuje minimální legislativní náležitosti, se projeví nejdříve za dvacet a více let, kdy již reálná odpovědnost tvůrce není. To vše se spolupodílí na stavu, kdy tvorba územních plánů je činnost vysoce formalizovaná a v politické rovině celospolečenské akce také činnost rovněž bez přesahu k vyjádření názorů na hlubší problémy, které společnost má a které mají územní průmět. Soulad přírody a rozvoje lidské společnosti, udržitelný rozvoj, ochrana kulturního dědictví, nízkoenergetické urbánní formy a další jiné problematiky se tak stávají spíše povinným zaklínadlem v textových částech plánů než základní myšlenkovou osou těchto děl (Šlemr, 2018).

V posledních letech dochází sice ke zřetelné aktivaci občanů ve věci dopadů územního plánování, ale to je spíše důsledek nezájmu a přehlížení veřejného zájmu v plánování, což je jedno z výsledných tvrzení autorem publikovaného článku pod názvem *Elity a veřejnost – etický rozměr územního plánování v České republice* (Šlemr, 2014). Díky této „path dependency“ lze vysvětlit, proč ani s odstupem jedné generace od pádu totalitního režimu nedošlo k vytvoření funkční a sdílené doktríny plánování, která by utvořila společenské a filozofické základy plánování sdíleného prostoru. Převládá názor, že hlavním posláním plánování je koordinace infrastruktur a spíše parciálních zájmů v území. Právě na tento problém praktického plánování v České republice upozornila studie *České územní plánování očima plánovačů...* (Šlemr, 2018). S lehkou skepsí k pouhé formálnosti územního plánování se setkáváme již v dříve publikovaných studiích, zmiňme kupříkladu Blažek et Vozáb (2004), ale významně je artikulována právě společensko-politická vyprázdněnost běžné plánovací rutiny, jak poukázaly řízené rozhovory s plánovači.

Otázka po těchto nálezech zní, co si vlastně obce objednávají ve svých plánech. Problém má dvě roviny. Jednou rovinou bezpochyby je osobní angažovanost plánovače a jeho schopnost řešit plánovací úkol. Ovšem druhou stranou mince jsou právě samy municipality, které deklasovaný výkon objednávají. Zde opět navazují postřehem, který byl uveden ve studii *Elity a veřejnost – etický rozměr územního plánování v České republice* (Šlemr, 2014), konkrétně o chybějící roli advokáta veřejného zájmu, tak jak je definován v úvodních řešerších, např. Feinstein et Feinstein (1996).

Každodenní praxi vládne především rutinní výkon a slabé profesní vědomí bez obecně přijímaného poslání územního plánování. Plánování je sice obklopeno abstraktními koncepčními zásadami, jakou je například udržitelný rozvoj, ale plánovači nemají konkrétní představu, co by pro jejich naplnění měli dělat. Plány jsou pak často sestaveny na základě aktuálních požadavků a pouze předstírají dlouhodobý koncepční rozměr. V praxi plánovače dominuje metodický a administrativní rámec nad teoreticko-koncepčními otázkami (Maier et Šlemr, 2016). Proto plánovači spatřují svou hlavní roli především v koordinaci infrastruktur a plnění zákonem stanoveného minima veřejného projednání. Toto zákonem dané minimum ovšem není s to naplnit to, co bychom si od efektivní a etické doktríny

plánování mohli slibovat. Je patrná velice malá znalost zahraničních plánovacích přístupů, které by do místního diskurzu mohly přinést nové otázky.

Nastupující generace plánovačů vnímá systém územního plánování jako nevyhovující a usiluje o jeho přeměnu, ovšem spíše v duchu „stavby krásných měst“ než ve smyslu politicko-etické roviny veřejného plánování. Jak je uvedeno v kapitole Architekt – vůdce nebo služebník ve studii *České územní plánování očima územních plánovačů: Pokračování eroze starých pořádků, nebo vznik nové doktríny?* (Šlemr, 2018). Zároveň ale již nelze tvrdit, že územní plánování je vyčerpaný koncept. Během let se vytvořily mechanismy práce plánovačů, které jsou spíše konformní s krátkodobými cíli privátních subjektů. Nicméně plánování je součástí politických debat, do kterých však většinou územní plánovači nezasahují. V této rovině jsou spíše dělníky moci. Pozitivní je ale přítomnost nastupující mladé generace odborníků, která má zájem být aktivní ve věcech územního plánování.

Navíc v posledních letech vznikly na některých vysokých školách bakalářské obory se specializací na územní plánování, dokonce i jeden magisterský, a to na školách, které nejsou tradičně vnímány jako líheň územních plánovačů. V tomto smyslu má územní plánování dobré předpoklady pro nástup nové generace. Praktickou „smrtí“ veřejného plánování do budoucna by jistě bylo, kdyby mezi činnými plánovači byly stále starší a starší ročníky. Neznámou ale zůstává, jak se tato nová generace vyprofiluje a jakému standardu vnímání profese se naučí. Pokud bychom to totiž posuzovali v paralele k plánovací doktríně ve smyslu, jak ji v šedesátých a sedmdesátých letech minulého století definoval Faludi, tak české územní plánování na svou silnou doktrínu – přístup v plánování – ještě čeká, stejně jako čeká na své teoretiky, kteří by se na formulaci této normativní teoretické báze podíleli.

Vzhledem k pilotnímu charakteru publikovaných studií, které obnáší metodologické omezení dané explorativním charakterem výzkumu kladoucím důraz zejména na definici kontur problematiky, doporučuji následující výzkum v této oblasti vést po dvou základních výzkumných osách, které vychází z problematiky, kterou definovaly právě výše uvedené studie.

První osa by měla být zaměřena na rozvedení a přesnou specifikaci metod práce plánovače, které vzhledem k obsáhlosti pojímané problematiky byly pouze načrtnuty s ohledem na celý kontext studií. Zejména upozorňuji na potřebu hlubšího vědeckého zkoumání problematiky tzv. veřejného projednávání, jak je popsáno ve studii *Elity a veřejnost – etický rozměr územního plánování v České republice* (Šlemr, 2014). S ohledem na celospolečenskou důležitost legitimně vedeného procesu územního plánování a zapojení veřejnosti je nutné více teoreticky reflektovat právě metody vedení veřejných projednání, ovšem nikoli v rovině popisu několika příkladných realizací procesu participace, ale na běžných veřejných projednáních v často zapomenutých koutech České republiky.

Druhá osa doporučeného pokračování výzkumu by měla mířit na výzkum potenciálu územně plánovacích nástrojů definovaných platnou legislativou České republiky. Takto zaměřený výzkum by odhalil rezervy v užívání všech legislativně ukotvených nástrojů. Z mého výzkumu publikovaného ve studii, která nese pojmenování *České územní plánování očima územních plánovačů: Pokračování eroze starých pořádků, nebo vznik nové doktríny?* (Šlemr, 2018) jasně vyplývá, že praktici procesu plánování, konkrétně tvůrci územních plánů, preferují zejména v sídlech menšího významu, popřípadě v sídlech, jejichž politická reprezentace nepřikládá územnímu plánu takový význam, pracovní metody založené na rutině bez velké snahy o reflexi vlastních metod práce a dlouhodobě

navyklých postupů. Výzkum zaměřený na detailní průzkum reálně uplatňovaných pracovních metod reflektovaných platnými legislativními nároky s přihlédnutím k nejlepší realizované praxi by měl velký potenciál zřetelně ukázat na slabá místa v aplikaci zákonných postupů a mohl by vyústit v přijetí doporučujících metodických postupů. Takto detailní výzkum metod práce, nejlépe formou případových studií orientovaných na konkrétní aspekty procesu v reálných podmínkách realizace zakázky na vznik územního plánu, nespadal do metodického rámce publikovaných studií, jejichž je autor této disertační práce autorem.

Domnívám se, že další výzkum by měl být orientovaný právě míru využití všech zákonných prostředků, kterými obce i plánovači disponují pro tvorbu „dobrého plánu“. Tato spíše legislativní analýza by mohla odhalit do jaké míry jsou které nástroje využívány spíše formálně a které nejsou využívány vůbec. Výsledky tohoto výzkumu by měly značný potenciál se stát základem pro metodické pokyny vydávané centrálními institucemi.

8. Zdroje

- Anzenbacher A., 2001: Úvod do etiky. Praha, Academia. 292 s.
- Akvinský T., 2010: Otázky o svědomí. Praha, Nakladatelství KRISTAL OP. s. 230
- Bartoň M. 1987: Přestavba sídelní struktury a hospodářských mechanismů. Územní plánování a urbanismus č. 6, ročník XIV: 373 - 377
- Beran O., 2010: Náš jazyk, můj svět. Praha, Nakladatelství Filozofia. s. 120
- Bergson H., 2003: Myšlení a pohyb. Mladá fronta, Praha
- Blažek J., Vozáb J., 2004: Institucional, organizational and programming context for support of regional development in the Czech Republic: A critique. In: Czech geography at the dawn of the Millennium Eds. Drbohav D., Kalvoda J., Voženílek V. Česká geografická společnost. s. 255 – 268.
- Bridley T., Ridyn Y., Stoker G., 2006: Remaking Planning: The Politics of Urban Change. Taylor and Francis, 240 p.
- Campbell S., Fainstein S.S., 1996: Introduction: The structure and Debates of Planning Theory. In: Campbell S., Fainstein S.S., Readings in Planning Theory. Blackwell Publishers Inc. USA. 1-15 s.
- Campbell H., Marshall R., 1998: Acting Principle: Dilemmas in Planning Practice. Planning Practice and Research, vol. 13, no. 2, pp. 117 – 128
- Davidoff P., 1965: Advocacy and Pluralism in Planning. Journal of the American Institute of Planners 31, 331 - 338 pp.
- Dostalík J. 2015: Organická modernita. Ekologicky šetrné tendence v československém urbanismu a územním plánování (1918-1968). Brno MUNI Press
- Fainstein S.S., Fainstein N., 1996: City planning and political values: An updated view. In: Campbell S., Fainstein S.S., Readings in Planning Theory. Blackwell Publishers Inc. USA. 265-287 s.
- Faludi A., Van der Valk A., 1994: Rule and Order, Dutch Planning Doctrine in the Twentieth Century. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher.
- Forester, J., 1989: Planning in the Face of Power, USA: University of California Press
- Fragner B. 1990: Urbanita 90. Architektura č. 5 – 6, ročník XLIX: 126
- FSA ČSSR 1977: Závěry a doporučení celostátní konference Federálního svazu architektů ČSSR. Architektura ČSR 6/XXXVI. 272 s.
- Fuchs B., 1967: Nové zónování: urbanistická tvorba životního prostředí z hlediska sídelního i krajinného. Praha, Academia.
- Furst D., 2009: Planning Cultures en Route to Better Comprehension of „Planning Processes“? In: Knieling J.- Othengrafen F. (eds.). Planning Cultures in Europe – Decoding Cultural Phenomena in Urban and Regional Planning. Farnham. Ashgate England, 23 – 38 pp.
- Gočár J., Toman J., 1977: Architekt a ekonom k socialistickému stylu života. Nakladatelství Svoboda, Praha, 410 s.

- Gross K., Kusý M. 1958: Desat' rokov socialistického sektoru projekcie na Slovensku. *Architektura ČSR* č. 7, ročník XVII, s. 250-252
- Gullestrup H., 2006: *Cultural Analysis Towards Cross-cultural Understanding*. Aalborg University Press, Aalborg
- Gullestrup H., 2009: Theoretical Reflection on Common European (planning-) Cultures. In: Knieling J., Othengrafen F., *Planning Cultures in Europe - Decoding Cultural Phenomena in Urban and Regional Planning*. Ashgate England. 3 - 21 p. ISBN: 978-0-7546-7565
- Hall P., Tewdwr-Jones M., 2014: *Urban and regional planning*. Routledge, London
- Hamilton F.E.I., Dimitrovska Andrew K., Pichler – Milanovic N., 2005: *Transformation of Cities in Central and Eastern Europe Towards Globalization*. United Nations University Press, New York
- Hayek, F. 1991: *Cesta k nevolnictví*. Praha: Občanský institut
- Healey P., 1996: Planning through debate: The communicative turn in planning theory. In: Campbell S., Fainstein S.S., *Readings in Planning Theory*. Blackwell Publishers Inc. USA. 234-257 s.
- Healey P., 2010: Introduction: the transnational flow of knowledge and expertise in the planning field. In: Healey P., Upton R. (eds.). *Crossing Borders: International exchange and planning practices*. Abingdon: Routledge. 1 – 26 pp.
- Hendl Jan, 2005: *Kvalitativní výzkum*. Portál, Praha.
- Hirt Sonia, Stanilov Kiril, 2009: *Twenty Years of Transition: the Evolution of Urban Planning in Easter Europe and the Former Soviet Union, 1989 – 2009*. Un-Habitat, Nairobi.
- Hirt, S. (2015 in press) *Planning during Post-socialism*, *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences* (2nd Edition). London: Elsevier
- Horák M., 2014: *Úspěch i zklamání: Demokracie a veřejná politika v Praze 1990 – 2000*. Praha. Nakladatelství Karolinum.
- Husserl, E., 2007: *Formální a transcendentální logika*. Nakladatelství Filosofia, Praha, 327 s.
- Husserl, E. 2009: *Logická zkoumání I, Prolegomena k čisté logice*. Nakladatelství Oykoimenh, Praha, 234 s.
- Hušťák J. 1979: K vývoju slovenskej architektúry a urbanizmu. *Architektura ČSR* 4/XXXVIII: 154–158
- Hruška E. 1946: *Krajina a její soudobá urbanisace*. Praha, B. Pyšvejc
- Hruška E., 1966: *Problémy súčasného urbanizmu*. Bratislava, SAV
- Christaller W., 1966: *Die zentralen Orte in Süddeutschland*. Jena: Gustav Fischer. *Central Places in Southern Germany*. Prentice Hall
- Jantz R.C., 2012: Innovation in academic libraries: An analysis of university librarians perspectives. *Library and Information Science Research*. 3 – 4. 3 – 12 pp.

- Jetel V., 1946: Plánování ČSR. Architekt SIA, ročník XLIV (3-4)
- Jodl M., 1994: Teorie elity a problém elity – příspěvek k dějinám a problematice politické sociologie. Praha Victoria Publishing. 156 s.
- Klíma K. et al., 2009: Komentář k ústavě a listině 1. díl. Plzeň, nakladatelství Aleš Čeněk.
- Kotačka 1982: Urbanisté o územním plánování sídel a aglomerací. Výstavba a architektura, Výzkumný ústav výstavby a architektury, 5-6/ XXVIII. s. 36-44
- Knieling J., Othengrafen F., 2009: Preface. In: Knieling J., Othengrafen F., Planning Cultures in Europe - Decoding Cultural Phenomena in Urban and Regional Planning. Ashgate England. 328 p.
- Knieling J., Othengrafen F., 2009b: En Route to a Theoretical Model for Comparative Research on Planning Cultures. In: Knieling J., Othengrafen F., Planning Cultures in Europe - Decoding Cultural Phenomena in Urban and Regional Planning. Ashgate England. 37 - 62 p.
- Kohák E., 2004: Svoboda, svědomí, soužití – kapitoly z mezilidské etiky. Praha, Sociologické nakladatelství. s. 78
- Kozmanová I., 2013: Nové přístupy k metodologii hospodářských a politických dějin? Staženo dne 26.11.2016 z http://www.academia.edu/6202198/_Kulturn%C3%AD_obrat_jako_impuls_pro_spojen%C3%AD_hospod%C3%A1%C5%99sk%C3%BDch_a_politick%C3%BDch_d%C4%9Bjin
- Kroha J. 1967: Socialistická vazba městských sídel se životním prostředím. In: Fuchs B: Nové zónování:urbanistická tvorba životního prostředí z hlediska sídelního i krajinného: 84-95. Praha, Academia.
- Krumholtz N., Forester J., 1990: To be professionally effective, be politically articulate. In: Stein J. M., 1995: Classic readings in urban planning. Mc Graw Hill. USA. 456-468 s.
- Kühn T. S., 2008: Struktura vědeckých revolucí. OIKOYMENH, Praha.
- Laboutková Š., Muller K., Vymětal P., 2010: Lobbying v moderních demokraciích. Praha, Grada. s. 256
- Levinas E., 2014: Objevování existence mezi Husserlem a Heideggerem. Nakladatelství Pavel Mervart, Červený Kostelec
- Löbl K. 1976: Architektura výstavba životní prostředí. Architektura ČSR, č. 1, ročník XXV: 3–8
- Machoň L., 1946: Zapojení architekta do plánování země České. Architektura ČSR ročník V. s. 14-16
- Maier K., 1998: Czech planning in transition: Assets and deficiencies, International Planning Studies, 3 (3). pp 351 – 365.
- Maier K., 2001: Plánování v post-plánované společnosti: kdo potřebuje urbanisty? Urbanismus a územní rozvoj, č.1, ročník 4, 5-10 s.
- Maier K., 2012: Europeanization and Changing Planning in East-Central Europe: An Easterner's view, Planning Practice and Research, 27 (3), pp. 137 – 154.

- Maier K., 2014: Changing Planning in the Czech Republic. In: Reiner M., Gemitis P., Blatevogel H. H. : Spatial Planning Systems and Practices in Europe - a comparative perspective on continuity and changes. Routledge, New York, p. 215 – 235
- Maier K., Šlemr J., 2016: Teorie a realita českého a slovenského územního plánování od roku 1945 – Theory and reality of Czech and Slovak urban and spatial planning since 1945. *Architektúra a Urbanismus*, č. 3 -4, 164 – 179 s.
- Madanipour A., 2006: Urban Planning and Development in Teheran. *Cities*, vol. 23, No. 6, p. 433-438
- Musil J., Poláčková H. (eds.) 1962: První celostátní diskuse o bydlení. Brno: Výzkumný ústav výstavby a architektury
- Musil J., 1971: Sociologie bydlení. Praha: Svoboda
- Musil Jiří, 2001: Vývoj a plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů. *Sociologický časopis*, XXXVII, č. 3, 275 – 296 s.
- Musil Jiří, Potůček Martin, 2008: Úvodem: výzvy pro tuto zemi. in: M. Potůček, J. Musil & M. Mašková (eds) *Strategické volby pro českou společnost*, Praha, nakladatelství Slon, pp. 9 – 21
- Nedović – Budić, Z., 2001: Adjustment of Planning Practice to the New Eastern and Central European Context. *American Planning Association Journal* 67 (4). s. 38 – 52
- Nietzsche F., 2002: Genealogie morálky – polemika. Praha Aurora.
- Nový O., Vorel Č., 1962: Poruba po deseti letech. *Architektura ČSSR* č. 10, ročník XXI: 648-658
- Olson M., 1971: *The Logic of Collective Action*. Massachusetts, Harvard University Press, 178 s.
- Olšáková D., 2015: Stalinský plán přetvoření přírody v Československu. *Dějiny a současnost*, 37/II. S. 10-14
- Opletal O. 1946: Úvahy o prostorovém plánování I. O základních principech. Praha, Vydavatelstvo architektury ČSR
- Perkins, T. a Crews .J, 2013: The ethical dilemmas of local government planners in western Australia. Available at <http://ro.ecu.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1376&context=ecuworks2013> (staženo dne: 25. červen 2016)
- Pullmann M., 2011: Konec experimentu – přestavba a pád komunismu. Praha, Scriptorium
- Puscasu V., 2009: The House of Many Different Ages. In: Knieling J., Othengrafen F., *Planning Cultures in Europe - Decoding Cultural Phenomena in Urban and Regional Planning*. Ashgate England. 169 - 185 p.
- Reichel Jiří, 2009: Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Grada, Praha.
- Reiner M., Getimis P., Blatevogel H. H., 2014: Spatial Planning Systems and Practices in Europe. In: Reiner M., Getimis P., Blatevogel H. H., Reiner M., Getimis P., Blatevogel H. H., H. H. : *Spatial Planning Systems and Practices in Europe - a comparative perspective on continuity and changes*. Routledge, New York, p. 1-10

- Ribenstein J. M., Unger B. L. 1992: Planning after the fall of communism in Czechoslovakia (Czech Republic). Focus: 42, no. 4., American Geographical Society.
- Rychlík J., 2011: Rozdělení Československa (1989 – 1992) In: Bárta M., Kovář M.: Kolaps a regenerace – cesty civilizací a kultur. Praha, academia. 527 – 555 s.
- Sandercock L., 1998: Význam a rozdíl v teoretických školách. In: MAIER K., 2003: Urbanistická čítanka 2. Česká komora architektů, Praha. 95-112 s.
- Sanyal, Bishwaprya: Hybrid planning cultures: the search for global planning commons. In: Comparative planning cultures. Ed. Bishwaprya Sanyal. New York, Routledge 2005, s. 3 – 28
- Semrád S. 1946: O současném stavu architektury a urbanizmu. Architekt SIA XLIV:1-2
- Stanilov K., 2007: Urban planning and the challenges of post-socialistic transformation. Geojournal 49, Springer, p. 413 – 425
- Staub, A., 2005: St. Petersburg's Double Life: The Planner's versus People's city. Journal of Urban History 31 (3): 334 – 354 pp.
- Šlemr J., 2014: Elity a veřejnost – etický rozměr územního plánování v České republice. Architektúra a Urbanismus. 48 (1-2) s. 53 -66.
- Šlemr J., 2018: České územní plánování očima územních plánovačů: Pokračování eroze starých pořádků, nebo rození nové doktríny? Architektúra a Urbanismus. 52 (1-2-) s. 54 – 66.
- Šrubař Ilja, 2001: Longue duree, cyklista a sociální transformace. Sociologický časopis XXXVII, č.2., 149 -159 s.
- Štička M., 2008: Korupce a protikorupční politika ve veřejné správě. Praha, Transparency International Česká republika. s. 22 – 24
- Švácha R. 2005: Architektura čtyřicátých let. In: Platovská M., Švácha R. (eds.) Dějiny českého výtvarného umění 1938/1958 (V). Praha. Academia: 31-73
- Švec Štefan, 2009: Metodologie věd o výchově. Nakladatelství Paido, Brno.
- Sýkora L. 1999: Changes in the internal spatial structure of post-communistic Prague. GeoJournal 49. s. 79–89
- Tóth R., 2007: Elity ve spoločnosti – pojednanie o jednotlivcov, masách a pokroku. Kolín, Nezávislé centrum pro studium politiky. s. 106
- Tynkkynen V.-P., 2009: Planning Rationalities among Practitioners in St. Peterburg, Russia- Soviet Traditions and Western Influence. In: Knieling J., Othengrafen F., Planning Cultures in Europe - Decoding Cultural Phenomena in Urban and Regional Planning. Ashgate England. 151 - 168 p.

Vasileiou M., Rowley J., Hartley R., 2012: The e-book management framework: The management of e-books in academic libraries and ins challenges. Library and Information Science Research 34 (4), 281 – 291 pp.

Vepřek K. 1989: Úloha územního plánování v současném období společenského vývoje. Územní plánování a urbanizmus č. 1, ročník XVI. S. 5-6

Veyne Paul, 2016: Foucault, jeho myšlení, jeho osobnost. Filosofie, Praha.

Voženílek J. 1949: Urbanizmus a hospodářské plánování. Architektura ČSR č. 1, ročník VIII 50 - 52

Vítková L., 2014: Princíp regulácie hustoty ako cesta k udržateľnému rozvoju miest. Architektúra a Urbanizmus, ročník 48, vydání 1-2, strana 2-24.

Wittgenstein L., 1998: Filozofická zkoumání. Filosofie, Praha.

Zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky

Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod člověka

Zákon č. 84/1958 Sb. O územním plánování

Zákon č. 128/2000 Sb. Zákon o obcích

Zákon č. 183/2006 Sb. Stavební zákon

Zákon č. 145/2002 Sb. Nález Ústavního soudu ze dne 12. března 2002

Zákon 500/2004 Sb. Správní řád

Žák L., 1948: Česká krajina po roce 1945. Architekt 46. s. 147-155

Žák L., 1949: Otázky krajinného plánování. Architekt 47. s.189-197

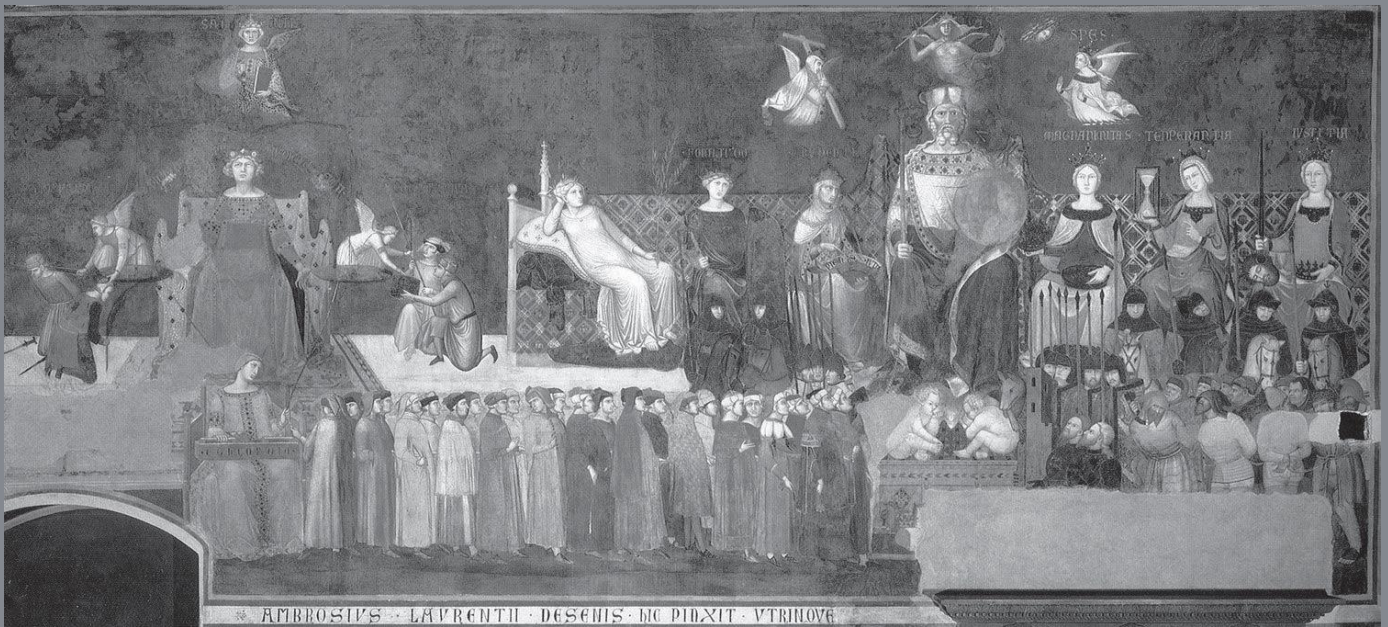
Příloha

Alegorie dobré vlády

Nástěnné fresky od Ambroggia Lorenzettiho „Alegorie dobré vlády“ v Palazzo Pubblico v městě Sienně měla v době svého vzniku neustále zasedající městská rada připomínat dopady dvou zmíněných druhů vlády. Dobrá vláda je obklopena alegorickými postavami Víry, Naděje, Lásky. Dále jsou vyobrazeny korunované ctnosti Statečnost, Moudrost, Šlechtnost a Střídmost. Dále jsou vyobrazeny občanské ctnosti jako Mír a Spravedlnost zcela vpravo v rohu. Řada postav na horizontále odkazuje k siennským občanům spojeným Svorností, která jsou opatrována Radními.

Allegory of Good Governance

The fresco by Ambroggio Lorenzetti, entitled “Allegory of Good Governance” in the town hall of Siena offered a reminder of the effect of their governance to the municipal council while in session. The figure of “Good Governance” is surrounded by allegoric figures of Trust, Hope and Love. Further in the background are the moral images of Peace and Equity in the lower right corner. The series of the figures on the horizontal axis is meant to depict the citizens of Siena united by the spirit of concord cherished by the councillors.

Zdroj Source: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/32/Lorenzetti_Amb_allegory-of-good-governement_1338-39.jpg

ELITY A VEŘEJNOST – ETICKÝ ROZMĚR ÚZEMNÍHO PLÁNOVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICĚ

ELITES AND THE PUBLIC: THE ETHICAL DIMENSION OF URBAN PLANNING IN THE CZECH REPUBLIC

The public sector in the Czech Republic has a tendency towards activity in participation in the meaning of further interest – and not only in the process of spatial planning. Gradually emerging as the general trend in the Czech Republic is a grouping of orientations described in Western professional literature since the 1960s. An apt description of this term could be the democratization of planning, and the aerodynamics of the system in terms of benefits to market subjects. The activation of the general public is a result of the sense that the process of spatial planning ignores public opinion. This missing role in the planning process is called “advocacy planning”, involving a popularisation of the process for the general public, and mainly coming to the defence of the interests of those who lack an effective voice in the process within the institutions concerned. Particularly missing is the role of elites in the process of spatial planning – as an organizer of public discussion. One of the reasons is the inability to lead the process of participation and the other reason is an active effort deliberately to exclude local communities from the process.

In brief, how the process is viewed by the elites in terms of of spatial planning can be stated in two ways. One is defined by an idealistic view, as in the formula: elites = power + morality + knowledge. However, the process of spatial planning is in actual practice most strongly influenced by what could be termed the quasi-elites, as in the formula: elites = power + knowledge.

Legislative treatment of the process of spatial planning is a mandatory minimum, yet even here mere legal compliance cannot ensure an equitable solution. To do so depends on the society, what kind of political representation will

be elected, and who will be form the elite. These two factors are an outcome of the social elements known as “soft values”, which legislative regulation is not able to transcribe and protect. Definitely, though, it is true that the problems confronting the assessment of the phenomenon of social elites in the Czech Republic has yet to be addressed in the professional literature of spatial planning.

In the Czech Republic, the system of spatial planning is based on an emphasis of agreement among elected officials, which in turn holds the responsibility for assigning problems to specific leading experts. Legislation gives the public the option of direct participation in the process through two ways. The first option is that, in the event of doubts, the general public can provide objections, even in considerable detail, yet the question remains as to its future assessment and whether someone is going to take it into consideration. The other option has a further procedural consequence – to lodge an objection based on a factual point. In many instances, the second option has been abused in that the public interests are blocked, often in quite unsophisticated ways by private and particular interests. Even a complete halt to the process may take place, and it may seem that especially the citizen initiatives have direct links to communities and protects their interests. Yet at the same time, there are also “citizen initiatives” that are directly parasitic on their status as social movements society. The extant process of legitimacy is not yet able to hinder deliberately created or utterly false “citizens’ initiatives”.

Such a procedure can be regarded not only as a deliberate misinterpretation of existing laws, but no less as a flaw in legislation.

ÚVOD

Územní plánování je činností, kde se střetává mnoho aktérů s často velmi rozdílnými názory na vývoj území. Tento pohyb se realizuje v právním prostředí státu. Právní úprava je ovšem jen rámeček a vlastní rozhodování je vždy činěno na základě svědomí jedince a dále je také ovlivňováno

nátlaky politiky, zájmovými skupinami nebo jednotlivci. Vystává tak otázka, zda každý aktér má stejný přístup k procesu územního plánování a zda nedochází k účelové eliminaci hlasu jedné skupiny ve prospěch druhé.

Z výše napsaného vyplývá, že etický rozměr územního plánování je ve třech rovinách. Základní

Ing. JAN ŠLEMR
Fakulta životního prostředí
Česká zemědělská
univerzita v Praze
Kamýcká 129, 165 21
Praha 6 – Suchbátka
slemr@fzp.czu.cz

rovinou je subjekt ^{1/1} – tedy ten, kdo řeší etický problém. Další rovinou je vlastní obec, kde vznikl plánovací proces. Nejvyšší rovinou je zákonodárství, kde vzniká právní rámec územního plánování.

Zákonodárná rovina má vliv na etiku územního plánování tím, že dle politického systému a kultury definuje vliv politiky na územní plánování a stanovuje postup tvorby územního plánu a dále postupy jak se legálně vyjadřovat k územnímu plánování. Stanovuje tedy rámec pro pohyb morálních subjektů. Aplikaci procesu územního plánování realizuje prováděcí orgán, tedy podle úrovně, na které se vyskytujeme, buď obec, kraj nebo stát. Na základní úrovni je to pak subjekt, jehož etické rozhodování je utvářeno svědomím, které formuje morální předporozumění jedince.

Obecně se dá říci, že je rušeno staré dogma o nedotknutelnosti názoru odborníka, který jediný „vlastní“ recept na „správná“ řešení. Ruku v ruce s tímto jevem dochází k aktivaci občanské společnosti, která nechce být jen pasivním hráčem. Nedá se říct, že územní plánování je v tomto ohledu jediný obor. Překvapující pro mě bylo zjištění, že kolem osmdesátých let byla v lékařských kruzích hojně kritizována směodatnost Hippokratovy přísahy, která byla shledávána silně paternalistickou. Po rozsáhlé diskuzi byl změněn koncept vztahu lékaře a pacienta na vztah lékaře a klienta. Klient zde není výslovně brán jako ten, kdo si zaplatí péči (byť slovo klient může mít i tyto konotace), ale jako někdo, kdo je rovnocenný lékař, komu jsou vysvětlovány varianty a jejich dopady a který rozhodne, co je pro něj nejlepší. S pacientem není nutné vést debatu o jeho zdravotním stavu, vysvětlovat mu varianty a ptát se ho na jeho názor. To vše zná lékař a pacient je jen objekt, na který jsou aplikovány lékařovy znalosti a postupy léčby. Analogický je pak vztah odborníka na výstavbu města a obyvatel toho města.

Otázka, která vzniká, pak směřuje k problému, kdo tedy má být ten, kdo ví, co je pro daný sídelní útvar vhodným řešením a jak má být veden proces územního plánování tak, aby se vůbec názor této skupiny dostal ke slovu.

Zatímco v zahraničí se etické problémy, které vznikají během vlastního procesu plánování sídel, diskutují od šedesátých let, tuzemská odborná debata prakticky nevzniká. Přístupy k zahraničním metodám územního plánování se různí v závislosti

na politických praxích ^{2/2}. Apolitický model plánování ani není možný kvůli jasným vazbám mezi profesním výkonem plánovače, politickou vizí a organizačním paradigmatem ^{3/3}. Tedy není možné se na úkol profesionálního urbanisty dívat jen jako na technický problém, a to kvůli prostředí s proplétajícími se zájmy a nutností interpretace, kde jsou ti, kdo ignorují moc, prakticky bezmocní ^{4/4}.

METODIKA

Ze zájmového okruhu vynechávám korupci, ja - kožto prokazatelně trestný čin. Budu se proto vě - novat tendencím, které mohou korupci k dosažení svých cílů použít.

Práce nemá být příspěvkem k filozofické debatě o etice, proto vycházím z již definovaných pojmů, které nerozvádím, ale aplikuji. Hlavním leitmotivem tohoto článku proto bude, jak jsou v systému územního plánování v České republice dodržovány hodnoty dané Ústavou ČR ^{5/5}. Konkrétně zda praktický proces územního plánování skutečně respektuje článek 2, bod jedna, kde je uvedeno „Lid je zdrojem veškeré státní moci, vykonává ji prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní“, dále článku 6, kde je uvedeno „Politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním. Rozhodování většiny dbá ochrany menšin.“ A posledním výchozím bodem je článek 3, bod první, ústavního zákona č. 2/1993 Sb. Listiny základních práv a svobod ^{6/6}, kde je uvedeno „Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy ple - ti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“ Pro účely tohoto článku bude zvláště důležité, zda základní práva a svobody ve vztahu k územnímu plánování jsou zaručena všem bez rozdílu zvláště jiného smýšlení, majetku, nebo jiného postavení.

Z výše uvedeného tedy stanovuji tři řešené hypotézy:

H₁: Během procesu územního plánování do - chází k aktivní výměně názorů mezi zájmovými skupinami a zbytkem veřejnosti

H₂: Politická reprezentace rozhoduje pouze transparentním způsobem bez skrytého vlivu zájmových skupin

H₃: V procesu územního plánování jsou elitou ti, kteří vynikají nad ostatními mocí, znalostmi a morálkou

Nejprve budou popsány výchozí pojmy, které ovlivňují etické prostředí procesu územního plánování. Tyto pojmy jsou morální subjekt, dále elity ve vztahu k veřejnosti, z čehož budou vysvětleny výchozí hypotézy ve vztahu k citovaným pasážím ústavních zákonů.

Metodika této práce vychází z analytické indukce, kde od konkrétních postřehů respondentů usuzují na obecné závěry^{17/}. V dalším kroku pak tyto závěry porovnám s hypotézami stanovenými před vlastními šetřeními. Vzájemnými možnými rozpory dojde k úpravě náhledu, který vedl k formulaci hypotéz na nové a platné znění. Kýženým výsledkem je také to, že respondent může upozornit na skutečnost, kterou odborná literatura nereflexuje a spolu s předchozím může být podnětem pro další kritické psaní o problematice.

Způsob zevšeobecnění poznatků a zkušeností je běžný v tzv. orální historii, která patří do třídy etnografického výzkumu^{18/}. Metoda je založena na stavu zkoumané skutečnosti, kdy kvantitativní výzkum (např. dotazníky) by neposkytoval relevantní informace, jelikož je nezbytné pružně reagovat na respondentovy postřehy a především ta skutečnost, že kvantitativní výzkum přichází s předdefinovanou množinou odpovědí, které kvantifikuje, což je pro účely této práce vyslovené nevhodné^{19/}. Dalším problémem je, že vzhledem k diskutovaným okruhům je nutné vysvětlit záměr otázky a pomoci se dotazovanému se v otázce zorientovat. Nastává to, že takto orientovaný kvalitativní výzkum může být do velké míry ovlivněn tazajícím. Na druhou stranu, jedině takto je možné zkoumat mnoho aspektů z mála objektů^{10/}, což je nevyhnutelné, když se pohybujeme na zájmovém poli etiky v územním plánování, která je oproti exaktním vědám založena právě na interpretaci a mnohovrstevnatosti^{11/}.

Základní soubor výzkumného vzorku tvoří lidé činní ve sledované problematice a především ochotní přistoupit k rozhovoru. Vlastní výběr osobností proběhl tak, aby bylo co možná nejúplněji pokryto spektrum aktérů procesu územního plánování. Tedy výzkumný vzorek tvoří architekti jakožto tvůrci územního plánu, dále úředníci

z různých úrovní byrokratického aparátu činného v procesu územního plánování, politici, zástupci developerských společností a občanských iniciativ. Preferováni byli ti, u nichž se poji více funkcí, nebo ti, kteří během času funkce střídali. Jevilo se to účelné zejména proto, že tento aktér je schopný problematiku nahlédnout z více pohledů a jeho názor je tak pro účely této práce komplexnější^{12/}.

Analogickou metodiku využíval například Ronald C. Jantz^{13/} během svého výzkumu názorů akademických knihovníků na úlohu inovace. Stejný přístup k metodice byl užit triem Magdalini Vasileiou, Jennifer Rowley a Richard Hartley^{14/} při výzkumu role e-knih v akademickém prostředí, kde tato forma rozhovoru pomohla najít specifickou polohu vnímání problematiky dotazovaným.

Poznatky z rozhovorů používám s odkazem na společnost, nebo instituci, kde působí autor konkrétního výroku, kde beru jeho stanovisko jako pasivní informovaný souhlas^{15/}.

TEORETICKÉ ZÁZEMÍ

Začneme-li od roviny subjektu, tak jeho etické citění ovlivňuje pojem, který se nazývá morální předporozumění.

Tento pojem vysvětluje, proč jsme schopni rozličné morální problémy rozklíčovat okamžitě, bez nutnosti dlouhého vyseidávání v knihovnách a zhotovování rozsáhlých analýz různých filozofických směrů. Morální předporozumění nám umožňuje každodenní operativní rozhodování a s jistou dávkou nadsázky se dá říct, že dějiny etiky se pokoušely a pokouší vysvětlit meze platnosti tohoto pojmu a z čeho je tvořen.

Morální předporozumění není nic jiného než intuitivní rozlišení dobrého a zlého a vykonáváme ho díky naší lidské přirozenosti a kultuře, ve které žijeme. Vychází z předpokladu, že chceme konat dobro a potlačovat zlo. Což je také jeho velká nedostatečnost, protože odlišné osoby mohou mít o dobru a o zlu odlišné představy^{16/}. Filozof jazyka, Ludwig Wittgenstein^{17/} si všiml, že na rozdíl od „umělých“ etických systémů a kodexů je předporozumění spjata s osobou, která morálně uvažuje. To je díky tomu, že morální předporozumění je jednak vytvářeno diskursem s ostatními lidmi, ale také i osobním svědomím. Současná behaviorální teorie reprezentovaná názorem Erazima Koháka^{18/} vidí sice svědomí jako

aparát utvářený na základě návyku a pozorování okolí, jenomže na úrovni jedince zde pak dochází k posunu ze subjektu na pouhý objekt. Vysvětlím to na příkladu knihy Tomáše Akvinského *Otázky svědomí*. Svědomí je dle něj ponoukání rozumu, které je založeno na předpokladu svobodného rozhodování. Akvinský¹⁹ dále poznamenává, že svobodné rozhodování v sobě obsahuje také svědomí, čili jinak řečeno, takoví, jací jsme, takové je naše svědomí. Díky svobodnému smýšlení, které je nezávislé na dodaných normách a kodexech, se v nás objeví hlas svědomí. Což je v rozporu s dnešním behaviorálním popsáním vnímáním, které vidí onen hlas svědomí více závislý na našem okolí, než na ideji. Jedním z možných vysvětlení tohoto rozporu je rozdíl mezi pozdně středověkým vnímáním, které bylo ovlivněno novoplatonickými tendencemi projevujícími se v jistém lpění na světě idejí, od dnešního relativistického pohledu, který nerad vidí velké a absolutní ideje (kromě těch, na kterých stojí naše kultura a ani je nevnímáme). Zajímavé ovšem je, že postmoderní pojetí svědomí determinovaného i okolními vlivy, není akceptováno Listinou základních práv a svobod člověka, respektive z ní vyplývá, že o svém svědomí mohou rozhodovat. Konkrétně v zákoně č. 2/1993 Sb., hlava druhá, článek 15 se uvádí, že člověk má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.

Mám-li právo na svobodu svědomí, pak to v souladu s Tomášem Akvinským²⁰ znamená, že o svém svědomí mohou svobodně rozhodovat. To ale vyvrací chápání kulturně relativistické nahlížení Erazima Koháka²¹, kde svědomí je dáno nepsanými společenskými normami. Možné vysvětlení je, že zákon musí počítat se svobodou myšlení a svědomí u člověka, protože jinak by nebyl trestně odpovědný a tedy by si nemohl uvědomovat své protispolečenské trestní jednání.

Proč jsou jednotlivci tvořící společnost tak důležití, ilustrativně shrnuje Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 3. 2002, který vešel v platnost jako Zákon 145/2002 Sb., kde je v části nazvané odůvodnění uvedeno mimo jiné následující:

„Hodnoty mají ve společnosti zásadní význam a plní v ní nezastupitelnou funkci, neboť jen díky jim může lidská společnost nejen existovat, ale i historicky a sociálně komunikovat. Bez jejich existence

by se sociální vývoj rozpadl v mozaiku navzájem nesouvisejících sociálních jevů a sociální struktury ve vzájemně nekomunikující sociální jednotky. V souhrnu všech svých jednotlivých tvarů vyjadřují tedy hodnoty 'pravidla hry' ...

... Teprve na tento hodnotový řád navazuje normativní řád zahrnující etické a právní normy ...

... Právě normy představují totiž instrument, jenž umožňuje nejen aktualizaci hodnot, ale také jejich verifikaci; normy napomáhají uvádět hodnotový systém do života a úspěšností či naopak neúspěšností tohoto úsilí naznačují současně jeho sociální utilitu a disponibilitu. Protože hodnoty obsahují především vzory sociálního jednání a jako takové se prezentují ideálně typickými dimenzemi, mohou být stěžejně normovány v plně šíři své skladby.“

Dá se tedy výše zmíněné shrnout tak, že morálnost územního plánování nezajistí samostatná ideologie, ale lidé vyžadující morálnost územního plánování a elity, které jim naslouchají.

Vyvstává pak následná otázka, proč jsou tak důležité elity? Pokusme se překročit otrěpané klíše o demokracii jako „nejlepšího z nedokonalých systémů vlády“ a poukázat na její funkci z hlediska elit. Rastislav Tóth²² poukazuje na paradox demokracie vnímané jakožto „vláda lidu“. Tato rovnost je popřením společenského poslání elit. Z pouhého sledování funkce demokratického uskupení tedy vyplývá, že pojem „vláda lidu“ (zvýrazněno v modelu zastupitelské demokracie) je pouze fikcí pro občany, aby se nebouřili proti moci, kterou obstarávají elity. Tóth dále uvádí, že nerovnost lidí je přirozený stav a dosahovaly ho i nejpřimitivnější společnosti. Karel Klíma et al.²³ doplňuje to, co jsem napsal výše od Tótha²⁴, že svěřený mandát ze základů římského práva znamená, že je vykonáván vlastním jménem, ale musí ztělesňovat vůli lidu.

Ono „ztělesnění“ je zvláště důležité, jelikož dle Zákona 183/2006 Sb.²⁵ zastupitelstvo nejen schvaluje jednotlivé procesní akty (pořízení, zadání, návrh a vyhodnocení), ale rozhoduje (určený zastupitel s pořizovatelem) také o návrhu vypořádání připomínek a námitek (§ 51 a 53 zákona 183/2006 Sb.). Při vypořádání připomínek veřejnosti k návrhu územního plánu je třeba postupovat podle § 172 odst. 4 zákona 500/2004 Sb.²⁶, tj. správní orgán je povinen se připomínkami

Foto Photo: Michal Kamaryt, ČTK

Nákladové nádraží Žižkov – symbol střetu radnice, developerů a občanských iniciativ

The Prague-Žižkov Cargo Rail Station – symbol of the conflict between politicians, developers and citizen initiatives

zabývat jako podkladem pro opatření obecné povahy a vypořádat se s nimi v jeho odůvodnění. Pořizovatel ve spolupráci s určeným zastupitelem zpracuje návrh vyhodnocení připomínek (§ 53 odst. 1 zákona 183/2006 Sb.).

Karel Klíma^{27/} ve svém Komentáři k ústavě České republiky uvádí, že zastupitelská demokracie České republiky je systém, kde suverenity lidu se nenaplnuje přímo, ale prostřednictvím k tomu vytvořených institucí. Protipólem zastupitelské demokracie je pak přímá demokracie, kde se jednotlivec stává participantem na věci veřejné. Nicméně někdo musí pro participanty formulovat otázku do referenda, což je podstata, neboť su-gestivní otázkou lze nastínit finální odpověď lidu! Bylo zde již napsáno, že ten, kdo v demokracii odpovídá za rozhodnutí tak odpovídá vlastním jménem, ale ztělesňuje vůli lidu, což model přímé demokracie nenaplnuje. Kdo je odpovědný za výsledek referenda? Lid?

Tuto skutečnost krásně ilustruje paradox referenda o rozdělení ČSFR na Českou a Slovenskou republiku. Při průzkumech veřejného mínění bylo

zjištěno, že většina obyvatel Slovenska si rozdělení republiky nepřeje, avšak zároveň většina z těchto obyvatel volila HZDS, které mělo ve svém volebním programu požadavek pro slovenskou stranu na vlastní emisní banku, armádu a zahraniční politiku, což jsou právě atributy samostatného státu. Politické elity, kdyby připustily možnost referenda, tak by způsobily, že by se republiky pravděpodobně neodtrhly. Následně by vyvstal problém, že „zvolený zástupce slovenského lidu“ Mečiar by nárokoval samostatnost „z vůle slovenského lidu“^{28/}. Je právě podstatným atributem správně fungující demokracie, že za činěné rozhodnutí existuje odpovědnost konkrétní osoby. Ústavou České republiky, konkrétně článkem 6 je určeno, že politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny svobodným hlasováním a nesmí narušit práva menšin. Mazaně je ve zmiňovaném článku 6 rovněž uvedeno, že rozhodnutí většiny musí dbát ochrany menšin. Tedy opět vyvstává otázka, kdo bdí nad tím, aby vůle většiny narušovala právo menšiny, pokud vůle většiny bude chtít být v rozporu s článkem 6.

Německý filozof Friedrich Nietzsche v díle *Genealogie morálky – polemika* ^{/29/} obviňuje vládnoucí vrstvy tím, že účelově manipulují s pojmem dobra, respektive, že jej posouvají do mezí, které se více hodí jejich zájmům. Ovšem nahlížet na tento názor pouze jako na okrajový by bylo chybné. Zmiňují opět Tótha ^{/30/}, který uvádí krizi liberální demokracie, kde liberální idea je nepohodlná pro vládnoucí uskupení. Ta předpokládá podílení se na moci mezi širokými vrstvami obyvatel, což aby bylo funkční, předpokládá dva body. Jeden je, že tvůrci musejí akceptovat veřejný názor a druhý je, že veřejnost musí chtít ten názor tvořit. Samozřejmě je, že v případě nesouhlasu se musí veřejnost aktivně vyjádřit, nikoli pasivně brumlat. Müller ^{/31/} dodává, že pro fungování liberální demokracie je podmínkou odluka ekonomie a politiky, a to z obou stran, tedy, že politické subjekty nezasahují do ekonomie, ale obráceně také že ekonomické subjekty nekolonizují politiku.

Ačkoli se nalézáme v prostředí zastupitelské demokracie právního státu, nelze vyloučit činnost skupin i jednotlivců, které narušují etické prostředí. Müller ^{/32/} uvádí, že zvláště v prostředí postkomunistických států, kde tržní a liberální prostředí nemá vybudovanou tradici, hrozí, že veřejná sféra bude kolonizována pouze nejsilnějšími hráči, což bylo zmíněno i názorem Rastislava Tótha ^{/33/} o potlačování ideje liberální demokracie předkládání účelových vizí tzv. obecného dobra. Alespoň někteří zahraniční politologové uvádějí, že Česko je příkladem kartelového stranického státu, kde politické strany mají tendenci exploatovat veřejné zdroje a ve spolupráci s ekonomickým sektorem kolonizovat státní moc a vysávat veřejné zdroje ^{/34/}.

Z tohoto důvodu je třeba odlišit činnosti elit, které budou dále označovány za pozitivní hybatel společenského vývoje a distribuční skupiny, které budou figurovat coby negativní společenské subjekty. Pro úplnost je třeba uvést, že distribuční skupina je zvláštní případ skupiny zájmové. Ta ale sama o sobě není negativní.

Druhým projevem elit a distribučních skupin je jejich formování morálky společnosti a jejich základních hodnot ^{/35/}. Miroslav Jodl ^{/36/} uvádí pozitivní aspekt elit také v tom, že má výhodu ve své organizaci, která v kontrastu s masou obyvatelstva, která se většinou považuje za atomizovanou a neschopnou rychlé spontánní akce. Poslání

skutečné elity je právě v tvorbě a organizaci společnosti skrze morální a expertní schopnosti. Tedy rovnice elit by mohla znít MOC + MORÁLKA + ZNALOSTI = ELITA.

Tolik o působení „dobré“ elity. V okamžiku, kdy se elita začne stávat pouze symbolem, který legitimuje moc, začíná být špatně. Příkladem těchto posunutých elit do úrovně úzce vyhraněných zájmových skupin je globalizovaný management, který se právě pro svou mobilitu stává odtržený od běžných lidí a ani nestojí o komunikaci s nimi. Kodifikuje se coby nová aristokracie, která sice nevládne, ale tvoří vládnutí ^{/37/}. Ale pozor, vlastní zájmové skupiny nemusejí být ještě ty distribuční, které, jak je patrné, se tvoří zvrácením elit i zájmových skupin. V Ústavním zákoně č. 2/1993 Sb., Listině základních práv a svobod člověka ve článku 27, odstavec 1 napsáno, že každý má právo svobodně se sdružovat s jinými na ochranu svých hospodářských a sociálních zájmů. Jenže to je definice pro to, co literatura označuje jako zájmovou skupinu, které jsou dle Laboutkové ^{/38/} založeny na předpokladu, že se jedinec sdružuje s ostatními, kteří mají obdobné zájmy a dle profesních a morálních pravidel druhé přesvědčují o platnosti a akceptaci svého názoru.

Bibli o působení distribučních skupin a jejich dopadů na společnost je kniha *The logic of collective action* od Olsona ^{/39/}. Základní myšlenkou knihy je, že za úpadkem společnosti či civilizace stojí vznik partikulárních zájmových skupin, které Olson ^{/40/} pojmenovává termínem distribuční koalice. Ta je založena na principu, že skupina vytvoří pro své elitní členy velmi výhodný systém, díky němuž pro skupinu začnou pracovat. Poté co je mechanismus uveden v chod, začínají se zisky distribuovat proti zbytku tzv. neelitních členů. Zvláště je kladen důraz na to, aby po celou dobu fungování distribuce byla skupina normotvůrcem, tedy tím, kdo vytváří hodnoty a názory celé společnosti. Kolečka tiše klapají, peníze odtékají za souhlasu všech, zvláště těch „dojných krav“ distribuční skupiny, tedy neelitních členů, kteří sdílejí hodnoty těch elitních členů. Pro distribuční skupinu je klíčové ovládnutí politiky a médií, čímž dochází k jevu, že vlastní elita distribuční skupiny vytváří tlak na tvůrce pravidel tak, aby vyhovovala právě této elitě. ... nevládne, ale tvoří vládnutí ... ^{/41/}. Výsledkem fungování této (nebo těchto)

distribučních skupin je dlouhodobý úpadek a neinvenčnost. Věta, která krásně shrnuje Olsonovu ^{142/} nauku pak zní:

Celkové společenské náklady akcí jsou po malých částkách rozmělněny mezi spousty jedinců ve společnosti, ale výnosy jsou koncentrovány ve velkých dávkách mezi elitu.

Müller ^{143/} tvrdí, že zvláště v prostředí dnešních liberálních či pseudoliberálních systémů je dopad daleko horší, protože globální prostředí umožňuje velkým hráčům rychle utéct od následků svých činů. Za touto skutečností stojí velké riziko vztahu elit a jejich mateřské základny, kterou definuje Jodl ^{144/} tak, že aby demokracie řádně fungovala, je nezbytné, aby existovala přímá výměna postojů, názorů a lidského materiálu mezi elitou a onou mateřskou základnou. Neexistence této výměny nahrává budoucímu kolapsu systému, stejně jako kodifikace byrokratické elity, která vykazuje tendenci se petrifikovat na svých postech bez vazeb na mateřskou základnu a pouze uzurpovat moc. Tedy demokratické a nedemokratické systémy se

často odlišují a lze je díky tomu i rozeznat, podle důvěryhodnosti kontrolních mechanismů ^{145/}.

Problémem postiženého systému je, že následky se mohou projevit až se značným časovým odstupem a je tedy problematické usvědčení z korupční praxe, která může mít i měkčí formy jako třeba nepotizmus a klientelismus. Pro fungování demokratického státu je to nejvyšší míra nebezpečí, jelikož takto skrytě dochází k utvoření symbiózy mezi politickou elitou a vlivnými ekonomickými subjekty, které ve svém dopadu vedou ke snižování důvěry občanů ve veřejné instituce, zhoršení pověsti země v zahraničí, zvýšení investičního rizika pro subjekty vlivem velké míry nejistoty a nepředvídatelnosti rozhodnutí. Vše to pak směřuje ke stagnaci a neúčelnému rozdělování prostředků a rabování přírodních zdrojů. V tomto světě pak hovořit o trvale udržitelném rozvoji je výsměch ^{146/}.

VÝSLEDKY

Během rozhovorů a často i mimo ně jsem slyšel jaksi povinnou formulaci „participace a zapojení veřejnosti jsou důležité“ a pak začne kritika.

Zdroj Source: <http://www.ciglermarani.cz/office-park-jeremiasova>

Vizualizace stavebních záměrů jsou vždy plné mladých, krásných a úspěšných lidí, proč asi? Visualizations of building projects are always full of young, gentle and successful people – why?

Působí to až dojemem, že participace a zapojení veřejnosti je nevědomky vnímáno jako dobové klišé.

Podívejme se na názor Jana Kasla: „Dnešní komunální politika participaci odsuzuje a snaží se ji odstraňovat. Má pro to jednoduchý důvod, že často zdržuje a je také nutno poznamenat, že participace nevede vždy k nejlepšímu výsledku, často je to názor jen angažujících se lidí.“

Pokud je proces zapojení veřejnosti nezvládnutý, tak říká Jan Kasl, že: „Tvoří se začarovaný kruh. Špatně vedená participace, nebo participování nekonstruktivních negativistických lidí vede ke zdržování a blokování procesu, následkem čehož je tlak na snižování informovanosti, což v důsledku vede k negativistickému smýšlení občanů, kteří, když nejsou správně informováni, tak se domnívají, že je chce někdo zase jen napálit a blokují jakoukoli debatu a rozhodnutí. To je také důvod, proč se na výboru územního plánování omezovala diskuze, nebo se posouvá do méně vhodných hodin. Bludný kruh se tím ale ještě více zamotává.“ Implicitně je tedy zahrnuto to, že je otázkou elit, jak bude proces veden. To vyplývá také ze zákona 183/2006 Sb.^{147/}, kde se o dílčích krocích dozvídá veřejnost skrze „veřejnou vyhlášku“ (§ 47, § 50, § 52 zákona 183/2006 Sb.). Tento akt je upraven § 12 odstavec 1 zákona o obcích (128/2000 Sb.^{148/}), kde je uvedeno, že „... Vyhlášení se provede tak, že se právní předpis obce vyvěsí na úřední desce obecního úřadu po dobu 15 dnů. Dnem vyhlášení právního předpisu obce je první den jeho vyvěšení na úřední desce. Kromě toho může obec uveřejnit právní předpis obce způsobem v místě obvyklým.“ Ve zmíněném § 12 zákona 128/2000 Sb. je striktně zakotvena povinnost zveřejnit na úřední desce a možnost uveřejnit způsobem v místě obvyklým. První je díky právní normy, která pokračuje oním umožněním, což naznačuje existenci společenských hodnot, které jsou nezachytitelné právní normou, jak bylo zmíněno citací nálezu Ústavního soudu 145/2002 Sb.^{149/}.

To komentuje Matěj Stropnický slovy: Současný systém (územního plánování) dává všem účastníkům podobnou možnost, ale ne stejnou, jak se zúčastnit. Zvláštní, ale co se týče spravedlivosti, k přístupu k informacím je to, že se dělí na ty, kdo jsou obesílání obsílkou a na ty subjekty, které jsou takzvané obesílání úřední deskou. Argumentuje

se, že tento způsob zjednoduší rozhodování, ale cenou za tato zjednodušení je komplikace pro jednu stranu. A tyto tendence lze pozorovat stále.

Důvěřování názoru veřejnosti, i jak řekl Jan Kasl, není zárukou nejlepšího řešení a otázkou k diskusi jistě je, do jaké míry „hlas veřejnosti“ zastupuje vůbec názor veřejnosti! Miloš Florián komentoval, že „...pojem ‘názor veřejnosti’ by nikdy neměl být fetiš. Veřejnost je snadno ovlivnitelná, dá se manipulovat pomocí médií ...“

Jak uvedl František Nováček, který definoval filozofii, na které stojí územní plánování České republiky slovy, „... Na principu zastupitelské demokracie s přímým podílem veřejnosti. Podle platného zákona je územní plánování protknuto přímou účastí veřejnosti a to skrze připomínky. Zde je rozdíl od právního systému, na jehož vzniku nemá veřejnost přímou účast.“ A v zápětí dodal: „Ne všechny připomínky veřejnosti jsou přijímány. Selektuje probíhá podle hledisek urbanistického, ekonomického, krajinného aspektu. Záleží, jak je připomínka zpracována po formální rovině a jak zapadá do konceptu.“

Z čehož by plynulo, že přímá účast veřejnosti je možná, pokud zapadá do předem vytvořené vize území, je po formální stránce přípustná a v souladu s již vytvořeným konceptem. To spíše poukazuje na strukturální charakteristiku systému, který je ryze paternalistický a je tedy již utvořena představa, kam se sídelní celek má posunout.

Zatím to pouze dokládá, že územní plánování je politickou záležitostí^{150/}, ale není zřejmé zda původcem vize je odborník nebo politik. Přímo to potvrzuje i Osamu Okamura: „Je to výstředně politické téma. Současně v České republice chybí role architekta jako advokáta veřejného zájmu, nejen experta, ale zároveň i zastávce lidí, kteří se bojí ozvat, případně mají pocit, že se v problematice nedostatečně orientují a podobně“, což opět odkazuje na tradici západního advocacy planning a ukazuje na nedostatečnost tohoto chápání v českém plánovacím prostředí. Osamu Okamura dále pokračuje: „V Praze je vůle veřejnosti se zapojovat vysoká, ale problém je, že stávající struktury a nástroje na to příliš neumi reagovat.“

Procesně názor Osamu Okamury souzní s Františkem Nováčkem a Vitem Řezáčem, že nelze nikoho vyřadit z debaty, alespoň formálně, ale prakticky se tak může dít podle toho, jak

se vyřizují připomínky, na nichž je založena možnost veřejnosti ovlivnit proces územního plánování. Osamu Okamura: „Je otázka, kdo by se kdy měl vyjádřit a jakou formou. Ale ještě jsem neslyšel, že by si někdo stěžoval, že se nemohl vyjádřit. Problémem je spíš to, jak jsou připomínky zpracovávány a zda se každé někdo opravdu vážně věnuje.“

Uskali českého plánovacího prostředí vidí Osamu Okamura, Vít Řezáč i František Nováček shodně, že lidé si plánovacího procesu všimají až tehdy, když vidí praktickou stavební činnost, což je samozřejmě pozdě. Selhává zde osvěta veřejnosti jak proces funguje! Osamu Okamura ještě dodává, že „...v územním plánování se pak dezorientovaní lidé mohou stát snadnou kořistí“.

Dodatečně vyvstal jeden důležitý problém, který není reflektován ani odbornou literaturou, se kterou jsem měl možnost se seznámit. Jedná se o fenomén účelových občanských iniciativ, které parazitují na mandátu, který dal Ústavní zákon přes zákon a vyhlášky o územním plánování občanským iniciativám. Dochází tak ke zneužití článku 27 Listiny základních práv a svobod člověka^{151/}, kde je psáno, že každý má právo se svobodně sdružovat s jinými na ochranu svých hospodářských a sociálních zájmů.

Jan Sedlák hovořil o zneužití participace jakožto maskování osobních prospěchů společenským postojem. Petra Veselá uvádí, že „... Často se stává, že u občanského sdružení benefity z jeho činnosti sklízí mluvčí. Těmto účelovým občanským sdružením jde jen o peníze. Ale je to dvojsečné, jelikož kromě účelových nátlakových občanských sdružení jsou samozřejmě i ta poctivá.“ Zajímavé je, co v této souvislosti říká Anna Ježková: „... Na druhou stranu se vyskytují také občanské společnosti, které jsou založeny za účelem vyzískání peněz od investora. Jedná se o vydírání. Také jsem se s tím setkala. Je to způsobeno mezerou v zákoně. Kdyby bylo uzákoněno, že záměrné blokování bez oprávněných důvodů bude původce platit, bylo by to jiné. Stojí to totiž mnoho času a peněz, které jsou naprosto zbytečně vynakládány.“ František Nováček je téhož názoru: „Ale z druhé strany je problém s tím, že občanská sdružení mají až moc práv. Vznikají někdy plánovitě za účelem získání peněz od podnikatele na principu 'když nám dáte, stáhneme'. Je to něco jako šikanózní žaloba, kte-

rá má jen za účel šikanovat někoho. Ale zase není možné považovat každé občanské sdružení za špatné. Ta opravdu zastupující názory veřejnosti zase dělají mnoho dobrého.“

Z výše psaného plyne, že existuje legislativní nedostatek na poli začlenění občanských iniciativ a na dobrém jménu „poctivých“ iniciativ parazitují ty „účelové“.

Komplexní pohled na problematiku elit má Petra Veselá svým tvrzením, které do značné míry zastupuje tvrzení ostatních: „Elita v České republice a asi i v ostatních zemích je, dle mého, dvojího druhu. Do první skupiny bych zařadila intelektuální elitu (včetně vrcholných manažerů a podnikatelů) a druhou skupinu bych označila za 'rádoby elitu'. Druhá skupina bývá více slyšet a vidět v médiích – často se jedná o umělce či politiky, kteří nemají na to se stát skutečnou (intelektuální) elitou. Ta intelektuální elita se lidmi zabývá, ta pseudo-elita spíše ne, respektive se jimi zabývá jen tehdy, pokud se jí to hodí pro jejich zájmy a jejich mediální obraz.“, čímž vyvstává rovina zájmu o veřejnost, kterou nakouzl také Osamu Okamura. Anna Ježková potvrzuje postřeh Jodla^{152/}, který uvádí, že pro správnou funkci elity je nezbytná názorová a personální výměna mezi elitou a její mateřskou základnou. Podle Anny Ježkové „opravdové elity vznikají právě za předpokladu komunikace s lidmi dole ...“. A také Vít Řezáč je názoru, že ti, kteří se nezajímají o zbytek společnosti, nemohou být elitou, stejně když rabují veřejné zdroje.

Osamu Okamura podporuje tento koncept: „Problémem je, když někteří lidé svého vzdělání zneužívají. Elity by současně neměly své výjimečné postavení pěstovat na úkor ostatních. Jediněc nemůže být dost dobře šťastný, když jsou všichni kolem nešťastní.“ Otázkou s jasnou odpovědí je, zda distribuční skupiny poslední jmenované uznávají ...

Lze dodat, že studovaná literatura tzv. teorie elit nezachycuje aspekt budoucí vize společnosti. Jan Sedlák doslova říká: „Elitou se stává ten, kdo vidí svět a je schopný formulovat vizi ... elita vidí svět a nezneužívá moc. Protože kdo zneužívá moc, tak nejedná v pravdě.“ A velmi podobný názor má také Dan Merta. „Elita přichází s vizí, tak rozumím elitě!“ Tento nedostatek registruje i vlastní literatura, konkrétně Miroslav Jodl^{153/}, který uvádí, že teoretici elitarismu se příliš

Demolice severního traktu
budovy nádraží Praha
– Těšnov, zleva již prostor
zaplňuje těleso magistrály

Demolition of the north
building of the Prague
– Těšnov rail station, to the
left is the new motorway
under construction

Zdroj Source: <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=22712>

zaměřují na pozitivistický popis elit a nezaměřují se na kvalitu moci.

Problematiku můžeme nahlížet také obráceně. Anna Ježková uvedla: „Obecně vzato, systém územního plánování je odrazem společnosti, ale zároveň může hodnoty i vytvářet. Jinak stávající systém územního plánování v ČR je založen na vazbě k historickému kontextu a na liberálních hodnotách. V praxi systém, který funguje od devadesátých let, vypadá tak, že se územní plánování stalo způsobem, jak změnit území ve prospěch skupin, které z něj profitují. Je tedy spíše služka ekonomických zájmů, než že by vytvářelo morální hodnoty.“ V podstatě se jedná o pohled, který nevidí v územním plánování pouhý

technokratický akt, který může být velmi jednoduše zneužitelný, ale vidí v něm i možný etický nástroj. Osamu Okamura dodává, že v územním plánování v České republice se primárně otázkou spravedlnosti neřeší a přitom je to jedno z nejdůležitějších témat.

Anna Ježková je toho názoru, že územní plánování v ČR a zvláště v Praze posluhuje mocným. „Není to systém otevřený všem. Zvláště v Praze z něj těžila ta část lidí, která takzvaně věděla jak na to.“ Ale František Nováček je rezolutně proti myšlence, že by územní plánování bylo služkou mocných a stejně na věc nahlíží i Vít Řezáč, který uvedl, že dvacet let pracoval u developera jako architekt a tvrdí, že všude na úřadech jsou

developerům otevřené dveře, to že rozhodně neplatí.

Osamu Okamura souhlasí s tím, že význam abstraktních pojmů se dá zneužít: Rozhodně platí, že tyto termíny se dají zneužít! Nebo zobchodovat. Developeři často zneužívají a manipulují obrazy, například využíváním montáží krásných a spokojených rodinek na obytných terasách uprostřed zeleně. Ale to je jednodušší příklad manipulace. Ono se spíše používá developersko-politické trio „šťěstlí, zdraví, bezpečí“. Tomu rozumí každý.

Matěj Stropnický zastává názor, že proces územního plánování není nastaven tak, aby mocným posluhoval. Ale jsou zde tlaky, aby to tak bylo, uvedl. Tvrdí, že se tak často děje pod hlavičkou „aby se území mohlo rozvíjet“. „... Ale zakazuje se debatovat o tom, jak ho rozvíjet. Liberálně tržní prostředí znemožňuje hodnotové soudy. Finanční ano. To developer dovede posoudit, ale kvalita prostředí developera zajímá jen tehdy, když může stupňovat zisk.“

Postoj Benjamin Frágnera je, že „... koncentrace investic, to je obecně problém společnosti a říká se, že jedna z příčin současné krize je, že

investice, respektive výnosy se nevztahují k místu, k cíli. V případě investování do výstavby nabývá podobu developementu, který není spjatý s potřebou místa. Termín veřejný zájem je zde pak obtížně definovatelný. Zájem je na profesi developera, který prostřednictvím investice chce realizovat zisk. Veřejný zájem je pak zprostředkovaný skrze zájem developera, jehož přímým zájmem je zisk. A často se za tzv. veřejný zájem maskuje. „Na vině je také pragmatické popření hlasu vlastního svědomí, jak říká Benjamin Frágner. „Rozhodování je podle práva a pragmatické. Svědomí má smysl pro mě, ale institucionalizované rozhodnutí je vždy podle práva a ne dle svědomí. Neříkám, že je to dobře. Vítězí ten, kdo dokáže být právně nenapadnutelný, ale to je chyba. Což je také případ developerského stavění, které je především právně nenapadnutelné. Jako neetické zde vnímám působení některých projektantů, kteří vědomě vnášejí zvláště do vizualizací lež. Vědí, že veřejnost chce například zeleň, tak umístí do projektu zelenou střechu, ale vědí, že tam stejně nebude. Nebo ‘vysadí’ pár stromů. Je to právně nenapadnutelné, ale neprofesionální.“

NOTES POZNÁMKY

¹ Za morální subjekt považuji pro účel tohoto článku pouze jedince. Neuvažuji o morální subjektivitě skupin lidí, ač je některými ideologiemi proklamována. Lidská organizace může tvořit pouze rámec pro pohyb morálních subjektů, nemůže být subjektem.

² FAINSTEIN, Susan S. – FAINSTEIN, Norman: *City planning and political values: An updated view*. In: CAMPBELL, Scott – FAINSTEIN, S. Susan: *Readings in planning theory*. USA, Blackwell Publishers Inc. 1996, s. 265 – 287.

³ KRUMHOLZ, Norman – FORESTER, John: *To be professionally effective, be politically articulate*. In: STEIN, Jay M. (ed): *Classic readings in urban planning*. Mc Graw Hill. USA 1990, s. 456 – 468.

⁴ FORESTER, John: *Planning in the face of power*. USA, University of California Press 1989, 284 s.

⁵ Zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky.

⁶ Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod člověka.

⁷ ŠVEC, Štefan a kol.: *Metodologie věd o výchově – kvantitativně scientické a kvalitativně humanitní přístupy v edukačním výzkumu*. Brno, nakladatelství Paido 2009, s. 63 – 64.

⁸ Tamtéž, s. 53.

⁹ HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum*. Praha, Portál 2005, s. 50 – 53.

¹⁰ REICHEL, Jiří: *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha, Grada 2009, s. 41.

¹¹ HENDL, Jan, 2005 (v pozn. 9), s. 50 – 53.

¹² Na rozhovorech participovali následující respondenti: Ing. arch. Jan Sedlák – urbanista a pedagog na Fakul -

- tě architektury ČVUT, člen metropolitní ozvučné desky; Ing. arch. Jan Kasl – jednatel společnosti Best Development Prague, bývalý primátor hlavního města Prahy, člen metropolitní ozvučné desky; doc. Ing. arch. Miloš Florián, Ph.D. – architekt a vizionář, vede atelier FLOW na Fakultě architektury ČVUT; Ing. arch. Petra Veselá – referent koncepce rozvoje území, Odbor územního rozvoje městské části Praha 6; Anna Ježková – spolujitelka společnosti Atkins and Langford Development, s.r.o.; JUDr. František Nováček – právník oddělení technické podpory, odboru územního plánu na Magistrátu hlavního města Prahy; Ing. arch. MgA. Osamu Okamura – odborný garant a koordinátor časopisu ERA21, programový ředitel konference reSITE a člen metropolitní ozvučné desky; Ing. arch. Vít Řezáč – urbanista a pedagog na Fakultě architektury ČVUT, Ústav prostorového plánování; PhDr. Matěj Stropnický – zástupce starostky Prahy 3, člen výboru občanského sdružení „Tady není developerovo“; Mgr. Dan Merta – ředitel Galerie Jaroslava Fragnera, člen metropolitní ozvučné desky; PhDr. Benjamin Fragner – ředitel Výzkumného centra průmyslového dědictví při ČVUT.
- 13 JANTZ, Ronald C.: *Innovation in academic libraries: An analysis of university librarians' perspectives*. *Library & Information Science Research* 3,4 2012, 1, s. 3 – 12.
- 14 VASILEIOU, Magdalini – ROWLEY, Jennifer – HARTLEY, Richard: *The e-book management framework: The management of e-books in academic libraries and its challenges*, *Library & Information Science Research* 34, 2012, 4, s. 281 – 291.
- 15 REICHL, Jiří, 2009 (v pozn. 10), s. 177.
- 16 ANZENBACHER, Arno: *Úvod do etiky*. Praha, Academia 2001, 292 s.
- 17 BERAN, Ondřej: *Náš jazyk, můj svět*. Praha, Nakladatelství Filozofia 2010, s. 120.
- 18 KOHÁK, Erazim: *Svoboda, svědomí, soužití – kapitoly z mezilidské etiky*. Sociologické nakladatelství, Praha 2004, s. 78.
- 19 AKVINSKÝ, Tomáš: *Otázky o svědomí*. Praha, Nakladatelství KRISTAL OP 2010, 230 s.
- 20 Tamtéž.
- 21 KOHÁK, Erazim, 2004 (v pozn. 18).
- 22 TÓTH, Rastislav: *Elity v spoločnosti – pojednanie o jednotlivcov, masách a pokroku*. Kolín, Nezávislé centrum pro studium politiky 2007, 106 s.
- 23 KLÍMA, Karel a kol.: *Komentář k ústavě a listině 1. Díl*. Plzeň, Nakladatelství Aleš Čeněk 2009, s. 57.
- 24 TÓTH, Rastislav, 2007 (v pozn. 22).
- 25 Zákon 183/2006 Sb. *O územním plánování a stavebním řádu*.
- 26 Zákon 500/2004 Sb. *Správní řád*.
- 27 KLÍMA, Karel a kol., 2009 (v pozn. 23), s. 56 – 62.
- 28 RYCHLÍK, Jan: *Rozdělení Československa (1989 – 1992)*. In: BÁRTA, Miroslav – KOVÁŘ, Martin a kol.: *Kola regenerace cesty civilizací a kultur*. Praha, Academia 2011, s. 527 – 555.
- 29 NIETZSCHE, Friedrich: *Genealogie morálky – polemika*. Praha, Aurora 2002, 148 s.
- 30 TÓTH, Rastislav, 2007 (v pozn. 22).
- 31 Müller, Karel B. (ed.) – LABOUTKOVÁ, Šárka – VYMĚTAL, Petr: *Lobbying v moderních demokraciích*. Praha, Grada Publishing 2010, s. 10.
- 32 Tamtéž.
- 33 TÓTH, Rastislav, 2007 (v pozn. 22).
- 34 Müller, Karel B. (ed.), 2010 (v pozn. 31), s. 12.
- 35 TÓTH, Rastislav, 2007 (v pozn. 22).
- 36 JODL, Miroslav: *Teorie elity a problém elity – příspěvek k dějinám a problematice politické sociologie*. Praha, Victoria publishing 1994, 156 s.
- 37 TÓTH, Rastislav, 2007 (v pozn. 22).
- 38 Müller, Karel B. (ed.), 2010 (v pozn. 31), s. 136.

- 39 OLSON, Mancur: *The logic of collective action*. Massachusetts, Harvard University Press 1971, 178 s.
- 40 Tamtéž.
- 41 TÓTH, Rastislav, 2007 (v pozn. 22).
- 42 OLSON, Mancur, 1971 (v pozn. 39).
- 43 MÜLLER, Karel B. (ed.), 2010 (v pozn. 31), s. 11.
- 44 JODL, Miroslav, 1994 (v pozn. 36), s. 63.
- 45 Tamtéž, s. 62.
- 46 ŠTIČKA, Michal a kol.: *Korupce a protikorupční politika ve veřejné správě*. Praha, Transparency international Česká republika 2008, s. 22 – 24.
- 47 Zákon 183/2006 Sb. O územním plánování a stavebním řádu.
- 48 Zákon č. 128/2000 Sb. O obcích.
- 49 Zákon 145/2002 Sb. Nález Ústavního soudu ze dne 12. března 2002.
- 50 HEALEY, Patsy: *Planning through debate: The communicative turn in planning theory*. In: CAMPBELL, Scott – FAINSTEIN, S. Susan: *Readings in Planning Theory*. USA, Blackwell Publishers Inc. 1996, s. 234 – 257.
- 51 Zákon č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod člověka.
- 52 JODL, Miroslav, 1994 (v pozn. 36), s. 63.
- 53 Tamtéž, s. 34.

**MOST SNP V BRATISLAVĚ
REALIZOVANÝ MEZI LÉTY 1968
AŽ 1973 PODĽA NÁVRHU JOZEFA
LACKA, LADISLAVA KUŠNÍRA,
IVANA SLAMEŇA A ARPÁDA
TESÁRA**

THE BRIDGE OF THE SLOVAK
NATIONAL UPRISING, REALIZED
BETWEEN THE YEARS 1968 AND
1973, DESIGNED BY JOZEF LACKO,
LADISLAV KUŠNÍR, IVAN SLAMEŇ
AND ARPÁD TESÁR

Zdroj Source: [http://www.plavidla.sk/
clanky/historia/46](http://www.plavidla.sk/clanky/historia/46)

Teorie a realita českého a slovenského urbanismu a územního plánování od roku 1945

Theory and reality of Czech and Slovak urban and spatial planning since 1945

Karel Maier, Jan Šlemr

Both the theory and practice of planning cities and landscapes were affected throughout the period from the end of World War II to the present by strict social, economic and institutional frameworks. Moreover, for the long forty years until 1989, the work of researchers and practitioners was under definite ideological control, despite variations in its degree.

The main issue of postwar Czechoslovak planning of cities and regions was its linkage with state economic planning on the national level to achieve economic recovery and growth. The discipline of planning gained great authority, and expectations from it were high among both experts and the general public. Architects who had been very active in discussions on the social and economic problems of cities and rural areas even before World War II spontaneously took up the role of planners. The topic of planning of cities, regions and the entire country was seen as a simple extension of architectural design on a massive scale. The 1949 Act on Territorial Planning and Community Development legally defined “territorial planning” as “part of a single economic plan”. The economic hegemony of macroeconomic planning over the physical and technical conditions of the territory and its values was imposed as a permanent feature of the whole period of the planned economy in Czechoslovakia. All investments were controlled by the State and as such subordinated to the policies of the Soviet bloc, with all architecture and planning activities assigned to the state-controlled Design Institutes. Housing construction was restricted to the regions designated for the development of heavy industry, and garrison sites to accommodate military officers. Urban developments from this period are characterized by the architectural style known as socialist realism, a bizarre attempt at a synthesis of romanticized historical elements with coarsely massed buildings, yet also employing surprisingly high-quality concepts of urban spaces.

The second half of the 1950s brought a recovery in urban planning theory and the practice of spatial planning. The Communist Party and the national government decided “to resolve the housing shortage” in accordance with socialist principles, where an equal living standard should be ensured for all, regardless of location in city or countryside. The size of the housing unit was adjusted to be adequate to household size, supplying equal access to basic civic facilities, connection to the technical infrastructure and availability of public transport. The “Comprehensive Housing Development (KBV)” scheme was introduced nationwide to accomplish these standards. In addition, a construction system to meet the need for massive quantities of dwellings became the object of extensive research.

In the end, housing estates with multi-family blocks made from sets of precast reinforced concrete slabs were chosen as the solution. The construction site had to be large and flat, with simple rectangular volumes of the housing blocks to make the on-site assembling of the prefabs as simple as possible. The resulting uniformity of prefabricated houses and housing estates, which continued to be built throughout the next several decades, significantly changed the appearance of nearly all cities and towns across Czechoslovakia.

Throughout the 1960s, research had begun to focus on settlement policy. A modified version of the central-places theory of Walter Christaller from 1933 was used as the main inspiration. The Czechoslovak central-places system from 1967 established three levels of settlement centrality and their corresponding allotments of facilities and services. Conversely, the advantages offered to larger settlements with this system were offset by the deprivation of the ‘non-central’ settlements – small villages left without any services and even excluded from development.

One major breakthrough that significantly affected architecture and thus also planning, was the success of the Czechoslovak Pavilion at the 1958 World Exhibition in Brussels. With the surmounting of the ideological barriers of socialist realism, more fundamental architectural criticism became possible and opened a space for creative experiments. The political thaw enabled the implementation of the first and unique nation-wide debate on housing, trying to make use of public feedback for housing policy in the 1960s. Competitions were emerging for the design of entire “new towns” in major cities, e.g. Prague, Bratislava, Košice, Brno and Plzeň. However, plans for these new towns were implemented and executed in the straitjacket of the “normalisation” period after the 1968 Soviet occupation, and the final shape of the developments had little in common with the original concepts.

In spite of the different political conditions for urban planning, the methods used by the urban planning discipline and its basic doctrine were not notably different from the West. Belief in the power of technology and in rational expertise under the planners’ control was shared by both the West and East. In this regard, the paternalistic state-driven planning in Czechoslovakia diverged relatively little from contemporary Keynesian planning in Western Europe.

The gap between the proclaimed ambition of the state to ensure a good environment and housing as a part of it, and its practical inability to meet this obligation caused the first cracks in the monolith of its paternalistic allocation system. Besides state (‘communal’) housing, systems of cooperative and “individ-

ual” housing development was introduced, both also subsidized by the State but based on “self-help” construction, in essence through the grey economy. In particular, the quantity of informal construction of homes boomed in the 1970s, when housing construction became a means of pacifying the frustrated citizens. Statistically, the informal economy of the “self-help” housing construction realized during the 1970s’ boom created greater volumes of completed built space than the state-controlled development of systemic blocks of flats at housing estates.

After the occupation of the country in 1968, the theory of urban planning was forcibly isolated from contacts with contemporary Western thinking. Mediocrity became the norm both in urban theory and practical planning, while any instances of innovative and progressive thought formed merely a positive deviation. The major shift in the planning paradigms of the 1970s and 1980s toward the social sciences, as well as inputs from neo-Marxism, neo-liberalism and postmodernism, found no reflection.

As such, neither planning theory nor practice were prepared for the societal and economic changes after the 1989 Velvet Revolution. In response to the discredited planning of the socialist period, there was a growing doubt as to whether any planning could be compatible with the self-regulatory market and/or individual rights and freedom. In this sense, Thatcherite Britain and its neo-liberal reforms, privatization, and deregulation were the major inspiration. It took about a decade before planning managed at least partially to stabilize and ceased to be the subject of doubt as to its reason for existence. Finally, Czech and Slovak spatial planning chose the path of gradual

steps toward redefining the role and goals of planning, while maintaining the continuity of its operations. Preparation for the accession of the two states to the EU played an important role for the benefit of planning.

Largely untouched by the big themes of worldwide urban debate of the last third of the 20th century and the 2000s, Czech urban planners in practice continue to address mostly technical and formal issues, without reflecting more strongly the social dimension of the planning discipline. Little attention is devoted to the formulation of a theoretical stance or to addressing of the many new issues related to the ongoing global changes by the city and the countryside, such as globalisation, ageing society and climate change. Without adequate theoretical discourse, any transfer of recent concepts from the more advanced EU countries, such as the participation of citizens in the planning process, the development of a polycentric compact city or a city of short distances, often turns into the reiteration of standardized catchwords, concealing the established practices behind the scene: top-down bureaucratic management, clientelism, and the continuation of monocentric, car-dependent and sprawled urban agglomerations.

A distinct profession of urban / spatial planner with a unique professional identity, professional doctrine and ethics has yet to develop in the Czech context. Planning has continually failed to cope with problems that people face in everyday life: chaotic suburbanization, public spaces devastated by automobile transport, or poor availability of facilities in the newly planned residential developments.

Výročí bývají příležitostí k bilancování. Časopis *Architektúra a urbanizmus*, nejstarší existující vědecký časopis věnující se těmto disciplínám nejen na Slovensku, ale i v dnes již bývalém Československu, slaví své padesáté výročí. Plánování měst, vesnic, ale i krajiny a regionů je činností, ve které se architekti-urbanisté tradičně uplatňují. Následující stať proto ve stručnosti rekapituluje vývoj tohoto plánování od konce II. světové války. S využitím dobových textů a na pozadí politických událostí porovnává dobová uvažování a teoretizování s realitou plánování a změn, které sídla a regiony prodělávaly. Text je periodizován do poválečného období, padesátých a šedesátých let, normalizačního dvacetiletí a spíše letmo se dotýká období od listopadu 1989.

Nová republika a nové plánování

Osvobození v roce 1945 znamenalo znovunastolení právního prostředí platného před rokem 1938. Všeobecně ale bylo přijímáno, že nová republika se má odlišovat od té předválečné. Většina architektů a urbanistů byla přesvědčena o tom, že stát má plánovat a regulovat uspořádání sídel (tehdy se psalo „sídlíšť“) a krajiny: „Bylo by zajisté politováníhodnou prostomyslností, kdybychom věřili, že soudobý kapitalismus by byl schopný ohledu k přírodě, nemá-li ohledu ani k lidem.¹

V oblasti výstavby a plánování měst a vesnic byly anachronismem naprosto neodpovídajícím požadavkům obnovené republiky stavební řády z 19. století, které již ve třicátých letech byly předmětem kritiky odborné veřejnosti. Urbanisté cítili příležitost uplatnit principy a koncepty, které vznikaly v odborných diskusích za První republiky, měly možnost dozrát během válečné přestávky ve stavební činnosti a nyní byly publikovány.

Obsáhlou kritiku a zároveň naznačení cesty k řešení obsahuje spis Emanuela Hrušky *Krajina a její soudobá urbanisace* z roku 1946. Ze spisu vyjímáme: „[N]evyhnutelná industrialisace téměř veškeré výroby a s tím spojená společenská přestavba a nivelisace s průvodními zjevy nového rozložení výroby po kraji a příslušné nové rozložení obyvatelstva, to vše znamená nepochybně nejhlubší zásah do struktury a života dosavadní kultivované krajiny. [...] Nejzjevnější rozklad

sledujeme v osídlení, jež přerůstá dosavadní sídliště a zachvacuje krajinu všemi sídelními formami jako zhoubná choroba [...] Chceme-li se tedy synteticky zabývat problémem osídlení, musíme poznat i všechny ostatní složky civilizační činnosti v krajině; a tak se urbanismus stává toliko jednou z mnoha složek plánování krajinného (prostorového)...²

Jakkoliv panovala všeobecná shoda na tom, že je třeba osídlení a jeho plánování v Československu postavit na jiných základech, nežli tomu bylo dosud, lze vysledovat odlišné myšlenkové proudy, jež měly být pro „nové plánování“ základem. Rostislav Švácha tyto proudy charakterizuje jako technokratické křídlo, reprezentované Jiřím Voženílkem a křídlo naturalistické, spojené s La-dislavem Žákem.³ Tato „křídla“ ale nelze chápat jako extrémní, které by ignorovaly opačný pohled: Jiří Voženílek vnímal problémy spojené s invazí zejména technických děl do krajiny a rozlišuje prostory, kde je ochrana přírodních hodnot prioritou: „Ochranářské hledisko, účelné a oprávněné pro kulturní a přírodní oblasti v omezeném rozsahu, nelze proto uplatnit pro celé životní prostory.“⁴ Naproti tomu i Ladislav Žák nahlížel hodnoty přírody a krajiny z antropocentrické pozice: „Dobré hospodaření s přírodní a obytnou hodnotou krajů [...], umísťovat a přemísťovat průmysl na místa s nižší a nejnižší přírodní a obytnou hodnotou.“⁵ Příroda a krajina tedy nejsou hodnoty samy o sobě, jak to lze zaznamenat v některých romantizujících pozicích v 19. století a na ně navazujícím hnutí Blut und Boden (Krev a půda), jímž se inspirovala i nacistická ideologie. Československou poválečnou doktrínou pro nové plánovitě uspořádání prostředí je „architektonický humanismus“, syntéza prostředí vytvářeného člověkem a pro člověka s přírodou: „...lidská díla technická jsou jen tehdy dobrá a dobře slouží společnosti a člověku, jsou-li v harmonii či v rovnováze s přírodou a s prostředím vůbec, jestliže životní prostředí jimi vytváření neslouží jen sobecky člověku, ale v harmonii s přírodou a nejen s přítomností, ale i minulostí a budoucností.“⁶

Hlavními tématy poválečného plánování měst a osídlení bylo propojení plánování měst a regionů s národohospodářským plánováním pro dosažení hospodářské obnovy a růstu. Hruška⁷ navrhuje čtyři formy plánování, jež by vnesly „pořádek a řád do veřejného života“: národní se složkou kulturní, společenskou a hospodářskou; prostorové, které syntetizuje složky národního plánování pro určitý územní celek; odborné pro jednotlivé úseky (odvětví); místní (urbanistické). Významnou úlohu mělo hrát „prostorové“ plánování regionů, podobně jako tomu bylo u inspirativních zdrojů, například rozvojových plánů Tennessee Valley Authority v USA třicátých let nebo soudobých plánech obnovy ve Francii. Cíl prostorového plánování popisuje Opletal: „Cílem jest účelné využití země a produktivních sil národa. Cesta k dosažení tohoto cíle může být spatřována ve velkorysém vyhrazení zájmových oblastí pro sídliště, zemědělství, průmyslovou výrobu, těžbu nerostných bohatství, přírodní zdroje energie, léčení a rekreaci a v koordinaci technických prostředků, zaručujících bezvadný chod všech funkcí ve správně využitém prostoru. Řešení jistě závisí na politickém nazírání na otázky výrobní, společenské, hospodářské atd. Závisí tedy na zaměření státní politiky.“⁸ Plánování vůbec získalo velkou autoritu a očekávání od něj byla velká jak mezi odborníky, tak i v široké veřejnosti: „Plánování jako přijatý způsob organizace politického a hospodářského života mění podstatně skladbu řídicích sil státu. Politik, diplomat a stratég nemohou již hledat úspěch v dobře či méně dobře provozované meternichovské zábavě. K souhře nastupuje čtvrtý stav – plánující odborník. Budiž radostně pozdravena příčinná souvislost tohoto nástupu s nástupem čtvrtého stavu, dosahujícího konečně a neodvolatelně úplné společenské váhy.“⁹

Jaksi automaticky se k úloze plánovačů přihlásili architekti, tedy profese, která se již před druhou světovou válkou velmi aktivně zapojovala do diskusí o sociálních a ekonomických problémech měst a venkova. Téma plánování regionů i celého státu bylo vnímáno jako přirozené rozšíření architektonického záběru, jak uvádí Ladislav Machoň: „Zatímco dříve zasazoval architekt jednotlivou budovu do městské ulice a vytvářel její interiér a později začleňoval město uzavřené hradbami do krajiny, snaží se dnes zvládnout hospodářsky, kulturně i sociálně celé krajinné prostory s městy i vesnicemi a zapojit komplexy sídlišť a výrobních oblastí do přírodních útvarů tak, aby neporušil jejich charakter. K tomu jej opravňuje nejen jeho tvůrčí schopnost a úzký vztah k estetické stránce problému, ale i jeho organizační a technický smysl a správné chápání. Již způsob každodenní práce vypěstovává v architektovi syntetický smysl, jehož je třeba v široké změti potřeb a zájmů, které uplatňují jednotliví specialisté ve svých oborech. Proto najdeme architekta při práci plánovací – všude je v těsné spolupráci se všemi ostatními specialisty. Architekt-urbanista zasahuje do plánování již při opatřování podkladů ať již statistických neb jiných tím, že určuje jejich druh a rozsah a nakonec i vnější formu. Při vlastním zplánování prostorů bude nejplatnějším spolupracovníkem národohospodářů, sociologů i kulturních pracovníků a zasáhne i do činnosti normativní a legislativní při

utváření pravidel a způsobů provádění plánů. Při detailních plánech úzce spolupracuje s ostatními techniky, koordinuje je přímo a vytváří nakonec sám i vnější výraz osídlené krajiny.“¹⁰

Válečné události postihly Slovensko daleko více nežli České země a Slovensko se v obnoveném státě mělo stát rovnocenným partnerem do té doby podstatně ekonomicky vyspělejší a urbanizovanější Českým zemím. Bylo proto logické, že pozornost regionálního plánování se věnovala především industrializaci Slovenska. Pro posílení urbanistické a plánovací přípravy slovenských odborníků bylo v roce 1948 rozhodnuto vytvořit v Bratislavě odborné pracoviště pro výzkum a vzdělávání urbanistů. Pro nový Ústav stavby miest byl povolán z Brna Emanuel Hruška, již od počátku třicátých let výrazná osobnost československého urbanismu, spojovaná právě s komplexním plánováním regionů.

Již v tomto období se problematizuje vztah národohospodářského plánování představovaného dvouletkou k plánování sídel a krajiny. Citujeme Jiřího Voženíka: „Architekti jsou dnes vyzbrojeni znalostmi o správné vedení a dimenzování komunikací, rozdělení ploch v osídlení, diferenciaci čtvrtí, konfiguraci a hustotě zastavění, začlenění do krajiny. Tím spíše překvapuje, že všechny tyto rozsáhlé poznatky nenalezly soustavného naplnění v našem dvouletém plánu.“¹¹ Praxi výstavby prvních poválečných let popisuje například Nový a Vorel: „Národní podniky dostaly plánovaný příděl na rok a začaly stavět tam, kde zde bylo zvykem. Na vlastních pozemcích, pokud možno v těsné blízkosti závodů. Vznikala torza sídlišť v polích, bez dopravních spojů, bez jakékoli vybavenosti, bez napojení na systém inženýrských sítí [...] Následně docházelo k urbanistickým rekonstrukcím několik let starého zastavění.“¹² Zcela mimo pozornost urbanistů-plánovačů zůstal problém sídelní soustavy pohraničních oblastí v Českých zemích, která se po odsunu Němců redukovala spíše spontánně.

Padesátá léta

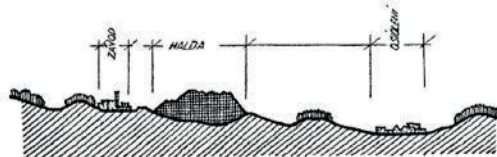
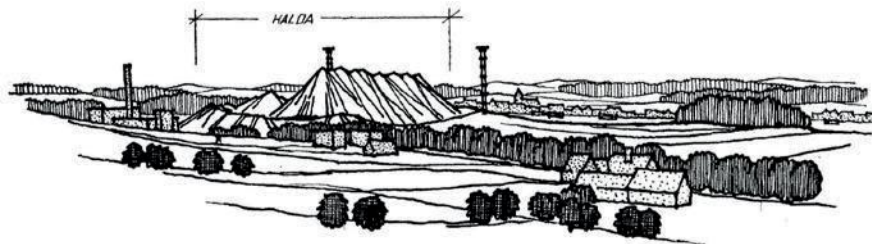
Tečkou za úsilím o „nové plánování“ a zároveň předělem k období podstatně odlišnému se stal zákon 280/1949 Sb., o územním plánování a výstavbě obcí. Zákon poprvé použil termín „územní plánování“, kterým překlenul spory o tom, jak se vůbec má jmenovat ono „nové plánování“, které mělo obsahovat plánování měst a jejich částí, vesnic, krajiny i celých regionů, a přitom by vedle tradiční problematiky urbanistické zahrnovalo i ekonomický a sociální rozvoj. Zákon zrušil celou plejádu předpisů, jež se na sebe do té doby vrstvil, počínaje stavebními řády z let 1883 až 1889 a stavebními statuty na Slovensku. Zavedl jednotnou systematiku nástrojů územního plánování – směrné a podrobné územní plány obcí a zastavovací plány, nezahrnul ale do ní nástroj pro plánování větších územních celků. Pořizovateli plánů byly ustanoveny obce, ale o pořízení rozhodovaly krajské národní výbory.

Klíčovým pro pochopení úlohy, kterou mělo územní plánování plnit, bylo základní ustanovení § 1, které uvádí: „Územní plánování obcí je součástí jednotného hospodářského plánu“. Nadřazenost přikládaná cílům ekonomického národohospodářského plánování nad fyzickými a technickými podmínkami území a jeho hodnotami, které měly být zastávány urbanisty-plánovači v územním plánování, se stala trvalým znakem celého období plánovaného hospodářství v Československu.

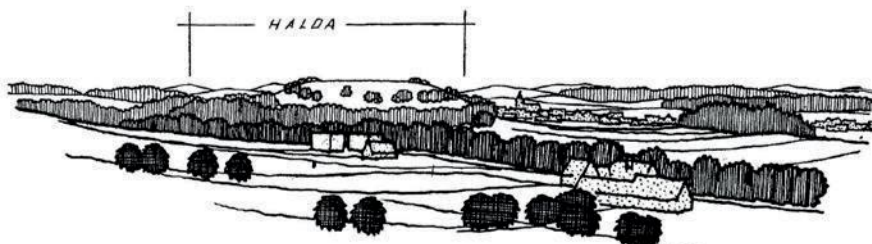
První polovina padesátých let znamenala návrat k „válečnému“ plánování let okupace a Slovenského štátu. Veškeré investice byly pod kontrolou státu a jeho začlenění do válečné mašinerie sovětského bloku. Směřovaly především do strategicky významného těžkého průmyslu, těžby a energetiky – zde se soustředily na budování kaskád vodních elektráren na Vltavě a Váhu. Přechod od hlubinné k povrchové těžbě hnědého uhlí a lignitu způsoboval velkoplošné devastace území, které zůstaly přinejmenším až do konce desetiletí bez jakékoliv rekultivace. Největším nově založeným průmyslovým podnikem a zároveň příkladem naprostého podřízení územního plánování politickým a strategickým cílům je kombinát Huko, později Východoslovenské železiarne, dnes U. S. Steel Košice, založený v roce 1959. Realizace železáren a na ni navazující obrovská výstavba bytů v Košicích ale spadají až do šedesátých let.

Jakýmsi reliktem „naturalistického“ plánování se v první polovině padesátých let stal tzv. Stalinův plán přetvoření přírody.¹³ Krajinářské úpravy měly za cíl zvýšit úrodnost půdy a její odolnost proti erozi a zabezpečit dostatek vody pro případ sucha. Řada výsadeb protierozní zeleně z počátku padesátých let vzápětí vzala zasně při následném scelování pozemků pro zemědělskou velkovýrobu.

Bytová výstavba následovala výrobní investice, takže územní plánování měst mělo praktický význam pouze v oblastech rozvoje těžkého průmyslu, tedy na Ostravsku, Kladensku, v Pováží, Plzni

Obr. 28. Devastace terénu haldou při hlubinné těžbě

Obr. 29. Asanovaný terén s upravenou haldou v zeleni

ASANACE TERÉNU PO HLUBINNÉ TĚŽBĚ

REDEVELOPMENT OF LAND AFTER UNDERGROUND MINING

Zdroj Source: LORENC, Viktor:
Perspektiva a územní plánování. Praha,
Práce 1958

(Slovany, architekti F. Sammer, J. Hausner, od 1955), v zázemí uranových dolů na Příbrami (Březové Hory, Luboš Koreček, od 1955), v Ostrově nad Ohří a Horním Slavkově (Jaroslav Krauz, od 1954) apod. Vznikala i „nová města“ Poruba (Vladimír Meduna, od 1951), Nová Dubnica (Jiří Kroha, od 1951), Havířov (Vladimír Meduna, od 1952) a Nový Most (Jaroslav Pokorný, od 1954). Rozvoj zaznamenala i posádková místa, pokud zde bylo třeba ubytovat důstojníky armády. Z velkých měst se výstavba významněji dotkla pouze Bratislavy (internáty Mladá garda, architekt Emil Belluš, od 1951), posilována ale byla menší krajská města jako Jihlava, Prešov a Banská Bystrica (Fončorda-Úsvit, od 1952). Urbanistické celky z tohoto období se vyznačují nejen architekturou tzv. socialistického realismu („sorela“), podivným pokusem o syntézu romantizujících historických prvků s převážně jednoduchými tvary budov, ale také překvapivě kvalitními urbanistickými koncepty.

Veškerá projektová a plánovací činnost byla soustředěna do státem kontrolovaných projektových ústavů: nejprve celostátního Stavoprojektu zakládaného v roce 1948 architektem Otakarem Novým zřejmě pod vlivem baťovského zlínského komplexu, roku 1954 ale rozčleněného na krajské ústavy a specializovaná pracoviště: Státní typizační ústav (STÚ), Státní ústav regionálního plánování (TERPLAN, na Slovensku URBION od roku 1956) a Státní ústav rekonstrukcí památkových měst a objektů (SÚRPMO), a postupně přibývajících dalších. Tyto ústavy se zabývaly vedle projekční činnosti také aplikovaným výzkumem odpovídajícím jejich zaměření. Čistě výzkumnou organizací byl Výzkumný ústav výstavby a architektury (VÚVA, 1954) Pro potřeby kolektivizace zemědělské výroby vznikl v roce 1958 Agroprojekt, zabývající se typizací a projektováním zemědělských objektů a areálů. Tato pracoviště měla sehrát významnou úlohu ve fordovském systému výrobní linky plánování a výstavby pro následující období, kdy se výstavba měst a urbanizační přeměna venkova měly stát prioritou rozvoje socialistického státu.

Druhá polovina padeátých let tak přináší oživení v urbanistické teorii i v praxi územního plánování, tentokrát ale již v prostředí státem kontrolovaných ústavů. Komunistická strana a vláda se rozhodují „vyřešit bytovou otázku“ – nejprve v termínu do roku 1965, pak do stále pozdějších termínů. V souladu s principy socialistické společnosti měl být napříště zajišťován rovný standard bydlení pro všechny, bez ohledu na to, zda ve městě či na venkově: plošný a vybavenostní standard vlastního bytu přiměřený velikosti domácnosti, ale také dostupnost základního občanského

vybavení, napojení na technickou infrastrukturu a dostupnost veřejné dopravy. Územní plánování v součinnosti s národohospodářským „oblastním“ plánováním mělo zajistit, že bytová výstavba bude umístěována v blízkosti pracovišť. Celý vznikající systém komplexní bytové výstavby (KBV) byl ve svých počátcích zcela v režii státu. Aby se zajistila co nejušpornější řešení, bylo pro KBV nutno stanovit finanční normativy v podobě technickohospodářských ukazatelů (THU), které byly postupem času stále prohlubovány a zdokonalovány, někdy až do úplné absurdity.

Pro uskutečnění cíle „vyřešit bytovou otázku“ se hledá a posléze nalézá vhodné řešení v podobě výstavby sídlišť za použití montáže převážně celostěnových železobetonových prefabrikátů. Takto „zprůmyslněné“ stavebnictví bylo schopno fungovat téměř po celý rok bez sezónních přestávek a nevyžadovalo odborné stavařské profese, které během válečného a poválečného útlumu stavění prakticky přestaly existovat. Panely se vyráběly „pod střechou“ ve velkých panelárnách a převážně-ly se na stále větší vzdálenosti na staveniště, kde se pouze montovaly. Ne náhodou vznikla první masově aplikovaná stavebnice panelových prvků G-57 ve Zlíně (tehdy Gottwaldově) poznamenaném tradicí baťovské typizace a prefabrikace, a prvním sídlišťem, kde byly panely uplatněny, byla tamější Bartošova čtvrť (architekt Bohumír Kula, od 1958). Přísná prvková a objemová (na Slovensku objektová) typizace zajišťovala jednoduchost a velkou opakovatelnost ve výrobě, ale velmi svazoala prostorové řešení i architektonický výraz domů. Staveniště musela být prostorná a rovinná a tvary domů v podobě jednoduchých hranolů, aby byla montáž co nejjednodušší. Proměna od nazdobených eklektizujících fasád k fádním rastrům panelů a od klasicizujících prostorových kompozic k řádkové zástavbě přezdívané „prší“ byla ideologicky podpořena kritikou „zdobnictví a zbytečnosti v architektuře“, pronesenou sovětským vládcem Nikitou Chruščovem v roce 1954. Výsledná podoba panelových domů a sídlišť postavených v režimu KBV na řadu desetiletí předurčila nově vznikající obytné prostředí v celé republice.

Zákon č. 84/1958 Sb., o územním plánování přináší (jako zatím jediná z československých respektive českých a slovenských zákonných úprav územního plánování) definici disciplíny: „Územní plánování je soustavnou činností, která v souladu s úkoly a záměry národohospodářského plánování a na základě průzkumů přírodních, demografických, kulturních, ekonomických a technických podmínek řeší uspořádání daného území tak, aby byl vytvořen organický a dalšího rozvoje schopný celek, zabezpečen vzájemný soulad všech územních prvků a společenských zájmů a tím i předpoklady pro harmonické uspokojování požadavků obyvatel na práci, bydlení, kulturu a zotavení.“¹⁴ Vyžaduje se tedy soulad, nikoliv jednoznačné podřízení národohospodářskému. Přesto jsou hlavními zmiňovanými podklady „výhledové plány hospodářského a kulturního rozvoje jednotlivých oblastí, vypracované v rámci státního plánu rozvoje národního hospodářství, jakož i perspektivní studie a rozborů orgánů hospodářského plánování“.¹⁵ Spektrum územních plánů je poprvé doplněno o nadmístní úroveň plánů rajónů, vypracovávaných „pro předem určená hospodářsky a kulturně významná zájmová území [...], pro která je třeba k uskutečnění důležitých investic nebo jiných plánovaných opatření stanovit dlouhodobé zásady a podmínky jejich soustavné výstavby nebo přestavby“.¹⁶ Pořizování všech územních plánů kromě zemědělských sídlišť je svěřeno krajským národním výborům.

Uvolňování ideologických dogmat umožnilo i zásadnější architektonickou kritiku: „Docházda k porušení chápání architektúry ako komplexného prejavu techniky, ekonomie a výtvarnej kultúry diela, stáva sa architektonická tvorba záležitosťou vzorcov, dogmát, ornamentu a fingovaného ‚žehumanizmu‘.“¹⁷ Průlomem, který zásadně ovlivní architekturu šedesátých let, se stal úspěch československého pavilónu na světové výstavě v Bruselu v roce 1958. Padly poslední ideologické zábrany z dob sořely a vytvořil se prostor pro tvůrčí experimenty, i když stále pod kuratelou státu a politické věřchušky.

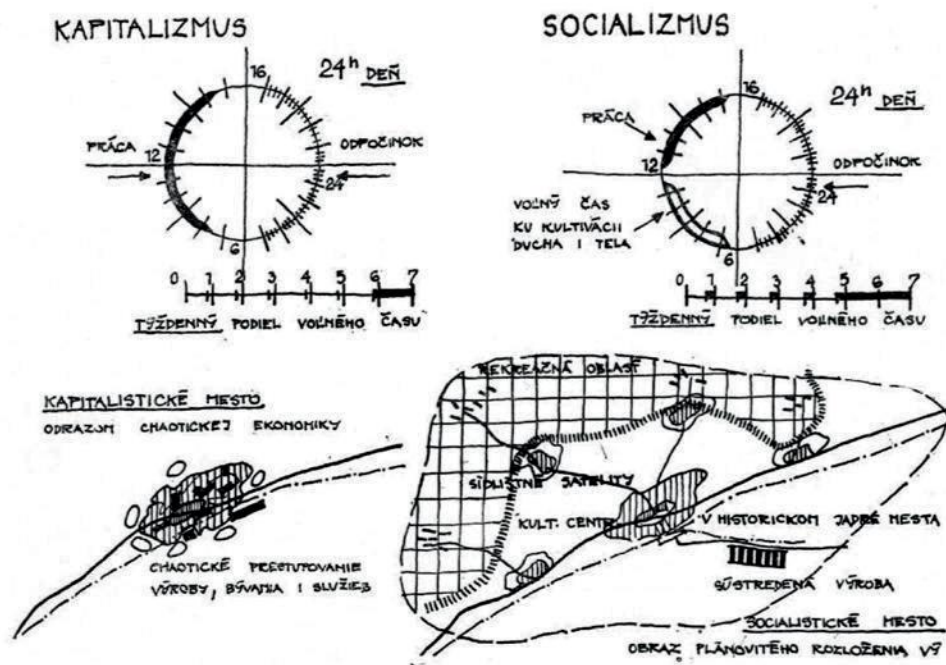
„Zlatá“ šedesátá

Do šedesátých let vstupovalo Československo pod novým názvem, deklarujícím republiku jako socialistickou, ale záhy nato také v hluboké hospodářské recesi, která byla jednou z předzvěstí pro-hry sovětského bloku v ekonomické soutěži se Západem. Bipolární svět byl roku 1961 a 1962 znovu v bezprostředním nebezpečí světové války díky berlínské a kubánské krizi. Všechny tyto nepříznivé okolnosti pozdržely nastoupenou politiku rozvoje měst a prodloužily bídu československého venkova, který se stále ještě nevzpamatoval ze šoku kolektivizace. Politické poměry ale umožnily uskutečnění prvního a nadlouho jediného pokusu o zpětnou vazbu k politice bydlení – celostátní diskusi o bydlení v roce 1960.^{18, 19} Výsledky diskuse byly částečně využity pro částečné zlepšení standardu

SKICA Z ROKU 1948. SOUDOBÁ PŘEDSTAVA O „DIALEKTICKÉM“ VÝVOJI OSÍDLĚNÍ V NÁVAZNOSTI NA KAPITALISTICKOU A SOCIALISTICKOU STRUKTURU VÝROBNÍCH PROSTŘEDKŮ

SKETCH FROM 1948. CONTEMPORARY VISION OF THE “DIALECTIC” EVOLUTION OF SETTLEMENT PATTERN ACCORDING TO THE CAPITALIST AND SOCIALIST OWNERSHIP OF THE MEANS OF PRODUCTION

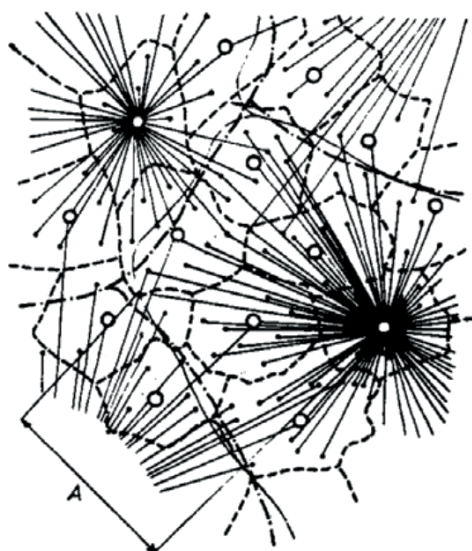
Zdroj Source: HRUŠKA, Emanuel: Vývoj stavby miest. Bratislava, SAV 1961

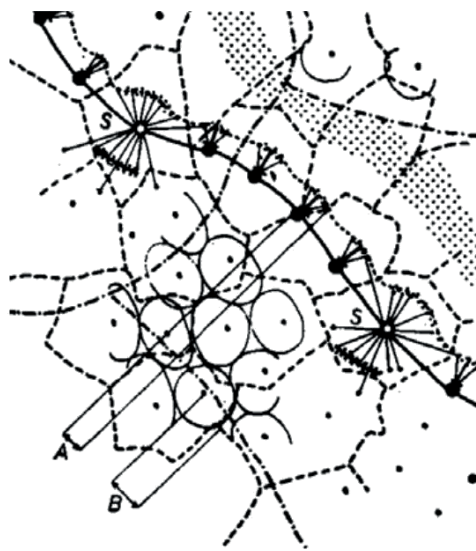
bytů a inovaci panelových typů, nemohly ale odstranit monopolní postavení stavebních organizací, které bylo hlavní překážkou pro výraznější kvalitativní zlepšení.

Průlom územního plánování do regionální úrovně podpořený zákonem č. 84/1958 byl součástí snahy řídit rozvoj celých sídelních soustav alokací nejen průmyslu, ale i dalších pracovních míst, bydlení, vybavení a služeb. Po celá šedesátá léta probíhají práce na koncepci osídlení v Československu, zastřešované brněnským pracovištěm VÚVA vedeným Vladimírem Matouškem. Na Slovensku se o novou syntézu mezi městem a venkovem snaží Emanuel Hruška konceptem organického regionu, vzdálenou odezvou učení Patricka Geddesa z začátku 20. století, s aplikací na prostor Banská Bystrica – Zvolen.²⁰ Pro racionalizaci sídelního systému byla využita upravená teorie centrálních míst Waltera Christallera z roku 1933.²¹ Její podstatou je spontánní vznik a existence hierarchické soustavy obslužných center, s různými spádovými územími pro různé druhy služeb. Československá aplikace do tzv. střediskové soustavy osídlení (obdobné systémy dodnes používá Německo a Rakousko) z roku 1967 rozeznávala tři stupně středisek a jim odpovídající seznamy druhů občanského vybavení. Rubem československé střediskové soustavy byla existence tzv. nestřediskových sídel, jejichž výhled nebyl jednoznačně definován a která neměla být nadále vybavována, takže se v nich neměla připouštět ani nová individuální výstavba. Teprve postupně se tento nesmírně tvrdý regulativ postupně „změkčoval“ vznikem kategorií tzv. nestřediskových sídel trvalého významu a postupně i dalších.

Nově umožněný přístup ke světové odborné literatuře a občasně výjezdy vybraných architektů do zahraničí zpřístupňují československým urbanistům dění za Železnou oponou, a ti velmi rychle tyto inspirační zdroje vstřebávají. V celkově optimistickém ovzduší druhé poloviny šedesátých let se rodí experimentální studie stotisícového satelitního sídliště – velkoměsta Eteara od Gorazda Čelechovského (1967), která má blízko k soudobým projektům japonských metabolistů a předjímá i ekologické koncepty uzavřených okruhů přírodních zdrojů. Bohuslav Fuchs publikuje svoji práci *Nové zónování*²², která s využitím principu obytného okrsku Clarence Perryho z dvacátých let překonává koncept funkční zóny ve prospěch komplexně vybavených hierarchických celků: „Termín zóna doposud v urbanismu užívaný, představoval spíše členění celého městského území podle jeho charakteru: to je zónu obytnou, zóny služeb, zónu výrobní, rekreační a podobně. V našem případě jde o nové zónování, které se bude vztahovat na dnešní městské jednotky jako městské centrum, jednotlivé smíšené nebo obytné čtvrti, satelity, trabynty a podobně, budou-li tyto ovšem tak přeorganizovány, aby vytvořily zóny podle nového vzoru.“²³

KAPITALISTICKÁ ŠTRUKTÚRA
liberálna

SOCIALISTICKÁ ŠTRUKTÚRA
strojová

**SCHÉMA KAPITALISTICKÉHO /
INDUSTRIÁLNEHO
A SOCIALISTICKÉHO OSÍDLENÍ**

A COMPARATIVE CHART OF
CAPITALIST / INDUSTRIAL AND
SOCIALIST SETTLEMENT PATTERNS

Zdroj Source: HRUŠKA, Emanuel: Mesto
v budúcnosti. Martin, Osveta 1957

Vznikajú súťažné návrhy a studie celých „nových mest“. Mezinárodná súťaž na stotisícovou Petržalku v Bratislave v roku 1965 sa zúčastnilo 85 architektonických tímov z celého sveta.²⁴ Rozpracovaný víťazný návrh ze súťaže na Jižní Město v Praze (1968, architekti Jiří Lasovský a Jan Krásný) uplatňuje tentýž princíp obslužnosti jako anglické nové město Milton Keynes z téhož roku. V projektových ústavách vznikajú urbanisticky kvalitné projekty sídlíšť: Lesná v Brně s patmou inspiráci severným urbanizmom (architekti František Zounek a Viktor Rudiš, od 1960), Karlova Ves v Bratislave (architekt Stanislav Talaš, od 1963), Ďáblice v Praze jako pokus uvolnit se ze svěrací kazajky panelové typizace (architekt Viktor Tuček, od 1968).

Realizace těchto „nových měst“, která spadá až do období normalizace, má někdy s původními koncepty jen málo společného. Systém KBV, který byl v druhé polovině padesátých let vytvořen pro jednotlivá sídliště, aby jim zabezpečil základní standard vybavení, se ukázal jako zcela neadekvátní pro státišcové sídelní celky sedmdesátých let: na Jižním Městě se nepodařilo postavit ani jednu střední školu. Jiří Kroha, jeden z nejvýznamnějších představitelů architektury v ideologických rámcích komunismu, sebekriticky uznává: „Naše města vzrostla sice o řadu bytových čtvrtí, kolonií a sídlišť [...], ale nová sídliště zdaleka se nestala příkladnými sférami humanismu socialistického způsobu života. Nejen pro nedostatky materiálního provedení, ale více pro vulgární zeschematizování životního slohu, pro nezájem o kulturně psychologickou problematiku soukromého a veřejného života a o koncepci specificky nového utváření soukromých a veřejných prostorů socialistického humanismu ...“²⁵ Z jiného úhlu pohledu zaznívá neméně kritický hlas Emanuela Hrušky „Je problém nového životního prostredia skutočne len otázkou formy? Nedostali sme sa azda do slepej uličky formálneho hľadania? Nie je podstata niekde inde – nie vo vymýšľaní tvarov, ale v hľadaní orga-nizácie života v tomto spoločenskom útvere, teda v prevádzke mesta? Nemali by nám architektom -urbanistom teraz pomôcť skôr znalci organizácie spoločenských vzťahov v sídle, t.j. ekonómovia, sociológovia [...] a last not least vlastní obyvatelia, aby nám projektantom povedali svoje želania na optimálny spôsob života v sídelnom útvere?“²⁶ Později se ozývá i kritika architektů-urbanistů vůči Svazu architektů pro jeho přezírání územního plánování.²⁷

Prostředí mezi proklamovanou ambicí státu zajistit všem kvalitní životní prostředí a bydlení v něm a jeho omezenými možnostmi tuto ambici naplnit způsobila první trhliny v dosud monolitním patriarchálním systému přidělování. Vedle státní (tzv. komunální) výstavby se začíná rozvíjet družstevní výstavba a tzv. individuální výstavba rodinných domů, obojí dotované státem. Tyto formy, původně koncipované jako jakýsi doplňkový „nadstandard“, založený na rádoby svépomoci, ve skutečnosti ale na šedé ekonomice melouchářů, se postupně stanou hlavní formou řešení bytového problému pro většinu Čechů a Slováků.

Federalizací roku 1968 se sice územní plánování, výstavba a stavebnictví dostávají do sféry národních republik, ale zákony zůstávají federální a nad investicemi a technickou politikou bdí federální ministerstvo. Na Slovensku se významně posilují nebo i nově vznikají instituce a výzkum-ná pracoviště, které odpovídají pražským ústavům, jako URBION, Študijný a projektový typizačný ústav (ŠPTÚ), Centrum urbanizmu a architektury (CUA). Velký impuls představuje federalizace také pro rozvoj Bratislavy jako hlavního města Slovenska. Úroveň urbanistických řešení z této doby ale novému metropolitnímu postavení sotva odpovídá.

Celé poválečné období až do sovětské okupace lze ve stručnosti charakterizovat jako propast mezi urbanistickými teoriemi a vizemi, které si i pod nánosy ideologie mnohdy uchovaly kvalitu a kontinuitu s předválečnou avantgardou, a devastujícím primitivismem v jejich realizaci.

Způsob plánování měst se ale ve své základní doktríně nelišil od vývoje, kterým procházel západní svět. Víru v moc technologie, racionální expertízy, kterou ovládá právě plánovač, sdílel Západ i Východ.²⁸ V tomto ohledu se státně paternalistické plánování v Československu nelišilo od soudobého keynesiánského plánování v západní Evropě.

Normalizace

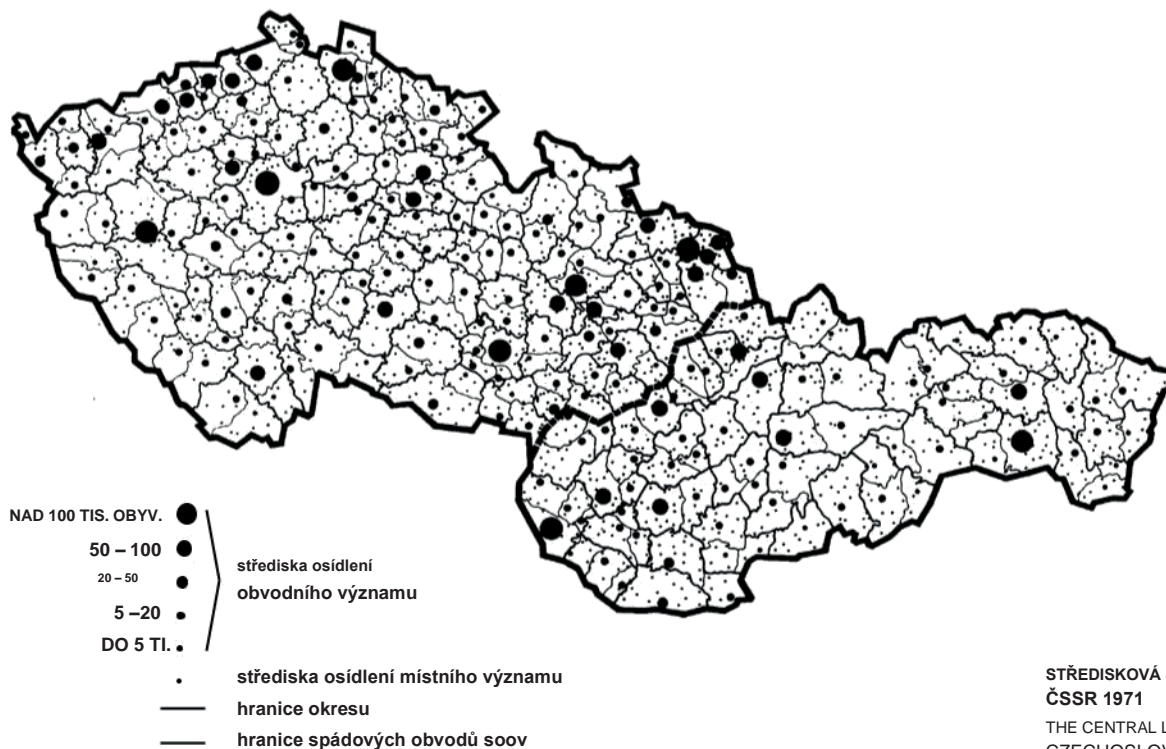
Takzvaná normalizace po okupaci sovětskými vojsky hledá a nachází prostředek k pacifikaci širokých vrstev obyvatel v masové panelákové bytové výstavbě ve městech a štedré podpoře výstavby rodinných domů na venkově. V sedmdesátých letech tak dosahuje intenzita bytové výstavby v obou částech federace absolutního historického rekordu. Honba za plánovanými počty bytů je na úkor kvality návrhu i realizace. Státní expertiza, která měla hlídat kvalitu plánovací a projektové přípravy, se stává úřadem, který od stolu navyšuje hladinu zástavby, aby dosáhl nadekretovaných 400 obyvatel/ha. Z panelů už se stavějí nejen byty, pro které byly stavební soustavy původně určeny, ale i mateřské školy, jesle, zdravotní střediska. Stavby, které z nějakého důvodu nelze z panelů poskládat, se buď vůbec nerealizují, nebo se za ostatní výstavbou opožďují o dlouhá léta.

Legendární „Husákovo 2+kk“ se stává symbolem doby, ale ve skutečnosti ještě větší stavební objemy nežli panelový „domostroj“ realizuje šedá ekonomika svépomocné výstavby rodinných domků. Venkov zažívá stavební horečku, jejímž výsledkem je totální přestavba vesnic, kde většina stavebního fondu je nahrazena variantami několika různých typů domů inspirovaných městským stavitelstvím předchozích etap; na Slovensku se hodně využívají typová řešení domků z dílny ŠPTÚ. Zejména v Čechách a na Moravě zároveň dochází k masivní přeměně starých selských usedlostí na rekreační chalupy.

Zkušenosti z aplikace střediskové soustavy osídlení vedou k jejímu dalšímu změkčování a doplňování. Pro zázemí velkých měst v české části federace je v roce 1976 zaveden komplement střediskové soustavy v podobě tzv. sídelních regionálních aglomerací s jádry krajských měst a městských regionů; na Slovensku jsou ekvivalentem metropolitní a velkoměstské regiony. Tyto prostory a významné přírodní celky jsou prioritními územími pro pořízení územních plánů rajonů či později velkých územních celků.

Prvky politického uvolnění i systémového inženýrství šedesátých let přetrvávají ve stavebním zákoně číslo 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu. Územní plánování je v zákoně proklamováno jako rovnocenný partner národohospodářského plánování, není tedy nadále pouhým „průmětem“ národohospodářského plánování do fyzického prostředí. Systematika nástrojů územního plánování je založena na kombinaci územní úrovně působnosti – velké územní celky, sídelní útvary a zóny – a časového horizontu platnosti – prognóza, plán a projekt. Zcela v souladu se světovým děním této doby zákon poprvé zakotvuje účast veřejnosti při pořizování nástrojů územního plánování. Realita naplňování těchto postulátů zákona se ale v prostředí normalizačního ticha ale od jeho dikce velmi odlišuje.

Obrovské objemy nové výstavby vyžadují odpovídající plochy, zpočátku především „na zelené louce“. Ty naštěstí zajistilo územní plánování již v šedesátých letech, ale zásoby stavebních pozemků se začínají povážlivě tenčit a zpřísněná ochrana zemědělského půdního fondu podle zákona č. 53/1966 Sb. v některých místech prakticky blokuje další extenzivní rozvoj. Zároveň se stále naléhavěji projevují důsledky dlouhodobé neúdržby domů z předválečného období. Jako řešení se nabízí asanační přestavba zanedbaných čtvrtí. Ztráta spojení s vyspělým světem ale vede k stejné chybným „tvrdým“ postupům, jaké volila severoamerická a západoevropská města již v padesátých a šedesátých letech, v československých podmínkách navíc umocněných rigidností panelových stavebních soustav. Karel Löbl, český ministr výstavby a techniky, k tomu v roce 1976

**STŘEDISKOVÁ SOUSTAVA OSÍDLNÍ
ČSSR 1971**

THE CENTRAL LOCALITIES SYSTEM IN
CZECHOSLOVAKIA FROM 1971

Zdroj Source: MATOUŠEK, Vladimír:
Dosavadní vývoj a tendence rozvoje sídel
v ČSSR. Brno, VÚVA 1986

uvádí: „[...] architekti spolu se stavební výrobou jsou povoláni řešit i konfliktní střety mezi dochovanou a novou zástavbou. Je třeba vycházet z toho, že rehabilitací životního prostředí v historickém fondu nevracíme jen smysl tomuto historickému fondu, ale vytváříme velmi užitečnou alternativu životního způsobu, který se v současné době formuje v prostředí okrajových sídlišť.“²⁹ Přes mediální propagandistickou masáž ve prospěch přestavby starých částí měst narážejí necitlivé vstupy do historického prostředí na odpor občanů, a co bylo asi důležitější, stavebních organizací. Řada devastujících záměrů tak zůstává naštěstí jen na papíře.

Přechod do osmdesátých let lze charakterizovat jako „unavenou“ normalizaci. Postupně sílí kritika devastace životního prostředí, a to jak přírodního, zejména zhoršujícího se znečišťování ovzduší spalováním stále méně hodnotných paliv, tak i urbánního, spočívající v upadajících centrech a jednotvárnosti a humpoláctví sídlištní zástavby. I pod nánosy dobových optimistických schůzových fráží a ideologických blábolů již během sedmdesátých let prosakuje pocit, že je něco v nepořádku. Konference znormalizovaného Svazu architektů doporučuje: „Vytvářet takové prostředí, které bude napomáhat k rozvoji socialistického způsobu života, výrobních sil na bázi vědeckotechnického pokroku a které bude podporovat stále plnější využívání bohatství kultury i přírodních krás ve prospěch zdravého, kulturního a tvořivého života našeho lidu. V této souvislosti dbát na udržení ekologických i kulturních hodnot krajiny a tvůrčím způsobem ji formovat pro nové úkoly společenského rozvoje.“³⁰ „Architekt aj urbanista v tomto procese celospoločenskej tvorby architektúry a ľudských sídel zohrávajú úlohu katalyzátora, ktorý v architektúre a urbanizme upevňuje onen myšlienkový náboj posúvajúci architektúru a urbanizmus z polohy materiálnej základne aj do polohy spoločenského vedomia a ideologickej nadvstavby spoločnosti.“³¹ Daleko otevřenější kritika zaznívá v odborném tisku na počátku osmdesátých let: „Hospodaření s územím a jeho zdroji se nestalo integrální součástí plánovitého řešení rozvoje naší společnosti.“³²

Ekonomické zaostávání za Západem a vytracení příslibů komunismu do nedohledna vedlo ke stavu, kdy ideologie ztratila konkrétní obsah a stala se povinnou formou uvádějící do života poměrně široké spektrum potřeb a postojů. Řídit tuto vnitřně již značně diferenciovanou společnost metodami podobnými válečnému hospodaření se ukazovalo čím dál více neudržitelné.³³ To se paradoxně objevuje i v oficiálních komentářích o dobovém urbanismu a jeho návaznosti na lidské potřeby. „Nedostatek obecného povědomí o žádoucích vlastnostech socialistických měst ukazuje

Původní krajina
u nás: pralesy do 12. století

Nástup kultivace – stepi
ve 12. stol. (pastviny)

Dokonalá kulturní step:
polnohospodářství –
drenážováním krovín, není
větrných zábran, začátek kulturní
pouště

Rekultivační pokusy:
zalesňování vrcholových poloh,
prokládání polí křovinými
a lesními pásy – mikroklimatická
sanace kulturní pouště

CHARAKTERISTICKÁ STADIA VÝVOJE ZEMĚDĚLSKÉ KRAJINY

THE CHARACTERISTIC EVOLUTION
STAGES OF THE AGRICULTURAL
LANDSCAPE

Zdroj Source: HRUŠKA, Emanuel:
Krajina a její soudobá urbanisace. Praha,
B. Pyševjc 1946

nejen na to, že představy o životních způsobech příslušníků vyspělé socialistické společnosti jsou značně neúplné, ale že mizivé je i ponětí o souvislostech s hmotným prostředím.³⁴

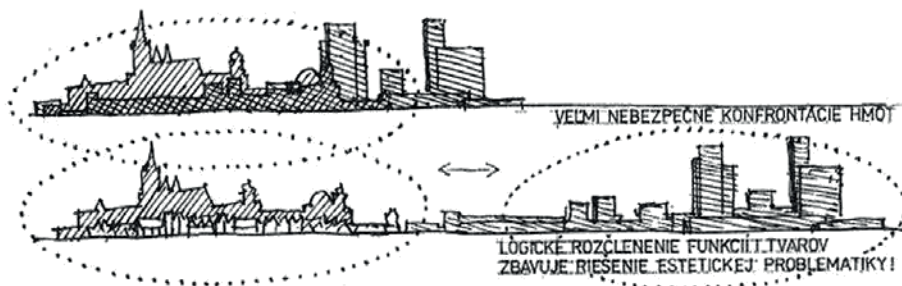
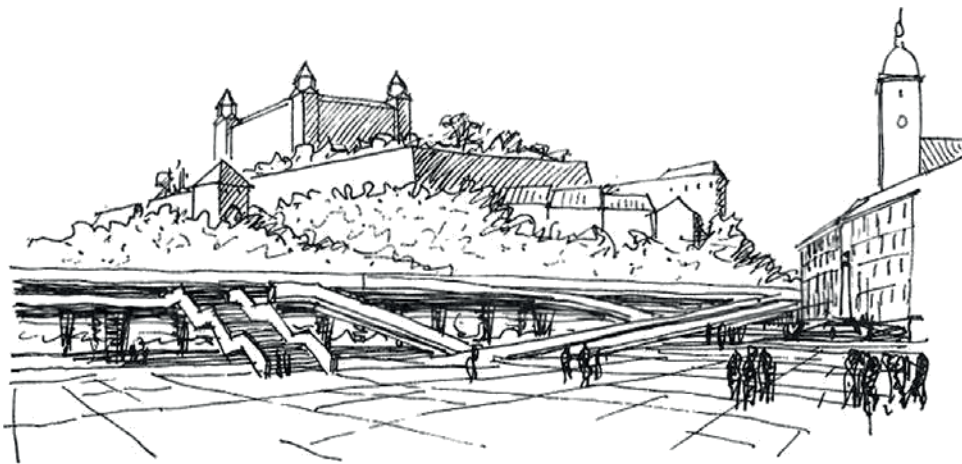
První reakcí na alarmující stav životního prostředí je prosazení monitoringu znečištění ovzduší v Registru emisních zdrojů znečištění ovzduší (REZZO) a zpoplatnění velkých zdrojů znečištění. Jako první v Evropě zavádí Československo do plánovací praxe síť územního systému ekologické stability (ÚSES). V českých zemích vznikají ekologická občanská sdružení, která se režimu jen částečně daří dostat pod kontrolu a ve kterých eskaluje nespokojenost občanů. Znečištění ovzduší se stává koncem osmdesátých let jedním z důvodů veřejných protestních vystoupení občanů například v Teplicích. Akce Urbanita se zase stává platformou pro kritiku bezduchosti a fádnosti prostředí sídlišť. Plán dvoukilometrového úseku pražského „základního komunikačního systém“ vedoucího parkem Stromovka vedl k masové mobilizaci občanů v létě roku 1989, které se spolupodílelo na pozdějším pádu režimu na podzim téhož roku.³⁵

Jestliže si urbanistická teorie v padesátých a především šedesátých letech uchovala alespoň zčásti evropskou souvislost, je pro teorii a uvažování o urbanismu za normalizace charakteristická stagnace „bezčasí“ a téměř úplná izolace od světového dění. V teorii i praxi urbanismu převládá šedý průměr; to skutečně inovativní a progresivní je spíše jejich pozitivní deviaci.

Pro svět za železnou oponou byla krize sedmdesátých let výzvou pro hledání nových cest

plánování měst: Dosavadní racionalistická a technokratická koncepce se štěpí do řady teoretických „škol“, usilujících o demokratizaci procesu (radical, bottom-up planning), cílenou pomoc ohroženým a znevýhodněným skupinám (advocacy planning), ale také hledajících adekvátní odpověď na výzvy globalizace a neoliberalismu.³⁶ Čeští a slovenští urbanisté se s těmito velkými tématy urbanismu a plánování měst v té době vůbec nesetkávali.

První profesní otřes tak zažila profese teprve v období perestrojky v druhé polovině osmdesátých let při projednávání zákona o státním podniku, který napříště měl být odpovědný za své (neztrátové) ekonomické hospodaření (dobově zvaný chozrasčot). Karel Vepřek píše: „Při sledování přestavbového procesu může vzniknout dojem, že jsou [...] sledovány výlučně otázky ekonomie, hospodárnosti, produktivity a zisku, z čehož vyplývá jistě nebezpečí v možném přehlížení a podcenění celospolečenské úlohy územního plánování, [...] což lze z jiného úhlu pohledu chápat jako vyvrcholení zhruba dvacetiletého procesu omezování nezastupitelné úlohy těchto disciplín (územní

HLEDÁNÍ MÍRY SYMBIÓZY STARÉ – NOVÉ

SEARCH FOR A SYMBIOSIS OF
"OLD – NEW"

Zdroj Source: KAVAN, Ján – TRNKUS,
Filip: Urbanistický priestor. Bratislava,
ALFA 1988

plánování, urbanismus, architektura) v celospolečenském rozhodovacím procesu. Postupující krize v účinnějším uplatnění architektury, urbanismu a územního plánování při tvorbě hmotného prostředí našich měst a krajiny se nepodařila zastavit.³⁷

Debata v odborných časopisech si zatím spíše jen okrajově připouštěla ztrátu někdejší zajištěné pozice urbanisty a profese územního plánování: „Vystává zde však nový fakt: zvýraznění podnikatelských prvků podnikové sféry a jejich přímá ekonomická závislost na samofinancování povede při zúžených skupinových zájmech k daleko většímu tlaku v hospodaření si „na vlastním písku“. Jistě nechceme, aby tento tlak vedl k urbanistické destrukci. Máme neblahé zkušenosti se stavebním vývojem měst u počátku průmyslové revoluce a podnes se s důsledky ekonomického tlaku v území potýkáme.“³⁸ Ale zaznívají i závažnější otázky, které budou muset urbanisté napříště řešit: „Zde se nabízí pro úvahu o budoucí organizaci otázka: Je územně plánovací dokumentace zbožím?“³⁹

Polistopadová transformace

Začátek devadesátých let se nese ještě v duchu revolučního optimismu Občanského fóra. Otevírá se debata o zásadních profesních problémech. Benjamin Fragner takto komentuje třetí manifestaci hnutí URBANITA slovy: „Od první výstavy byla Urbanita vykročením ze stínu netolerance a totality zachvacující nejen stavbu měst, ale i život v nich. Příspěvky bezesporu přispěly k vyústění pokusů o navázání komunikace mezi architekty a veřejností, ale do značné míry i mezi komunitou architektů. Naznačily témata, jejichž potřebnost se v obecné míře začala přiznávat až později: otázky profesionální odpovědnosti za zásahy do prostředí a úskalí profesionální etiky.“⁴⁰

Takto pootevřená témata ale brzy přehlušila agenda ekonomické transformace. V reakci na zdiskreditované plánování doby socialismu sílí pochybnosti o tom, zda je jakékoliv plánování slučitelné s proklamovanými samoregulačními schopnostmi trhu a zda vlastně není jen byrokratickou překážkou uplatnění svobody jednotlivce. Velkou inspirací byla thatcherovská Velká Británie a její neoliberalní reformy, privatizace a deregulace pod heslem Odlehčit břemeno [regulace] („Lifting the Burden“). Hned v několika vydáních vyšla po Listopadu brožurka Friedricha von Hayeka z roku 1944,

v níž černobílé vidění světa nedokázalo rozeznat rozdíl mezi centrálním plánováním státu a plánováním měst a regionů.⁴¹

Velmi rychle před českými a slovenskými urbanisty-plánovači vyvstávají problémy, které se jejich západní kolegové učili chápat a řešit po celou generaci. Nepřípravenost územního plánování vyrovnat se s výzvami neoliberalismu, neokonzervatismu a postmodernismu přispěla k tomu, že radikální „nová pravice“ zpochybnila potřebnost jakékoliv společné akce směřující k veřejnému prospěchu, a tím podlomila axiomatický předpoklad, na němž byla celá dosavadní evropská tradice urbanistické plánovatelské teorie vybudována. Urbanismus měl podle kritiků být natolik spjat s ekonomikou a společností industrializační epochy, že není ve svých teoretických ani institucionálních základech s postmoderní a postindustriální společností kompatibilní.⁴² „Plánování je viděno jako nekonzistentní s fundamentálními cíli období po komunismu: vybudovat tržní ekonomiku osvobozenou od vlivu veřejného sektoru. Ve svém entusiasmu pro tržní ekonomiku současní politici vůdci zkoušejí odinstalovat všechny formy regulací [...]. Komplexní městské plánování je jedním z cílů tohoto ‚dekomunizačního‘ procesu.“⁴³

Skutečné dopady neoliberalismu na československé územní plánování nebyly zdaleka tak razantní, jako tomu bylo například v Polsku, Rumunsku či Bulharsku. Česká i Slovenská republika nakonec zvolily cestu postupných kroků k redefinici úlohy a cílů územního plánování, při zachování kontinuity jeho činnosti.

První principiální změnou vnějšího prostředí, v němž územní plánování působí, bylo znovu-nabytí suverenity obcí a jejich demokraticky zvolených představitelů při plánování a rozhodování o změnách v území. Vůbec se nepotvrdily obavy, že zastupitelstva odmítnou financovat pořízení územních plánů a přenechají rozvoj sídel tržním mechanismům: obce naopak pochopily, že územní plánování v jejich působnosti je důležitým nástrojem pro dosažení jejich rozvojových cílů a prio-rit. Současně s obnovou obecního zřízení v roce 1990 zanikly krajské národní výbory a s nimi i tzv. oblastní plánování jako nástroj regionální politiky státu. Většina pravomocí krajů týkajících se územního plánování přešla na okresy. Po nějaký čas se zdálo, že se záběr územního plánování vrátí tam, kde byl po roce 1949, tedy že zanikne regionální úroveň plánů.

Československo se roku 1993 rozdělilo na dva státy a tímto rozdělením se začalo oddělovat institucionální prostředí urbanistické a plánovací činnosti. Problémy, které řeší urbanisté-plánovači a jimž čelí města a regiony v obou republikách, jsou i nadále velmi podobné.

Dalekosáhlé důsledky pro plánování a rozvoj sídel mělo odstátňování, restituce a privatizace. Systém územního plánování ztratil oporu v národohospodářském plánování, ale nenacházel ji u nově vznikajícího soukromého podnikatelského sektoru. Vlastnictví pozemků se stalo určujícím limitem pro jakékoliv plánování změn v jejich využití.^{44,45} Urbanisté-plánovatelé se stali po privatizaci a následném rozpadu projektových ústavů soukromými podnikateli autorizovanými ke své činnosti komorami architektů. Spolu se zrušením oborů urbanismu na fakultách architektury to zastavilo dosavadní proces profesionální přípravy odborníků pro urbanismus-plánování, na němž se podílely jak školy, tak i velké, profesně všestranně vybavené projektové ústavy, kam absolventi nastupovali. Nyní přicházeli absolventi škol do povětšiny malých soukromých urbanistických kanceláří, kde se nemohli seznámit s celým spektrem profesí a problematik souvisejících s plánováním měst a regionů.

Z dlouhodobého odstupu významná změna nastala zrušením výzkumných odborných pracovišť zaměřených na urbanismus a plánování měst a regionů. Proklamovaný přesun jejich činnosti na vysokoškolská pracoviště se uskutečnil jen na Slovensku díky Tiboru Alexy, Jánovi Kavanovi, Rudolfu Šteisovi a dalším osobnostem přítomným na bratislavské technice v kritickém období devadesátých let. V Česku úsilí sociologa Jiřího Musila založit v Praze středoevropské pracoviště zabývající se výzkumem měst narazilo na nevhodnou politickou reprezentaci první poloviny devadesátých let. Stav izolace od vývoje teorie i praxe urbanismu a plánování započatý normalizací tak pokračuje přinejmenším i v devadesátých letech. Pro řadu mladých urbanistů jsou nejnovějšími urbanistickými teoriemi práce Jane Jacobsové, Christophera Alexandera a Kevina Lynche. O teoriích komunikativního plánování Johna Forestera, Patsy Healey a Jean Hillier o prostoru toků Manuela Castellse či o postmodernistickém plánování spojeném se jmény Leonie Sandercock a Edwarda Soja se zřejmě nedovědí.

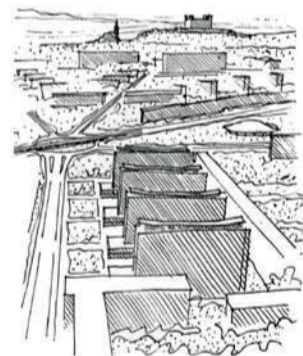
Trvalo přinejmenším celé desetiletí, než se činnost územního i nově zaváděného strategického plánování alespoň částečně stabilizovala a přestala být předmětem pochybností o jejím smyslu. Významnou roli ve prospěch plánování sehrála příprava a posléze vstup obou republik do EU.⁴⁶ Pro územní plánování to znamenalo vznik národních politik respektive koncepcí územního rozvoje

v obou republikách, obnovu plánování regionů a zavedení hodnocení vlivů na životní prostředí (EIA, SEA). Další desetiletí ale trvalo, než se plánování měst dostalo do veřejných debat, než si veřejnost začala uvědomovat jeho význam a než se plánování rozvoje měst začalo dostávat mezi komunální volební témata.

Po demontáži státního paternalismu a centrálního národohospodářského plánování se urbanismu-plánování nepodařilo vytvořit si všeobecně přijímanou misi vyjadřující poslání této činnosti a její postavení ve společnosti. Vize strategického plánování měst a regionů jsou povětšinou povšechné a nejsou veřejností sdílené: většinou je veřejnost ani nezná. Nemohou tudíž být pevným základem pro vytváření všeobecně sdílených koncepcí v územním plánování.⁴⁷ Urbanisté vytvářející plány bez jasné koncepce manévrují mezi střetávajícími se zájmy v území. Jejich postavení živnost-nických dodavatelů plánů je číni závislými na vůli klienta, jehož představují úředníci a pověřeni zastupitelé, a ti bývají propojeni s některými „zájemníky“ (stakeholders) v území.

Vlastně neexistuje ani jasně vyhraněná profese urbanisty-plánovače, se svojí profesionální identitou, profesní doktrínou⁴⁸ a etickým kodexem. Namísto toho do urbanistické plánovací činnosti vstupuje z různých směrů několik profesí s vlastními profesními doktrínami, principy a slovníkem: architekti, geografové, sociologové, krajináři, ekologové, ekonomové.⁴⁹ To zajisté souvisí s faktem, že po dlouhou dobu neexistoval na vysokých školách specializovaný obor, který by odborníky pro plánování měst a regionů připravoval. Na Slovensku trval tento stav od listopadového převratu bezmála dvacet let, v Česku ještě déle.

Protože neexistuje shoda o poslání a roli plánování a chybí i profesionální identifikace a etika urbanistů-plánovačů (na rozdíl od většiny evropských zemí nemá profese urbanisty-plánovače na Slovensku ani v Česku svůj vlastní etický kodex), agenda plánování se redukuje na naplňování formálních požadavků a předpisů. Podle Černého „forma vítězí nad obsahem, nástroj nad cílem, technika nad tvořivostí“.⁵⁰ Urbanisté-plánovači se snaží především vyhovět přáním zadavatele jako reprezentanta moci. Výsledkem jsou selhání urbanismu a územního plánování, se kterými se každodenně setkáváme: chaotická suburbanizace, veřejná prostranství řešená pouze z hlediska automobilové dopravy, špatná dostupnost občanského vybavení v nově plánovaných obytných částech.

VÝSTAVBA A PŘESTAVBA BRATISLAVY

THE DEVELOPMENT AND RENEWAL OF BRATISLAVA

Zdroj Source: HRUŠKA, Emanuel: Vývoj stavby miest. Bratislava, SAV 1961

1 ŽÁK, Ladislav: Česká krajina po roce 1945. In: *Architekt* 46, 1948, s. 147 – 155.

2 HRUŠKA, Emanuel: Krajina a její soudobá urbanisace. Praha, B. Pyšveje 1946, s. 6 – 7.

3 ŠVÁCHA, Rostislav: *Architektura čtyřicátých let.* In: *Dějiny českého výtvarného umění 1938/1958*, V. Eds. Marie Platovská – Rostislav Švácha. Praha, Academia 2005, s. 31 – 73.

4 DOSTALÍK, Jan: *Organická modernita. Ekologicky šetrné tendence v československém urbanismu a územním plánování (1918 – 1968).* Brno, MUNI Press 2015, s. 105.

5 ŽÁK, Ladislav: *Otázky krajinného plánování.* In: *Architekt* 47, 1949, s. 189 – 197.

6 SEMRÁD, S.: *O současném stavu architektury a urbanizmu.* In: *Architekt SIA*, XLIV, 1946, s. 1 – 2.

7 HRUŠKA, Emanuel: 1946, s. 81 – 82 a 99.

8 OPLATEK, Otakar – JEŽEK, Josef: *Úvahy o prostorovém plánování I. O základních principech.* Praha, Vydavatelstvo architektury ČSR, 1946, s. 12.

9 JETEL, Václav: *Plánování ČSR.* In: *Architekt SIA* 44, 1946, s. 3 – 4.

10 MACHOŇ, Ladislav: *Zapojení architektka do plánování země České.* In: *Architektura ČSR* 5, 1946, s. 14 – 16.

11 VOŽENÍLEK, Jiří: *Urbanizmus a hospodářské plánování.* In: *Architektura ČSR* 8, 1949, 1, s. 50 – 52.

12 NOVÝ, Otakar – VOREL, Čeněk: *Poruba po deseti letech.* In: *Architektura ČSSR* 21, 1962, 10, s. 648 – 658.

13 OLŠÁKOVÁ, Doubravka: *Stalinský plán přetvoření přírody v Československu.* In: *Dějiny a současnost* 37, 2015, 2, s. 10 – 14; In: *DOSTALÍK, Jan:* 2015, s. 112.

14 § 1 odst. 1 zákona 84/1958 Sb.

15 § 3 odst. 1 zákona 84/1958 Sb.

16 § 5 odst. 1 zákona 84/1958 Sb.

17 GROSS, Kamil – KUSÝ, Martin: *Desať rokov socialistického sektoru projekcie na Slovensku.* In: *Architektura ČSR* 17, 1958, 7, s. 250 – 252.

18 První celostátní diskuse o bydlení. Eds. Jiří Musil – Hana Poláčková. Brno, Výzkumný ústav výstavby a architektury 1962.

19 MUSIL, Jiří: *Sociologie bydlení.* Praha, Svoboda 1971.

20 HRUŠKA, Emanuel: *Problémy současného urbanizmu.* Bratislava, SAV 1966.

21 CHRISTALLER, Walter: *Die zentralen Orte in Süddeutschland.* Jena, Gustav Fischer, 1933. Anglický překlad: *Central Places in Southern Germany.* Prentice Hall, 1966.

22 FUCHS, Bohuslav: *Nové zónování: urbanistická tvorba životního prostředí z hlediska sídelního i krajinného.* Praha, Academia 1967.

23 FUCHS, Bohuslav: 1967, s. 12.

24 HRUŠKA, Emanuel: 1966, s. 124.

25 KROHA, Jiří: *Socialistická vazba městských sídel se životním prostředím.* In: *Architekt* 1967, s. 84 – 95.

26 HRUŠKA, Emanuel: 1966, s. 124 – 125.

27 Územní plánování: Stanovisko architektů-urbanistů k situaci v územním plánování. *Bulletin Územní plánování.* Praha, TERPLAN 1968.

28 SANYAL, Bishwaprya: *Hybrid planning cultures: the search for global planning commons.* In: *Comparative planning cultures.* Ed. Bishwaprya Sanyal. New York, Routledge 2005, s. 3 – 28.

29 LÖBL, Karel: *Architektura výstavba životního prostředí.* In: *Architektura ČSR* 25, 1976, 1, s. 3 – 8.

30 FSA ČSSR: *Závěry a doporučení celostátní konference Federálního svazu architektů ČSSR.* In: *Architektura ČSR* 36, 1979, 6, 272 s.

Teoretická sféra je determinována kapacitou vysokoškolských pracovišť a poptávkou převážně po aplikovaném výzkumu pro potřeby státních orgánů popřípadě územních celků. Malá pozornost je věnována teoretickému uchopení a zpracování řady témat spojených s probíhajícími celosvětovými změnami dopadajícími na města a krajinu, jako je globalizace, demografické stárnutí a klimatické změny. Přejímání konceptů přicházejících zvenčí, jako je spoluúcast občanů na plánování, polycentrický rozvoj, kompaktní města či města krátkých vzdáleností, bez patřičného teoretického diskursu dostává podobu spíše prázdných, a proto snadno zneužitelných hesel. Pokusy o původní českou urbanistickou teorii navazují spíše na stavbu měst konce 19. století nežli na pozdější teoretiky a vycházejí převážně od architektů, kteří vnímají plánování měst jako „velkou architekturu“. V postmoderním prostředí diverzity hodnot a zájmů, ve světě rostoucích nejistot a rizik, působí jejich rigorózní soudy nepodložené vědeckými důkazy spíše jako manifesty.

Zdá se tedy, že přes celých sedmdesát let bouřlivých zvratů ve společnosti a ekonomice se praxe a chování urbanistů-plánovatelů nijak zásadně nezměnily: plní přání zadavatele, ať už jím je totalitní stát řízený komunistickou stranou nebo zastupitelé prosazující zájmy podnikatelů a developerů. Teoretické konceptuální uvažování o tom, co je účelem plánování a k čemu má územní plán vlastně sloužit, bylo snad neefektivnější na počátku sledovaného období, i když lze namítnout, že koncepty prostorového / krajinného plánování z této doby byly vlastně vyústěním střetu moderní smu předválečné levicové avantgardy se směsicí romantismu a totalitarismu, kterou prosazovala hitlerovská říše. Utváření právních rámců územního plánování si z těchto idejí oportunisticky vybralo to, co odpovídalo dobovým politickým potřebám.

Urbanistická teorie oživená ve druhé polovině padesátých let sice byla limitována politickým tabu, dokázala ale být v kontextu se soudobou Evropou. Zato normalizační „bezčasí“ izolovalo zejména českou teorii a výzkum a způsobilo, že velká témata sedmdesátých a osmdesátých let jako neomarxismus, neoliberalismus a postmodernismus, jakož i celkový posun zájmu urbanismu-plánování směrem ke společenským vědám nebyl reflektován. Disciplína urbanismu-plánování tak nebyla vůbec připravena na výzvy období po roce 1989 a praxe se s nimi jen obtížně vyrovnává. Absence společenskovevědního rozměru v urbanistickém vzdělání a profesi poznamenává český i slovenský urbanismus a územní plánování dodnes.

Tento příspěvek vznikl za částečné finanční podpory projektu FŽP IGA 20154226 Etické principy v praxi českého územního plánování.

**PROF. ING. ARCH. KAREL MAIER, CSC.
ING. JAN ŠLEMR**

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ
UNIVERSITA V PRAZE
FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
Kamýcká 129, 165 21 Praha 6
Česká republika

maier@fzp.czu.cz
slemr@fzp.czu.cz

31 HUŠŤÁK, Ján: K vývoju slovenskej architektúry a urbanizmu. In: *Architektúra ČSR* 38, 1979, 4, s. 154 – 158.

32 KOTAČKA, Lubomír: Urbanistické o územním plánování sídel a aglomerací. In: *Výstavba a architektura*, Výzkumný ústav výstavby a architektury 28, 1982, 5 – 6, s. 36 – 44.

33 PULLMANN, Michal: Úpadek a pád komunistických režimů ve střední a (jiho) východní Evropě. In: *Kolaps a regenerace: Cesty civilizací a kultur, minulost, současnost a budoucnost komplexních společností*. Eds. Miroslav Bárta – Martin Kovář. Praha, Academia 2011, s. 555 – 572.

34 GOČÁR, Jiří – TOMAN, Josef: Architekt a ekonom k socialistickému stylu života. Praha, Nakladatelství Svoboda 1977, s. 239.

35 HORÁK, Martin: Úspěch i zklamání: Demokracie a veřejná politika v Praze 1990 – 2000. Univerzita Karlova v Praze. Přeloženo z anglického originálu *Governing post-communist city: Institutions and democratic development in Prague*. Toronto, University of Toronto Press 2014, s. 114 – 119.

36 SANYAL, Bishwaprya: 2005, s. 3 – 28.

37 VEPŘEK, Karel: Úloha územního plánování v současném období společenského vývoje. In: *Územní plánování a urbanismus* 16, 1989, 1, s. 5 – 6.

38 BARTOŇ, Miloš: Přestavba sídelní struktury a hospodářských mechanismů. In: *Územní plánování a urbanismus* 14, 1987, 6, s. 373 – 377.

39 CHRT, Jaroslav: Poznámky ke vztahům přestavby a územního plánování. In: *Územní plánování a urbanismus* 14, 1987, 6, s. 385.

40 FRAGNER, Benjamin: *Urbanita* 90. In: *Architektura* 49, 1990, 5 – 6, s. 126.

41 HAYEK, Friedrich August: *Cesta k otroctví*. Praha, Academia 1990; HAYEK, Friedrich August: *Cesta k nevolnictví*. Praha, Občanský institut 1991.

42 HALL, Peter – TEWDWYR-JONES, Mark: *Urban and regional planning*, fifth edition. New York, Routledge 2011.

43 RUBENSTEIN, J. M. – UNGER B. L.: Planning after the fall of communism in Czechoslovakia (Czech Republic). In: *Focus, American Geographical Society* 42, 1992, 4, s. 3.

44 SÝKORA, Luděk: Changes in the internal spatial structure of post-communistic Prague. In: *GeoJournal* 49, 1999, s. 79 – 89.

45 HAMMERSLEY, R. – WESTLAKE, T.: Planning in Prague Region, Past, present and future. In: *Cities* 13, 1996, 4, s. 247 – 256.

46 BLAŽEK, Jiří – VOZÁB, Jan: Institutional, organizational and programming context for support of regional development in the Czech Republic: A critique. In: *Czech geography at the dawn of the Millennium*. Eds. Dušan Drbohlav – Jan Kalvoda – Vít Voženilek. Česká geografická společnost 2004, s. 255 – 268.

47 BLAŽEK, Jiří – VOZÁB, Jan: 2004, s. 255 – 268.

48 FALUDI, Andreas: Perspectives on planning doctrine. In: *Built Environment*, 15, 1989, s. 57 – 64.

49 MAIER, Karel: Changing planning in the Czech Republic. In: *Spatial planning systems and practices in Europe*. London, Routledge 2010, s. 232 – 233.

50 ČERNÝ, Zdeněk: GIS – dobrý sluha, ale špatný pán. In: *Aktuality AUÚP* 81, 2010, s. 10 – 13.

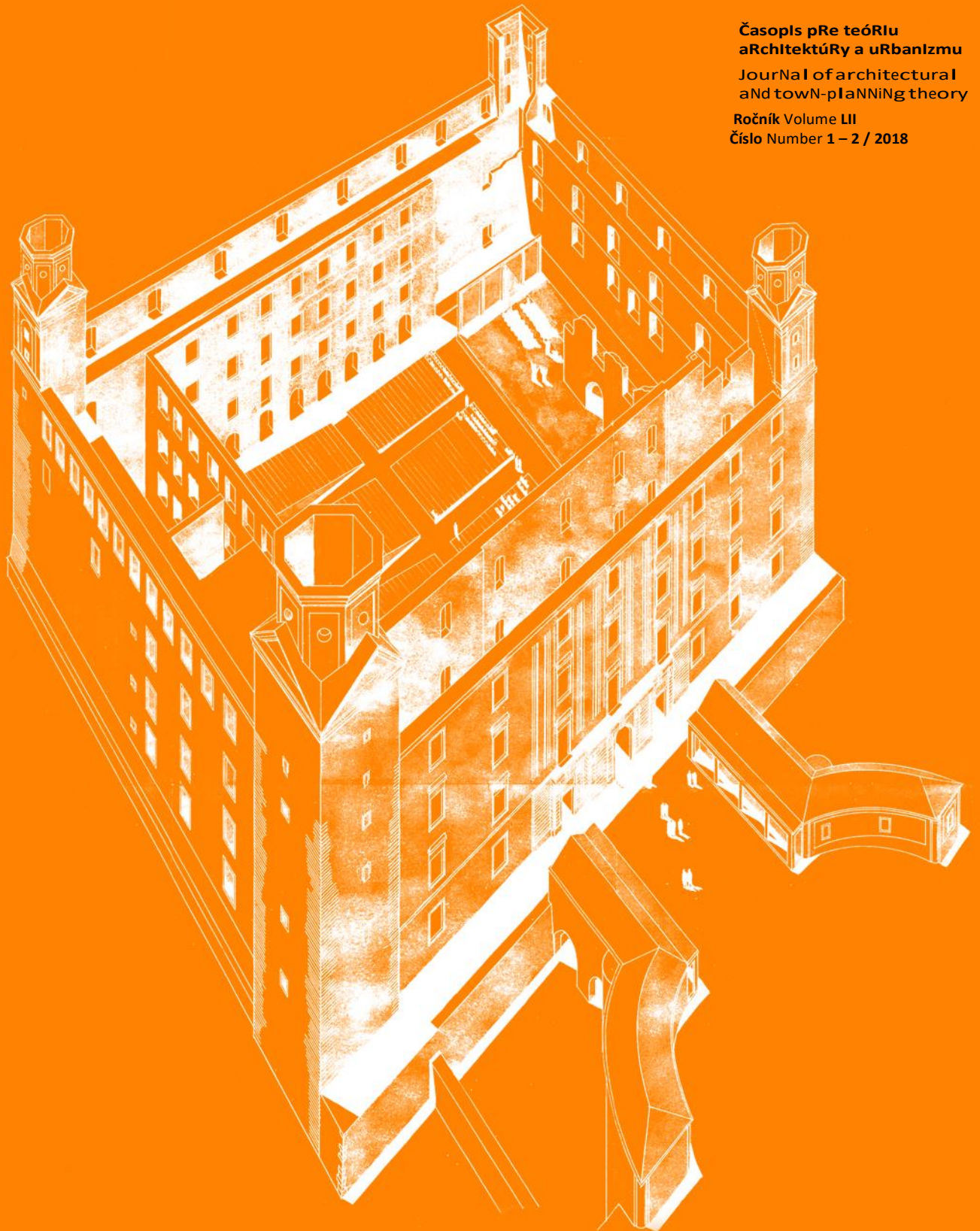
A&

Architektúra & Urbanizmus

Časopis pre teóriu
a architektúry a urbanizmu

Journal of architectural
and town-planning theory

Ročník Volume LII
Číslo Number 1 – 2 / 2018

Obsah

Content

VEDECKÉ ŠTÚDIE SCIENTIFIC STUDIES

2 Anna Gondová

**BRATISLAVSKÝ HRAD A HRADNÝ KOPEC:
(NE)PREPOJENÉ OSUDY – MAPOVANIE SPOLOČENSKEJ
DISKUSIE O ZACHOVANÍ RUINY BRATISLAVSKÉHO
HRADU V KONTEXTE HRADNÉHO KOPCA**
BRATISLAVA CASTLE AND THE CASTLE HILL:
(UN)CONNECTED FATES – MAPPING THE SOCIAL
DISCOURSE ON THE PRESERVATION OF THE BRATISLAVA
CASTLE RUINS IN THE CONTEXT OF THE CASTLE HILL

18 Peter Szalay

**ASANÁCIA: PRIEMET VYVLASTŇOVACEJ LEGISLATÍVY
DO PLÁNOVANIA BRATISLAVY AKO HLAVNÉHO MESTA
V PRVEJ POLOVICI 20. STOROČIA;
PRÍKLAD NÁMESTIA SLOBODY**
CLEARANCE: REFLECTION OF EMINENT-DOMAIN
LEGISLATION IN PLANNING THE CAPITAL CITY
OF BRATISLAVA IN EARLY 20TH-CENTURY;
CASE STUDY NÁMESTIE SLOBODY

36 Éva Lovra

**URBAN TYPOLOGY IN THE HABSBURG EMPIRE,
1867 – 1918, WITH A SPECIAL EMPHASIS
ON HUNGARIAN TOWNS**
URBÁNNÁ TYPOLÓGIA V RAKÚSKO-UHORSKEJ
MONARCHII, 1867 AŽ 1918, SOSOBNÝM DŮRAZOM
NA UHORSKÉ MESTÁ

54 Jan Šlemr

**ČESKÉ ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ OČIMA ÚZEMNÍCH
PLÁNOVAČŮ: POKRAČOVÁNÍ EROZE STARÝCH
POŘÁDKŮ, NEBO ROZENÍ NOVÉ DOKTRÍNY?
CZECH LAND-USE PLANNING THROUGH THE EYES
OF PLANNERS: A CONTINUING EROSION OF OLD ORDERS
OR THE BIRTH OF A NEW DOCTRINE?**

66 Mark Meerovich, Nadiia Antonenko,
Luidmila Shchavinskaya

**THE RESIDENTIAL AREA OF CHEREMUSHKY
AS AN EXAMPLE OF THE IMPLEMENTATION OF
KHRUSHCHEV'S HOUSING REFORM IN UKRAINE**
OBYTNÁ ŠTVRŤ ČERJOMUŠKY AKO PRÍKLAD
IMPLEMENTÁCIE CHRUŠČOVEJ BYTOVEJ REFORMY
NA UKRAJINE

84 Cela Matan, Iva Mrak, Nana Palinić

**THE BUILDINGS BUILT FOR PUBLIC USE BY "THE KKK
GROUP" IN CROATIA: ARCHITECTURE, STRUCTURE AND
CONSERVATION**
VEREJNÉ STAVBY Z DIELNE „SKUPINY KKK“
V CHORVÁTSKU: ARCHITEKTÚRA, ŠTRUKTÚRA
A OCHRANA

98 Ágnes Gyetvainé Balogh, Kristóf Zoltán Kelecsényi

**DID A STEINDL SCHOOL EXIST?
THE MEMBERS OF THE DESIGN AND TECHNICAL
MANAGEMENT TEAM OF THE PARLIAMENT IN BUDAPEST
EXISTOVALA STEINDLOVA ŠKOLA?
ČLENOVIA TECHNICKÉHO A RIADIACEHO TÍMU
BUDAPEŠTIANSKEHO PARLAMENTU**

114 Maroš Semančík

**RÍMSKOKATOLÍCKY KOSTOL SV. ANNY
V ORAVSKEJ LESNEJ**
THE ROMAN CATHOLIC CHURCH OF ST. ANNA
IN ORAVSKÁ LESNÁ

130 Markéta Ježková, Jitka Šosová

**ALICE MASARYKOVÁ: PODPOROVATELKA UMĚNÍ
NA PRAŽSKÉM HRADĚ**
ALICE MASARYKOVÁ: PATRON OF THE ARTS AT THE
PRAGUE CASTLE

RECENZIE REWIEVS

142 Jarmila Bencová
OPUSTENÝ MACHNÁČ
MACHNÁČ DESERTED

147 Jana Kořínková

**OBYDLÍ NA MÍRU MODERNÍHO ČLOVĚKA.
NOVÝ DŮM BRNO 1928**
THE RESIDENCE OF A MODERN PERSON.
THE NEW HOUSE BRNO 1928

150 Markéta Svobodová

CESTA K BRATISLAVSKÉMU KREMATORIUMU
THE ROUTE TO THE BRATISLAVA CREMATORIUM

152 Imro Vaško

OKNÁ DO MANIFESTOV NOVEJ CESTY
WINDOWS INTO THE MANIFESTOS
OF THE NEW PATH

ASSEMBLAGE – PODOBNĚ JAKO NA TOMTO OBRAZU, TAK SPOJENÍ ZDÁNĹIVĚ NESOURODÝCH ČÁSTÍ VYTVÁŘÍ KULTURU PLÁNOVÁNÍ. NA DÍLE AUTORKY LYNNE PARKS LZE UKÁZAT, CO JE ASSEMBLAGE VE VÝTVARNÉM UMĚNÍ, A LZE POCHOPIŤ, PROČ TEORETIČKA URBÁNNÍHO PLÁNOVÁNÍ PATSY HEALEY HOVOŘÍ O KULTUŘE PLÁNOVÁNÍ JAKO O SPOJENÍ NESOURODÝCH ČÁSTÍ, JAKO NAPŘÍKLAD VÝJEVŮ URBÁNNÍ FORMY, NAUČENÝCH ANALYTICKÝCH PŘÍSTUPŮ A SPECIFICKÝCH TECHNIK ADMINISTRATIVNÍHO A PRÁVNÍHO USPOŘÁDÁNÍ.

ASSEMBLAGE – SIMILARLY TO THIS IMAGE, THE CONNECTION OF SEEMINGLY UNRELATED PARTS CREATES THE CULTURE OF PLANNING. IN THE WORK OF AUTHOR LYNNE PARKS, IT IS POSSIBLE TO DEMONSTRATE WHAT THE ASSEMBLAGE MEANS IN INDEPENDENT ARTWORK, AND FOR US TO UNDERSTAND WHY THE URBAN-PLANNING THEORIST PATSY HEALEY SPEAKS OF THE “CULTURE OF PLANNING” AS THE CONJOINING OF DISPARATE PARTS SUCH AS E.G. THE MANIFESTATIONS OF URBAN FORM, PROFESSIONALLY ACQUIRED ANALYTICAL APPROACHES, AND SPECIFIC TECHNIQUES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL ARRANGEMENTS.

Zdroj Source: https://kathievezzi.files.wordpress.com/2011/08/img_11171.jpg

České územní plánování očima územních plánovačů: Pokračování eroze starých pořádků, nebo rození nové doktríny?

Czech Land-Use Planning through the Eyes of Planners: A Continuing Erosion of Old Orders or the Birth of a New Doctrine?

Jan Šlemr

This study maps contemporary Czech spatial planning through the eyes of planning practitioners, specifically architects with expertise in spatial plans. Thanks to the long-term dimension of planning culture, the development of the recent past is also mapped, specifically the decades of the 1980s and 1990s. In the first case, the overwhelming prevalence of a centrally planned economy implied that the spatial planning system was in no sense exceptional in the key aspect of methods how to govern the state. For the second one, the key issue was the period of transformation from a planned economy to a new market system grounded in neoliberal ideology. In hindsight, we can say that this extremely turbulent development period was crucial for establishing the present self-awareness of urban planning as a profession, and that the process of change established the primary understanding of the planner's role. For this reason, among others, used the following research method, based on non-structured interviews with planners themselves. Representatives were chosen from various age groups.

The main reason for choosing this topic was the absence until now of any study focusing on the work conditions for urban planning. Discussion is determined by a limited number of sporadic contributions derived from a traditional understanding of the architects as well as planners using the principle of building design. These discussions pay little attention to the broader range of urban planning as a realm of many far more general political and ethical questions. As such, the key research question was: how do planners understand their role in the system of the Czech master planning? Only one official document exists: the "Professional and Ethical Code of the Czech Chamber of Architects". This absence is a major indicator of the importance of the problems to be addressed: specifically, how the planning profession is viewed through the scope of architecture.

The primary research involving the planning culture in the Czech Republic has uncovered many deficits in the sphere described above. The primary problem found is that of moral self-awareness: not in the sense of planners being unable to assess their activity, but in their evaluation of their work as a service for other additional interests. Czech urban planners claim never to have been participants in political debates, even

including primary planning questions. In turn, the elected representatives who order urban masterplans hold their initial debates without any presence of urban planners. As a result, Czech planners are more confident in solving technical aspects of planning, such as coordination of infrastructure.

In previous years, namely the socialist epoch, urban planning was a profession with high official standing. Planners drew extensively on their profession's strong position within the state-directed planned economy. However, they were not the originators of planning ideas, but saw themselves merely as technicians. After the fall of the Iron Curtain, the situation rapidly changed. A new political doctrine based on a strongly neoliberal ideology saw its first point of interests in the complete destruction or dismantling of all central economic planning. Since the Communist regime made little distinction between economic planning and spatial planning, this rejection was instrumental in their low professional self-confidence. On the other hand, economic changes forced the privatization of the large state-run urban planning studios. Traditional patterns of wide-ranging ateliers involving diverse professions such as hydraulic engineering, landscaping, sociology, transport design etc., were entirely uprooted, scattering apart the broad-based teams that were so crucial in the education of young urban planners. Contemporary studios have around three or four members, and necessary special professions are outsourced.

The upcoming generation of urban planners now perceive the current system of urban planning as insufficient, and they are endeavouring to change it. So far, the main result of their transformative aims has tended to follow the trend of "making nice cities" more than engaging with deep political and ethical conundrums. However, we cannot say that urban planning is entirely diminishing as a professional activity. Universities have opened new specializations that directly focus on spatial planning. Young architects and planners are very interested in the idea of urban planning or urban design – yet the question remains whether they have a willingness to open the deep fundamental questions regarding the elementary relations between the profession and their ethical-political roots.

Úvod

Campbell a Marshall¹ definují dva proudy vytvářející etická profesní dilemata prostorových plánovačů. První je postaven na hodnotách obecně uznávaných teoretických konceptů, z nichž se odvozují normativní postupy plánovací praxe. Druhým jsou referenční rámce samotných plánovačů vytvořené z kontextu jejich každodenní praxe. Z pohledu kombinace morální a plánovací filozofie v České republice neexistuje přímý etický kodex územního plánovače, který by zohledňoval skutečné výzvy profese.² Jediný kodex, který je vydán také pro územní plánovače, je *Profesní a etický řád České komory architektů*, novelizovaný roku 2014.³ Tento dokument řeší problematiku vztahu architekta s veřejností spíše v rovině prevence možného vzniku střetu zájmů. Kodex je sestaven optikou problémů výkonu profese tvůrce pozemních staveb. Nezhledňuje problémy a morální dilemata tvůrců o řád komplexnějších dokumentů, jakými jsou územní plány. Spíše budí zdání, že vychází z představy architekta (územního plánovače), pro kterého je tvorba územních plánů věcí techniky a technologie, bez morálního a politického rozměru; ve smyslu jak územního plánovače – technika chápe John Forester.⁴

Předmětem této studie bude zachycení toho, co výše zmínění Campbell a Marshall⁵ označují jako druhý proud dilemat v plánování. Bude zaměřena právě na referenční rámce vytvořené z kontextu jejich každodenní práce. Kvůli dlouhodobým vazbám a ustáleným zvyklostem je ovšem nezbytné uvažovat také historické kontexty. Minimálně do dob, kdy se jako mladí vzdělávali dnešní plánovači v důchodovém věku. Má to své opodstatnění, jelikož není docela dobře možné porozumět současným vývojovým trendům bez pochopení minulých situací. Jedná se o inspiraci teoretickým konceptem Ferdinanda Braudela na úrovni středního času, času sociálního, politických konstelací, ekonomických a sociálních struktur. Kupříkladu pro postavení a váhu profese prostorového plánovače v průběhu devadesátých let byla tato dynamika klíčová, jak poukazuje Maier.⁶

Od minulých generací totiž přebíráme svět koncepcí a hodnot, morálních norem i aktuálního chování. Tyto prvky jsou obvykle plánovací literaturou brány jako jedny ze složek kultury plánování. Ta je definována jako interakce mezi rozličnými aktéry a je blízká postojům z politických věd, teorie veřejné správy a administrativy. Zahrnuje dlouhotrvající vazby a situace mezi aktéry, které jsou ovlivněny jejich postoji, přáními, hodnotami a zájmy.⁷ Kultura (plánování) tak vytváří optiku, již vnímáme „realitu“, a díky této optice nám vytváří průvodce cesty bytím,⁸ a tedy samotného vnímání problematiky plánování. Kultura plánování nemá jasně uchopitelné a definovatelné složky, které ji vytvářejí. Sanyal⁹ používá slova jako kolektivní étos, dominantní přístup plánovačů a interní nastavení profese. Má spíše charakter něčeho, co uvádí Patsy Healey¹⁰ jako *assemblage*. Je to termín mající původ v archeologii a antropologii. Znamená společný výskyt něčeho, co nemá jasnou spojitost. V této *assemblage* se vyskytují výjevy urbánní formy, naučené analytické přístupy a specifické techniky administrativního a právního uspořádání. Dále – a to nás bude zajímat především – možnosti, jak dělat plánovací praxi.

Převažující studie, které mapují prostředí územního plánování v regionu střední Evropy,^{11–16} popisují chování a vývoj celého systému územního plánování jako struktury. Má to četné výhody, například možnost komparace s jinými územími a jinými systémy, dále umožňují hledání historických souvislostí studovaných problémů aj. Náhled na plánovací systémy jako na struktury má své opodstatnění také proto, že územní plánování má závazné postupy a metody po legislativní stránce. Poměrně problematičtější je ale následná konstrukce individuálního vnímání problematiky aktérem. Čímž se dostaneme do roviny popisu plánovací kultury v ČR perspektivou plánovačů.

Takřka jediné relevantní zdroje, které zachycují a hodnotí vývoj kultury plánování v České republice, jsou z pera Karla Maiera. Ostatní autoři popisující vývoj systému územního plánování v České republice hodnotí změny z pozice geografie a změn sociálních a prostorových struktur. Sami územní plánovači jsou pak v těchto studiích nepřímě uváděni jako pasivní aktéři probíraných procesů, tj. bez vlastní subjektivity.

Výzkumnou otázkou proto bude, do jaké podoby se stabilizovala profese územního plánovače po letech transformace z centrálního na tržní prostředí. Jakou tedy plánovači pociťují společenskou objednávku na své dílo a jaký standard práce se od nich očekává a oni mohou poskytnout.

Metodika

Jak bylo předestřeno, cílem studie je vykreslení hodnot a názorů, které sdílejí praktikující plánovači, a to především na lokální úrovni. Práce se proto bude zabírat názory lidí, kteří jsou dle české legislativy, konkrétně zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, označováni

OSTRAVA-PŘÍVOZ – URBANISTICKÝ NÁVRH ZÁSTAVBY OD ARCHITEKTA CAMILLASITTEHO. SVÉ ZÁSADY TVORBY MĚST POPSAL SITTE V KNIZE *Stavba měst podle uměleckých zásad*. NÁZEV KNIHY CAMILLA SITTEHO DOBŘE ILUSTRUJE PŘÍSTUP K TVORBĚ MĚST KONCE DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ. V JISTÉM OHLEDU DODNES PLATNÝ PŘÍSTUP NARÁŽÍ V PRAKTIKÁCH PLÁNOVÁNÍ MĚST NA ŘADU OMEZENÍ VLIVEM POLITICKÉHO A SPOLEČENSKÉHO KLIMATU. POUZE S ESTETICKOU VÝBAVOU SI TVŮRCE MĚST NEVYSTAČÍ, POKUD NECHCE PŘEHLÍŽET ZÁJMY DALŠÍCH AKTÉRŮ.

OSTRAVA PŘÍVOZ – URBAN PLAN FOR CONSTRUCTION BY ARCHITECT CAMILLO SITTE. THE PRINCIPLES FOR CITY-CREATION SET DOWN BY SITTE ARE FOUND IN HIS BOOK *City Planning a Cording to artist's Principles*. EVEN IN ITS TITLE, SITTE'S BOOK CLEARLY ILLUSTRATES THE APPROACH TO THE FORMATION OF CITIES AT THE END OF THE 19TH CENTURY. AN APPROACH THAT, IN A SENSE, IS STILL VALID TODAY NONETHELESS IN PRACTICE CLASHES WITH THE PLANNING OF CITIES THROUGH MANY LIMITATIONS CAUSED BY POLITICAL AND SOCIAL CIRCUMSTANCES. SIMPLY USING AESTHETIC MEANS IS NOT ENOUGH FOR THE CREATORS OF CITIES, IF WE DO NOT WISH TO OVERLOOK THE INTERESTS OF OTHER ACTORS.

Zdroj Source: <http://www.krasnaostrava.cz/camillo-sitte-a-jeho-urbanisticke-projekty-v-ostrave/>

jako zpracovatelé územních plánů. To jsou fyzické osoby autorizované ke zhotovení územního plánu Českou komorou architektů. Dále je v textu budeme nazývat nepřesným termínem územní plánovači, byť legislativně jsou označováni jako zpracovatelé.

Z výše uvedeného důvodu byly pracovní metodou přímé rozhovory s plánovači. Konečný počet osob, se kterými byl učiněn rozhovor, byl 25 územních plánovačů. Rozhovory byly činěny v rozmezí začátku roku 2014 až do poloviny roku 2016. Během tohoto roku a půl byly rozhovory s některými osobami s odstupem času opakovány. To bylo v případě respondentů, kteří v průběhu prvního rozhovoru projeví zvýšený zájem o výzkum. Vhodní respondenti pro rozhovory byli vybíráni tak, aby byly rovnoměrně zastoupeny různé věkové kategorie, a dále tak, aby pokud možno byli z různých regionů České republiky. Bylo také dbáno na to, aby nebyli preferováni zpracovatelé územních plánů jen pro velká, nebo malá sídla.

Výsledky

Socialistické plánování – stabilní prostředí

Vývoj profese a jejího postavení je vcelku podobně nahlízen jak mladšími, tak staršími plánovači. Panuje představa, že před rokem 1990 bylo jednodušší plánovat, byť mladší ročníky měly mlhavější představu o praktikách a postoje starších plánovačů mohly být ovlivněny jistou melancholií vzpomínek na mládí. Územní plánovač byl nahlížen jako vážená profese. Plány zase jako více regulativní, ale i uchopitelnější. „Dříve mělo územní plánování jasnější vymezení činnosti a toho, co si plánovač mohl dovolit. Mohl jasně určit urbanistickou kompozici a koneckonců to je také to, co opravdu umí.“¹⁷ Nebyl finanční stres projektantů, měli jistotu stálého zaměstnání a nebyla nouze o zakázky. „Dřív stáli starostové doslova fronty před projekcemi a prosili projektanty, kdy si udělají čas.“¹⁸ Velké projekční týmy zaměstnávaly celou plejádu profesí, které pomáhaly plánovačům při řešení územních problémů – geology, sociology, dopravní experty, odborníky přes půdu, vodohospodářství atd. Mladá architektka to popisovala slovy: „Starší generace plánovačů je taková poctivější. Paní, co jsem u ní ještě při škole začínala s plánováním, mě například v zimě vytáhla na běžky a jeli jsme se starostou poznávat krajinu ve vesnici, kterou jsme zpracovávali. Starší plánovače nenapadne analyzovat území z Googlu, jako to dneska dělají mnohé ateliéry.“¹⁹ To dokresluje citace architektky, která do územněplánovací projekce nastoupila v osmdesátých letech. „Když nastoupil za minulého režimu mladý člověk do projekce po škole, třeba jako já na Krajský projektový ústav, tak v týmu odborníků různých profesí se mnoho let učil komplexní chápání územních plánů. Spolupracoval s mnoha profesemi a to je právě to, co dnešním mladým architektům chybí. Dneska nejsou velké týmy jako za minulého režimu. Dnes máte studio se třemi lidmi a na experty nejsou peníze. My staří aspoň víme, co do plánů máme dávat a jak by to mělo vypadat, ale na školách se dneska neučí ani dílčí předměty. Mladí ani netuší, co jaké heslo ve vyhlášce znamená, i když mají autorizaci.“²⁰

Posun hodnotové orientace během devadesátých let a začátku nového milénia

Po pádu režimu státního socialismu nastal rapidní odklon od plánování, a nejen ekonomického. Cokoli, co obsahovalo slovo „plánování“, bylo odmítáno jako přežitek. „Ze začátku devadesátých let obce plánovaly, ale spíše ze setrvačnosti.“²¹ Došlo k degradaci, bylo to vnímáno jako neatraktivní obor, jakýsi pozůstatek po socialismu, který se nehodí pro tržní podmínky.²² Dřívější plány měly velkou autoritu, protože byly vydávány správním aktem, měly tedy stálost. Po roce 2007 se k němu přistupuje jako ke samosprávnému aktu, což ve zkratce znamená, že ho lze soudně napadnout.²³

Lidé se nebojí územní plány soudně napadat. „Je to díky aktivnější veřejnosti, která se nebojí podávat žaloby.“²⁴ Ovšem tento stav plánovačům také velmi komplikuje faktický výkon profese neformálními nátlaky: „U developerů a soukromých investorů je to horší. Ti občas chodí a domáhají se toho a toho řešení. Vyhržují, že pokud nebude po jejich, tak začnou znepřijemňovat život žalobami.“²⁵

Daleko více se začalo dbát na právní nenapadnutelnost dokumentu. „Spousta územních plánů končí u soudu, takže aby člověk pomalu měl při vytváření u sebe právníka. V praxi jsem musela klást obrovský důraz na odůvodňování a to je dnes u plánů běžné. Třeba neustále sledujete judikáty, abyste věděli, kde, co a jak odůvodňovat, aby to prošlo.“²⁶ Jako by se správní soudy staly nejvyššími plánovači v zemi. Dříve byl územní plán stabilní dokument. Jenže většina těch žalob se snaží hájit zájmy individualit a malých skupin v neprospěch veřejné dohody. To platilo zhruba do roku 2012.²⁷

CAMP – CENTRUM ARCHITEKTURY A MĚSTSKÉHO PLÁNOVÁNÍ. NOVÝ POČIN PRAŽSKÉHO INSTITUTU PRO PLÁNOVÁNÍ A ROZVOJ, KTERÝ MÁ ZA CÍL VYTVOŘIT KONTAKTNÍ PLATFORMU PRO SETKÁVÁNÍ OBČANŮ, ODBORNÍKŮ, INVEŠTORŮ A PŘEDSTAVITELŮ MUNICIPALITY. CENTRUM SÍDLÍ V BUDOVĚ NAVRŽENÉ ARCHITEKTEM KARLEM PRAGEREM V PRAŽSKÝCH EMAUZÍCH.

CAMP – THE CENTRE FOR ARCHITECTURE AND CITY PLANNING (CENTRUM ARCHITEKTURY A MĚSTSKÉHO PLÁNOVÁNÍ). THIS NEW EFFORT BY PRAGUE'S INSTITUTE FOR PLANNING AND DEVELOPMENT TAKES AS ITS GOAL THE CREATION OF A CONTACT PLATFORM FOR MEETINGS BETWEEN RESIDENTS, EXPERTS, INVESTORS AND CITY GOVERNMENT REPRESENTATIVES. THE CENTRE IS LOCATED IN A BUILDING DESIGNED BY KAREL PRAGER NEAR PRAGUE'S EMMAUS MONASTERY.

Zdroj Spource: <http://www.czechdesign.cz/temata-a-rubriky/v-praze-vyrostlo-moderni-centrum-architektury-adam-gebrian-predstavuje-camp>

Posun hodnotové orientace plánování po roce 1989 spíše na plnění individuálních požadavků než na tvorbu veřejné dohody dokumentuje také následující citace: „V praxi pak spíš sesypete všechny žádosti dohromady a nějak poskládáte. Je to také dané tím, že starosta a zastupitelstvo mají právo veta. Prostě urbanismus se v územním plánování neřeší.²⁸ Je to rutina, zvláště u malých obcí. Tam nikdo koncepci nezkaží. Karty jsou rozdané, propíše se velká infrastruktura z nadřazených dokumentů a majetkoprávní vztahy jsou taky jasné. Často tam ani není co řešit, jen nějak poskládat ty rozvojové plochy.²⁹ Dneska ani projektant územního plánu nic moc nevymyslí, to je v zadání od obce. V něm je buď velmi konkrétně, jaké pozemky se vyžaduje zařadit pod jaké využití, nebo naopak velmi vágní formulace typu dobré předpoklady pro bydlení.³⁰ Rovněž v chápání plánovačů převládá názor, že plány, které si u nich obce objednávají, vyžadují v převážné většině extenzivní rozvoj. Starší plánovač se k tomuto jevu vyjadřoval slovy: „Mezi lidmi panuje chápání územního plánování jako nástroje na tvorbu zisku. Každý chce, aby se na tom jeho poli mohlo stavět bydlení.“³¹

Vlastní smysl územního plánování byl nahlížen především v koordinaci rozvoje s plány infrastruktur. Tento poznatek vycházel z úst skoro všech respondentů. V obecné deklarativní rovině byly často zmiňovány pojmy jako „soulad rozvoje s přírodou, dlouhodobé vize, perspektivy, udržitelný rozvoj“ a jiné obecné termíny. Ale z dalších debat vesměs vyplynulo, že tyto obecné termíny nebyly respondenty snadno k uchopení a popsání, ale velice přesně byli schopni popisovat svou roli plánovače a potažmo plánu při koordinaci infrastruktur v území. Právě technické infrastruktury byly nazírány jako jeden z hlavních důvodů plánů. „Ostatně lidé ani netuší, co to územní plánování je. Už se mi stalo, že starosta na veřejném projednání řekl, mě se na nic neptejte, je to děsně složitý a tady pan architekt vám to vysvětlí. Ale na druhou stranu bez plánování by to také nešlo. Minimálně co se týče vedení infrastruktur.“³² Nebo „role územního plánování je v koordinaci infrastruktur“.³³

Motivace, proč se věnovat profesi

Přes tyto zkušenosti se přesto věnuje velké množství architektů územnímu plánování. Po letech útlumu v devadesátých letech a následující dekádě přichází kolem roku 2008 ekonomická krize, která se zvláště projevila na útlumu stavební činnosti. Vznikl jistý přetlak architektů, kteří neměli zakázky. Synergicky působily evropské peníze v rámci integrovaných operačních programů pro pořizování územních plánů obcí. „To znamená velký balík peněz, které se otevřely paušálně architektům s autorizací A0, A1 a A2. Je to problém, protože A1 opravňuje ke tvorbě územních plánů, ale u zkoušky je kladen důraz pouze na domy. Není vyžadována znalost územního plánování vyjma pár otázek ve školácké podobě.“³⁴ Problém byl v tom, že architekti neměli zakázky, tak se bez zkušeností a vůbec elementárních znalostí o procesu a poslání územního plánování vrhli na tvorbu územních plánů.³⁵ Spousta architektů si pak myslela, že si takto snadno vydělají, když stačí nakreslit jen pár dvourozměrných fleků do mapy.³⁶

Velmi často plánovači, pokud hovořili o svých motivacích pro územní plánování, mluvili o jistém druhu osobní realizace, která je schopna přehlušit i aktuální nedostatek peněz. „Spousty mých kolegů mají motivaci pro to, ještě zůstat v oboru, právě díky tomu, že zvláště na malých vesnicích se po pár veřejných projednáních stanete místní celebritou. Je to pocit osobního naplnění, že pro ty lidi něco znamená. Jenže pokud zároveň potřebujete pravidelný příjem, jako třeba na hypotéku, tak to pár mých známých zabalilo. Třeba jeden byl fakt nadaný urbanista, měl pro to cit, ale přešel a projektuje benzínové pumpy.“³⁷

„Územní plánování není úplně populární. Je to tím, že se na školách architektury ani moc neučí, a jak to člověk nezná, tak tím opovrhne.“³⁸ Architektonické školy vychovávají spíše silné individuality zaměřené na tvorbu domů. Prakticky nikdo nejde přímo studovat plánování města.³⁹

Sestupná tendence

Často skloňovaná sousloví úpadek plánování, degradace plánování byla slyšet především z úst starších plánovačů se zkušeností ze socialismu. Již byla zmíněna struktura plánovacích týmů, které byly před rokem 1990 početné, s důrazem na množství jednotlivých profesí. Také byla zmíněna jistota zaměstnání a jistá kontinuita ve smyslu předávání znalostí a dovedností. Starší plánovači nahlížejí vývoj následujících desetiletí jako úpadek. „Celý obor územního plánování je na úpadku. Je to sestupná křivka, co se týče zaměstnanců. Snižují se platy, už ani nemůžou vyplácet prémie. Dříve jsme také zaměstnávali takzvané profese – dopraváky, vodohospodáře, energetiky a tak dál. Dneska jim nejsme schopni garantovat stálou práci. A nevychováme dorost. Já si prostě nemůžu

dovolit k sobě vzít člověka po škole a dva tři roky ho školit. A ti, co umí, tak pomalu odcházejí do důchodu.⁴⁰ Problémem územních plánovačů je, že nemají vlastní identitu jako třeba architekti, kteří navrhují domy (...), ale přesto jsem já coby územní plánovač vnímána kolegy architektky jako póvl, jako někdo, komu se nepodařilo se zařadit mezi normální architektky.⁴¹

Formalizované plány

Často se opakujícím narativem bylo podfinancování a nedostatek financí pro autory plánů a také pro ty, kteří zpracovávají územněanalytické podklady. „Dneska je plánování spíše pro fajnšmekry, protože územní plán je vždy veřejná zakázka, tak se soutěží za nabídkovou cenu, a proto je tendence spíše ceny podstřelovat. Jenže pokud to vyhrajete, tak máte peníze, za které se s územím nemůžete ani plnohodnotně seznámit a sžít.⁴² I když obce mohou vyškrtnout podezřele nízké ceny, tak ony to nedělají, protože se bojí, že je bude někdo žalovat.“⁴³ To je nahlíženo jako velmi častý zdroj problémů a zádrhelů v procesu územního plánování. Problémem plánovačů, na který si stěžují, je právě zastaralost podkladů pro plánování: „územněanalytické podklady jsou použitelné tak z jedné třetiny.“⁴⁴ Najde se nemalé procento plánovačů, kteří podle neodpovídajících podkladů dělají plány. Ty podklady musí být podle zákona aktualizované každé dva roky, ale ta aktualizace se zase předává firmám, co to udělají narychlo, aby jim zbylo co nejvíc peněz. Oni podle toho plán dělat nebudou.⁴⁵ Opravdu velkým problémem jsou ty dumpingové ceny. Podpalují nejen lidé jako já, ale i velké firmy. Když jsem jedné paní architektce z velké firmy vyhrožoval, že ji za její praktiky dám před komorový soud, tak se mi vysmála, že cenovou politiku určuje firma, a proto se jí komora architektů ani zabývat nebude.⁴⁶

Veřejný zájem je v územním plánování často skryt pouze v údajích a zákresech, které poskytuje úřad územního plánování. Ty jsou často zastaralé, nepřesné a poskytují pouze zkrácený obraz o území. Vzhledem k cenám, které dostává zpracovatel, není možné uskutečnit doplňující průzkumy a rozbor. To vše vytváří tlak pouze na formalizované plány.⁴⁷ To vyúsťuje v komentáři, jehož autorem je mladý architekt, který se specializuje téměř výhradně na územní plány. „Pokud se ptáte, kolik architektů dělá územní plán bez znalosti území, které plánuje, tak pokládáte špatnou otázku. Otázka by měla znít, kolik procent architektů vůbec tuší, o čem je územní plán.“⁴⁸

Zkušenosti s velkými zahraničními společnostmi, které jednou svou divizí pracují na sektoru územního rozvoje, jsou takovéto: „Velká firma, se sídlem v zahraničí, kde jsem pracovala, měla pochopitelně trochu jiné motivace práce. Neustále hlídala projektové hodiny na mou práci, protože měla jen jeden balík peněz. Navíc tam člověk nevystupuje jako architekt, ale neustále mluví za firmu.“⁴⁹ Plánovači se vesměs shodují, že ve stávající situaci nejsou schopni do územních plánů promítat své znalosti a dovednosti. „Stále vnímám architekta jako prestižní povolání, ale v případě územního plánování není ani možné, aby naplnil to, co umí.“⁵⁰ Když chcete být v souladu se všemi vyhláškami a nařízeními, ani vám nezbude místo pro urbanistickou koncepci, kterou by územní plán měl řešit primárně.⁵¹ Je to rutina, ne že bych nad tím nepřemýšlel, ale je to pro mě rutinní záležitost. Bereme všechno, nemůžeme si dovolit být půl roku bez zakázky, ale stane se, že pak toho je nad hlavu. Ale co si osobně pokládám za čest, že každou zakázku dokončíme.“⁵²

Architekt – vůdce, nebo služebník?

„Na škole se vychovávají zejména praktikující architekti, a ne lidi, co kriticky uvažují o problematice, rozvoje. Dneska nemáme na školách podmínky, aby architekti vedli společnost.“⁵³

Což byl poměrně častý narativ, zde explicitně uvedený – architekt vede společnost. Mladá generace uvažuje spíše v intencích změny stávajícího systému plánování, aby se více připodobnil jakési stavbě města podle uměleckých zásad. „Myslím si, že dnešní mladá generace je dost proti stávajícímu systému územního plánování. Chce změnu, zaměřit se na prostorovou strukturu. Je to generační problém. Ti staří, co to tak dělali dvacet let, se toho systému samozřejmě nechtějí vzdát. Těm, co se snaží systém změnit, držím palce.“⁵⁴ My se tady snažíme městu pomoci. Jsme jedna generace, co se snaží o revoluci v plánování města.⁵⁵ „Svazující je přetechnizovaný rámec, kdy se musí plnit bod po bodu (...). Dneska je život rychlejší a v zákonech a vyhláškách, které platí, se hodně promítá socialistický způsob řízení.“⁵⁶ Co častěji mladí plánovači opakovali, by se dalo označit jako sebevědomá snaha o ustanovení architekta jako odborníka přes městskou estetiku a tomu podřídít systém plánování. Nahlíží systém velmi rigidně. „Ten právní rámec je pozůstatek minulých dob, který neodpovídá dynamice dnešní doby.“⁵⁷ Zaniká tedy, řekněme, klasické chápání plánovače, tak jak

bylo vnímáno ještě za dob socialismu, a mladá generace chce spíše více akcentovat architektonický rozměr plánování města, kde jsou hodnoty korelované podle vůle architekta. Opět citace mladé architektky: „Na praxi projektanta územního plánování je nejtěžší balancovat empatii a nedotknutelnost vlastnických práv spolu s hrdostí architekta.“⁵⁸ Pojem „hrdost architekta“ nebyl termín, který by starší generace, i s uvažováním variant významu tohoto slova, používala. Jejich chápání profese bylo niternější a nemělo stopy revolučního zápalu. „Mladí přemýšlejí jinak než my. My jsme se museli vymanit ze socialistického uvažování o plánování a vybudovat si nový názor. To jsou poměrně velké životní změny. Vidím tu mladou generaci jako velmi kreativní a stejně zapálenou, jako jsme byli my. Ale mám pocit, že mladí nejsou pokorní vůči pravidlům a předpisům. Profese vyžaduje respekt k zákonům, vyhláškám, jiným účastníkům.“⁵⁹ To je v protikladu k vnímání, jaké má mladá architektka: „V procesu plánování mi vadí, že nemůžu uplatnit fantazii. I když jsem to ze školy tušila, tak v praxi mě překvapilo, jak striktní to je. Ráda bych se pokoušela vyvíjet nové metodiky, ale to úředníky nezajímá.“⁶⁰

Diskuze výsledků

Sebevědomí prostorového plánovače před pádem železné opony stálo na vědomí vlastního postavení v rámci mocenské struktury, která deklarovala vědecké řízení společnosti. Nevyžadovalo se komplexní chápání profese plánovače jako např. advokáta znevýhodněných, jelikož režim oficiálně deklaroval rovnost „dělníků, rolníků a pracující inteligence“ s víceméně rovnými příjmy a potřebami normalizovanými vědecko-technickými kádry. Rovněž oficiálně neexistovala nutnost zavádění prvků participace, protože oficiálně byly vládnoucí strana a její orgány mluvčími lidu. Existovaly pouze drobné zkušenosti se zapojením občanů v rámci akcí Z zaměřených na realizaci prvků občanské vybavenosti a drobných městských zásahů, které ale plánovala a realizovala „místa nahoře“ a občané byli pouze manuální pracující silou, nikoli iniciátorem. Ze zmíněných důvodů byla patrná absence teoretické reflexe profese plánovače ve svitu jiných než oficiálně deklarovaných hodnot politického systému státního socialismu.⁶¹

Studie mapující období totalitních let⁶² poukazují na relativní obtíže při vyjednávání plánovacích expertů s politiky, ale pokud dostal projekt politické pozeňání, měl expert na výsledném řešení víceméně konečné slovo. Z toho plyne relativně jistá pozice plánovače jako technika, který optimalizuje umístění jednotlivých investičních projektů v území. Tato pozice prostorového plánovače jako technika ladícího zájmy průmyslové výroby, režimem preferované hromadné panelové výstavby bytů a dopravního spojení je podobná jiným centrálně řízeným státům.⁶³ Charakteristická navíc pro systém územního plánování byla jeho podřízenost centrálnímu ekonomickému plánování, od kterého se odvozovaly potřeby v území.^{64, 65}

Těmito fakty lze vysvětlit, proč je i dnes územní plánování plánovači vnímáno spíše jako rutinní záležitost než jako způsob debaty o prostoru a jeho sociálněpolitickém poslání. Tato debata probíhá jinde a územní plánovači nejsou ti, kdo ji otevírají. V posledních letech dochází sice ke zřetelné aktivaci občanů ve věci dopadů územního plánování, ale to je spíše důsledek nezájmu a přehlížení veřejného zájmu v plánování.⁶⁶ Díky této „path dependency“ lze vysvětlit, proč ani s odstupem jedné generace od pádu totalitního režimu nedošlo k vytvoření funkční a sdílené doktríny plánování, která by utvořila společenské a filozofické základy plánování sdíleného prostoru. Převládá názor, že hlavním posláním plánování je koordinace infrastruktur a spíše parciálních zájmů v území.

K fixaci této market friendly „doktríny“ došlo během období transformace v devadesátých letech. Studie a články mapující prostorové plánování ve středovýchodní Evropě docházejí obecně ke zjištění, že během následné postsocialistické transformace došlo k oslabení dřívější pozice prostorového plánování z totalitního období.^{67–70} Zatímco dřívější silná pozice prostorového plánování byla založena na jeho přímé návaznosti a podřízenosti centrálnímu ekonomickému plánování v rámci pětiletých plánů, po kolapsu těchto ekonomik došlo nejprve k ideologickému potlačení jakéhokoli plánování ve veřejné sféře v rámci dekomunizačních procesů⁷¹ a posléze k přizpůsobení prostorového plánování požadavkům trhu a jeho silným hráčům. Jak dokládá studie z konce devadesátých let provedená Maierem,⁷² prostorové plánování bylo na jednu stranu sice značně oslabeno přechodem ze socialistického centrálně řízeného modelu na tržní, ale zároveň se územní plánování stalo vítaným nástrojem municipalit k tvorbě rozvojových priorit a ke zhodnocování ceny pozemků. Nenastala tak radikálními neoliberálními politiky proklamovaná smrt plánování, ale došlo ke změně jeho východisek a praktických dopadů. Tato proměna byla zaznamenána v celém regionu

**FRANCOUZSKÝ PLAKÁT
Z ROKU 1968 ZACHYCUJE
NESPOKOJENOST SE STAVEM, KDY
SE ZAPOJENÍ VEŘEJNOSTI STÁVÁ
SPÍŠE PSEUDODEMOKRATICKOU
ZÁSTĚRKOU MOCENSKÝCH HER.
V PŘEKLADU TEXT ZNÍ: PARTICIPUJI,
PARTICIPUJEŠ, PARTICIPUJE,
PARTICIPUJEME, PARTICIPUJETE,
VYDĚLÁVAJÍ.**

THIS FRENCH POSTER FROM 1968 SHOWS THE DISSATISFACTION WITH A SITUATION IN WHICH THE INVOLVEMENT OF THE PUBLIC BECOMES MORE OF A PSEUDO-DEMOCRATIC MASK FOR POWER GAMES. IN TRANSLATION, IT READS: I PARTICIPATE, YOU PARTICIPATE, HE/SHE PARTICIPATES; WE PARTICIPATE, YOU PARTICIPATE – THEY PROFIT.

Zdroj Source: <https://en.muzeo.com/art-print/je-participe-tu-participes-il-participe-nous-participons-vous-participez-ils-profitent>

je participe
tu participes
il participe
nous participons
vous participerez
ils profitent

ATELIER POPULAIRE
DE REDE DES BEAUX ARTS

střední a východní Evropy. Plánování v celém regionu bylo bez jasné doktríny, podřízené z kontextu vyjmutým pravidlům fungování trhu.⁷³ Na absenci společné doktríny plánování v České republice devadesátých let upozorňuje také Maier.⁷⁴

Každodenní praxi vládne především rutinní výkon a slabé profesní vědomí bez obecně přijímaného poslání územního plánování. Plánování je sice obklopeno abstraktními koncepčními zásadami, jakou je například udržitelný rozvoj, ale plánovači nemají konkrétní představu, co by pro jejich naplnění měli dělat. Plány jsou pak často sestaveny na základě aktuálních požadavků a pouze předstírají dlouhodobý koncepční rozměr. V praxi plánovače dominuje metodický a administrativní rámec nad teoreticko-konceptuálními otázkami.⁷⁵ Proto plánovači spatřují svou hlavní roli především v koordinaci infrastruktur a plnění zákonem stanoveného minima veřejného projednání. Toto zákonem dané minimum ovšem není s to naplnit to, co bychom si od efektivní a etické doktríny plánování mohli slibovat. Je patrná velice malá znalost zahraničních plánovacích přístupů,⁷⁶ které by do místního diskurzu mohly přinést nové otázky.

Výkon profese totiž funguje na tržní bázi, kdy se plánovači nabízejí municipalitám. Díky tomu má systém územního plánování spíše submisivní roli pouhých vykonavatelů. Tuto roli potvrzuje také Maier.⁷⁷ Do praxe plánování citelně promlouvají jiné, z pohledu územního plánování servisní právní úpravy, jako například zákon o zadávání veřejných zakázek. Jeho zjednodušující výklad ze strany obcí vytvářel tlak na dumpingové ceny, za kterých nebyl možný kvalitní výkon profese plánovače. Vlastní urbanistické činnosti je pak často nadřazena činnost tvorby odůvodnění, kdy plánovač ale více sleduje přijaté soudní judikáty ve věci územního plánování než odbornou věcně příslušnou literaturu. „Dobrý plán“ pak dle Maiera⁷⁸ neznamena silný koncept, ale právně nenapadnutelný dokument.

Nicméně plánování překonalo šok transformační dekády projevující se krizí identity plánovače.⁷⁹ Územní plánovač je sice mezi architektky (z jejichž řad často v České republice pochází) stále spíše ostrakizovaná subprofese, ale i díky stoupající angažovanosti veřejnosti na plánování⁸⁰ lze tvrdit, že má možná svou plnou renesanci (a vlastně faktický vznik nezávislé intelektuální profese s vlastní filozofií) ještě před sebou. Co totiž záznamy z rozhovorů nezobrazí, byla ochota mnohých plánovačů vést výše vedené debaty a rozebírat postavení vlastní osoby v systému plánování. Například i ti, kteří byli svými kolegy vnímáni jako rutiněři a hrobníci profese, k rozhovorům svolili a vcelku otevřeně kritizovali také svou praxi. Navíc v posledních letech vznikly na některých vysokých školách bakalářské obory se specializací na územní plánování, dokonce i jeden magisterský, a to na školách, které nejsou tradičně vnímány jako líheň územních plánovačů. V tomto smyslu má územní plánování dobré předpoklady pro nástup nové generace. Praktickou smrtí veřejného plánování do budoucna by jistě bylo, kdyby mezi činnými plánovači byli stále starší a starší ročníky. Neznámou ale zůstává, jak se tato nová generace vyprofiluje a jakému standardu vnímání profese se naučí. Pokud bychom to totiž posuzovali v paralele k plánovací doktríně ve smyslu, jak uvedli Faludi a Van der Valk,⁸¹ tak české územní plánování na svou silnou školu – přístup v plánování – ještě čeká, stejně jako čeká na své teoretiky, kteří by se na formulaci této normativní teoretické báze podíleli.

Závěr

Nastupující generace plánovačů vnímá systém územního plánování jako nevyhovující a usiluje o jeho přeměnu, ovšem spíše v duchu „stavby krásných měst“ než ve smyslu politickoetické roviny veřejného plánování. Zároveň ale již nelze tvrdit, že územní plánování je erodující segment. Během let se vytvořily mechanismy práce plánovačů, které jsou spíše konformní, s krátkodobými cíli privátních subjektů. Nicméně plánování je součástí politických debat, do kterých však většinou územní plánovači nezasahují. V této rovině jsou spíše dělníky moci. Pozitivní je ale přítomnost nastupující mladé generace odborníků, která má zájem být aktivní ve věcech územního plánování.

Práce byla podpořena grantem Fakulty životního prostředí ČZU „Etické principy v praxi českého územního plánování“ GA FZP 20154226 (internal: 42300/1312/3158).

ING. JAN ŠLEMR

FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ,
KATEDRA APLIKOVANÉ
GEOINFORMATIKY
A ÚZEMNÍHO PLÁNOVÁNÍ
ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA
V PRAZE

Kamýcká 129,
Praha 6 – Suchbátka, 165 21
Česká republika

slemr@fzp.czu.cz

- 1 CAMPBELL, Heather a MARSHALL, Robert, 1998. Acting on Principle: Dilemmas in Planning Practice. *Planning Practice & Research*. **13**(2), s. 117 – 128.
- 2 MAIER, Karel a ŠLEMR, Jan, 2016. Teorie a realita českého a slovenského urbanismu a územního plánování od roku 1945. *Architektúra & urbanizmus*. **50**(3 – 4), s. 4 – 19.
- 3 Česká komora architektů. *Profesní a etický rád české komory architektů*. 2014 [cit. 14. 6. 2016]. Dostupné z: <https://www.cka.cz/cs/media/prilohy/profesni-2014.pdf>.
- 4 FORESTER, John, 1989. *Planning in the Face of Power*. USA: University of California Press. 264 s.
- 5 Campbell, H. a Marshall, R., 1998, s. 117 – 128.
- 6 MAIER, Karel, 1998. Czech planning in transition: Assets and deficiencies. *International Planning Studies*. **3**(3), s. 351 – 365.
- 7 FÜRST, Dietrich, 2009. Planning Cultures en Route to Better Comprehension of “Planning Processes”? In: Knieling, J. – Othengrafen, F. (eds.). *Planning Cultures in Europe – Decoding Cultural Phenomena in Urban and Regional Planning*. Farnham, Ashgate England, s. 23 – 38.
- 8 GULLESTRUP, Hans, 2009. Theoretical Reflections on Common European (Planning-) Cultures. In: Knieling, J. a Othengrafen, F. (eds.), s. 3 – 21.
- 9 SANYAL, Bishwapryvia, 2005. Hybrid Planning Cultures: The Search for the Global Cultural Commons. In: Sanyal, B. (ed.). *Comparative Planning Cultures*. New York: Routledge, s. 3 – 28.
- 10 HEALEY, Patsy, 2010. Introduction: the transnational flow of knowledge and expertise in the planning field. In: Healey, P. a Upton, R. (eds.). *Crossing Borders: International exchange and planning practices*. Abingdon: Routledge, s. 1 – 26.
- 11 Maier, K., 1998.
- 12 MUSIL, Jan, 2001. Vývoj plánování měst ve střední Evropě v období komunistických režimů. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*. **37**(3), s. 275 – 296.
- 13 HAMILTON, Ian (ed.), 2005. *Transformation of Cities in Central and Eastern Europe Towards Globalization*. New York: United Nations University Press, 519 s.
- 14 HIRT, Sonya a STANILOV, Kiril, 2009. *Twenty Years of Transition: the Evolution of Urban Planning in Easter Europe and the Former Soviet Union 1989 – 2009*. Nairobi: UN-Habitat, s. 146.
- 15 MAIER, Karel, 2012. Europeanization and Changing Planning in East-Central Europe: An Easterner's view. *Planning Practice and Research*. **27**(3), s. 137 – 154.
- 16 HIRT, Sonya, 2015. *Planning during Post-socialism*, International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences (2nd Edition). London: Elsevier.
- 17 Respondent č. 17
- 18 Respondent č. 6
- 19 Respondent č. 3
- 20 Respondent č. 19
- 21 Respondent č. 20
- 22 Respondent č. 12
- 23 Respondent č. 4
- 24 Respondent č. 12
- 25 Respondent č. 8
- 26 Respondent č. 3
- 27 Respondent č. 4
- 28 Respondent č. 17
- 29 Respondent č. 6
- 30 Respondent č. 5
- 31 Respondent č. 8
- 32 Respondent č. 5
- 33 Respondent č. 12
- 34 Respondent č. 11
- 35 Respondent č. 16
- 36 Respondent č. 11
- 37 Respondent č. 7
- 38 Respondent č. 3
- 39 Respondent č. 17
- 40 Respondent č. 6
- 41 Respondent č. 11
- 42 Respondent č. 17
- 43 Respondent č. 6
- 44 Respondent č. 4
- 45 Respondent č. 18
- 46 Respondent č. 6
- 47 Respondent č. 5
- 48 Respondent č. 17
- 49 Respondent č. 3
- 50 Respondent č. 17
- 51 Respondent č. 18
- 52 Respondent č. 6
- 53 Respondent č. 2
- 54 Respondent č. 1
- 55 Respondent č. 3
- 56 Respondent č. 1
- 57 Respondent č. 24
- 58 Respondent č. 3
- 59 Respondent č. 4
- 60 Respondent č. 13
- 61 Maier, K., 1998.
- 62 HORÁK, Martin, 2014. Úspěch izklamáni: Demokracie a veřejná politika v Praze 1990–2000. Praha, Nakladatelství Karolinum.
- 63 TYNKKYNEN, Veli-Pekka, 2009. Planning Rationalities among Practitioners in St. Peterburg, Russia – Soviet Traditions and Western Influence. In: Knieling, J. – Othengrafen, F. (eds.). *Planning Cultures in Europe – Decoding Cultural Phenomena in Urban and Regional Planning*. England: Ashgate, s. 151 – 168.
- 64 Maier, K., 1998.
- 65 MAIER, Karel, 2014. Changing Planning in the Czech Republic. In: Reiner, M., Gemitis, P. a Blatevogel, H. H. (eds.). *Spatial Planning Systems and Practices in Europe – a comparative perspective on continuity and changes*. New York: Routledge, s. 215–235.
- 66 ŠLEMR, Jan, 2014. Elity a veřejnost – etický rozměr územního plánování v České republice. *Architektúra & urbanizmus*. **48**(1 – 2), s. 53 – 66.
- 67 Hirt, S., 2015.
- 68 STANILOV, Kiril, 2007. Urban planning and the challenges of post-socialist transformation. In: Stanilov, K. (ed.). *The Post-Socialist City*. Springer, GeoJournal Library. **92**, s. 413–425.
- 69 SAILER-FLIEGE, Ulrike, 1999. Characteristics of post-socialist urban transformation in East Central Europe. *GeoJournal*. **49**, s. 7 – 16.
- 70 Maier, K., 1998.
- 71 RUBENSTEIN, J. M. a UNGER, B. L., 1992. Planning after the fall of communism in Czechoslovakia (Czech Republic). *Focus*. American Geographical Society. **42**(4).
- 72 Maier, K., 1998.
- 73 NEDOVIČ- BUDIĆ, Zorica, 2001. Adjustment of Planning Practice to the New Eastern and Central European Context. *American Planning Association Journal*. **67**(4), s. 38 – 52.
- 74 Maier, K., 1998.
- 75 SLACH, Ondřej a JEZEK, Jiri, 2015. Ondřej Slach, Jiří Ježek – Czechia. *disP – The Planning Review*. **51**(1), s. 28 – 29.
- 77 MAIER, Karel, 2015. Karel Maier – Czechia. *disP – The Planning Review*. **51**(1), s. 26 – 27.
- 78 MAIER, Karel, 2015. Visions, planning and strategic urban development: the example of Prague. *Architektúra & urbanizmus*. **49**(3 – 4), s. 156 – 165.
- 79 Hirt, S. a Stanilov, K., 2009, s. 146.
- 80 Šlemr, J., 2014, s. 53 – 66.
- 81 FALUDI, Andreas a VAN DER VALK, Arnold, 1994. *Rule and Order, Dutch Planning Doctrine in the Twentieth Century*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, s. 318.

Architektúra & Urbanizmus

ČASOPIS PRE TEÓRIU
ARCHITEKTÚRY A URBANIZMU

JOURNAL OF ARCHITECTURAL
AND TOWN-PLANNING THEORY

Ročník Volume LII
Číslo Number 1 – 2 / 2018

REDAKČNÁ RADA EDITORIAL BOARD

prof. Ing. arch. MATÚŠ DULLA, DrSc.
predseda chairman
Fakulta architektúry ČVUT, Praha

prof. Ing. arch. FRIEDRICH ACHLEITNER, PhD.
Wien

doc. PhDr. DANA BOŽUTOVÁ, PhD.
Filozofická fakulta UK, Bratislava

doc. Ing. arch. PAVEL HALÍK, CSc.
Fakulta umění a architektury TUL, Liberec

doc. PhDr. PETR KRATOCHVÍL, CSc.
podpredseda deputy chairman
Ústav dějin umění AV ČR, Praha

prof. Ing. arch. ÁKOS MORAVÁNSZKY, PhD.
Institut für Geschichte und
Theorie der Architektur ETH, Zürich

prof. Dr. Ing. arch. HENRIETA MORAVČÍKOVÁ
hlavná redaktorka managing editor
ÚSTARCH SAV, Bratislava

prof. Ing. arch. VLADIMÍR ŠLAPETA, DrSc.
Fakulta architektúry, VUT, Brno

prof. Ing. arch. ROBERT ŠPAČEK, CSc.
Fakulta architektúry STU, Bratislava

prof. PhDr. ROSTISLAV ŠVÁCHA, PhD.
Ústav dějin umění AV ČR, Praha

prof. Ing. arch. PETR URLICH, CSc.
Stavební fakulta ČVUT, Praha

ADRESA REDAKCIE EDITORIAL ADDRESS

ARCHITEKTÚRA & URBANIZMUS
Historický ústav SAV,
Klemensova 19, 814 99 Bratislava, SK
IČO 166944
www.architektura-urbanizmus.sk
e-mail: architektura-urbanizmus@savba.sk

Registrované v Thomson Reuters Arts and Humanities Citation
Index a v Current Contents – Arts & Humanities, v SCOPUS
a v databáze časopisov RIBA a CEEOL
Indexed and abstracted in Thomson Reuters Arts and Humanities
Citation Index and Current Contents – Arts & Humanities,
in SCOPUS and in Journal index of RIBA and CEEOL

VYDÁVA PUBLISHED BY

© Historický ústav SAV, Bratislava, jún 2018

TLAČ PRINTED BY

VEDA, vydavateľstvo SAV,
Centrum spoločných činností SAV, Bratislava

ROZŠIRUJE DISTRIBUTED BY

ÚSTARCH SAV, Bratislava
SLOVART G. T. G. Ltd.
Krupinská 4, P. O. Box 152
852 99 Bratislava

VYCHÁDZA POLROČNE PUBLISHED SEMIANNUALLY

EV 3179/09, ISSN 0044 8680

REDAKTORI A JAZYKOVÁ REDAKCIA

EDITORS

Peter Szalay, Dagmar Slámová
Daniela Marsinová, Pavlína Zelničková, Martina Mojzesová

PREKLADY A REDIGOVANIE

TRANSLATIONS AND EDITTING

Martin Tharp (ENG), Eliška Mazalanova (SK)

GRAFICKÁ ÚPRAVA LAYOUT

Juraj Blaško

OBÁLKA COVER

**Adaptácia hradnej ruiny na letné divadlo podľanávru
architekta Otmara Klimeša, 1938**

Adaptation of the Castle ruins as a summer open-air theatre,
design by Otmar Klimeš, 1938

Zdroj Source: Archív Pamiatkového úradu SR

ROČNÉ PREDPLATNÉ SUBSCRIPTION RATE

12 € (+ poštovné: SR – 3,30 €; ČR – 11 €; EÚ – 13,80 €;
ostatné – 25 €; + postage: SVK – 3,30 €; CZE – 11 €;
EU – 13,80 €; others – 25 €)

CENA JEDNÉHO VÝTLAČKU SINGLE ISSUE PRICE

6 € (+ poštovné: SR – 1,65 €; ČR – 5,50 €; EÚ – 6,90 €;
ostatné – 12,50 €; + postage: SVK – 1,65 €; CZE – 5,50 €;
EU – 6,90 €; others – 12,50 €)

ARCHITEKTÚRA & URBANIZMUS

Časopis Architektúra & urbanizmus uverejňuje štúdie z oblasti teórie architektúry a urbanizmu. Zameriava sa na súčasný stav, históriu, filozofiu a kultúru architektúry a urbanizmu, na otázky ich umeleckého charakteru a na teóriu ich technickej stránky. Zaoberá sa vzťahom architektúry a urbanizmu k umeniu, technike a k životnému prostrediu. Publikuje výsledky sociológie a psychológie architektúry a urbanizmu, sociálnej ekológie, výsledky výskumov z oblasti techniky prostredia a z iných disciplín, ktoré prispievajú k rozvoju teoretického poznania v architektúre a urbanizme. Zaoberá sa ďalej metódami hodnotenia a kritiky architektonickej a urbanistickej tvorby a hodnotením významných architekto, architektonických diel a období. Publikuje príspevky o výučbe architektúry a urbanizmu, recenzie odborných kníh, ako aj informácie a správy o dôležitých vedeckých podujatiach. Časopis Architektúra a urbanizmus vydáva Historický ústav Slovenskej akadémie vied v spolupráci s Ústavom dejín umení Akadémie vied Českej republiky.

ARCHITEKTÚRA & URBANIZMUS

The journal Architektúra & urbanizmus provides a forum for the publication of papers on theory of architecture and town-planning. The attention is mostly concentrated on the recent state, history, philosophy and culture of architecture and town-planning, as well as on the problems of their art nature and on the theory of their technical aspects. The published papers deal with the relation of architecture and town-planning to art, technology and environment. They also present research results of architecture and town-planning sociology and psychology, social ecology, environment technology and of other theoretical disciplines which contribute to the development of the theoretical knowledge in architecture and town-planning. The papers further deals with methods of appreciation and criticism of architectural and town-planning activities, as with appreciation of outstanding architects, architectionic works and periods. Papers on architecture and town-planning education, book reviews and information on scientific meetings are involved. The quarterly is published by the Institute of History of the Slovak Academy of Sciences in cooperation with the Art History Institute of the Academy of Sciences of Czech Republic.

Obsah Content

VEDECKÉ ŠTÚDIE SCIENTIFIC STUDIES

2 Anna Gondová

BRATISLAVSKÝ HRAD A HRADNÝ KOPEC: (NE)PREPOJENÉ OSUDY – MAPOVANIE SPOLOČENSKEJ DISKUSIE O ZACHOVANÍ RUINY BRATISLAVSKÉHO HRADU V KONTEXTE HRADNÉHO KOPCA
BRATISLAVA CASTLE AND THE CASTLE HILL:
(UN)CONNECTED FATES – MAPPING THE SOCIAL DISCOURSE ON THE PRESERVATION OF THE BRATISLAVA CASTLE RUINS IN THE CONTEXT OF THE CASTLE HILL

18 Peter Szalay

ASANÁCIA: PRIEMET VYVLASTŇOVACEJ LEGISLATÍVY DO PLÁNOVANIA BRATISLAVY AKO HLAVNÉHO MESTA V PRVEJ POLOVICI 20. STOROČIA; PRÍKLAD NÁMESTIA SLOBODY
CLEARANCE: REFLECTION OF EMINENT-DOMAIN LEGISLATION IN PLANNING THE CAPITAL CITY OF BRATISLAVA IN EARLY 20TH-CENTURY;
CASE STUDY NÁMESTIE SLOBODY

36 Éva Lovra

URBAN TYPOLOGY IN THE HABSBERG EMPIRE, 1867 – 1918, WITH A SPECIAL EMPHASIS ON HUNGARIAN TOWNS
URBÁNNA TYPOLÓGIA V RAKÚSKO-UHORSKEJ MONARCHII, 1867 AŽ 1918, S OSOBNÝM DÔRAZOM NA UHORSKÉ MESTÁ

54 Jan Šlemr

ČESKÉ ÚZEMNÍ PLÁNOVÁNÍ OČIMA ÚZEMNÍCH PLÁNOVAČŮ: POKRAČOVÁNÍ EROZE STARÝCH POŘÁDKŮ, NEBO ROZENÍ NOVÉ DOKTRÍNY?
CZECH LAND-USE PLANNING THROUGH THE EYES OF PLANNERS: A CONTINUING EROSION OF OLD ORDERS OR THE BIRTH OF A NEW DOCTRINE?

66 Mark Meerovich, Nadiia Antonenko,
Luidmila Shchavinskaya

THE RESIDENTIAL AREA OF CHEREMUSHKY AS AN EXAMPLE OF THE IMPLEMENTATION OF KHRUSHCHEV'S HOUSING REFORM IN UKRAINE
OBYTNÁ ŠTVRŤ ČERJOMUŠKY AKO PRÍKLAD IMPLEMENTÁCIE CHRUŠČOVOVEJ BYTOVEJ REFORMY NA UKRAJINE

84 Cela Matan, Iva Mrak, Nana Palinić

THE BUILDINGS BUILT FOR PUBLIC USE BY "THE KKK GROUP" IN CROATIA: ARCHITECTURE, STRUCTURE AND CONSERVATION
VEREJNÉ STAVBY Z DIELENE „SKUPINY KKK“ V CHORVÁTSKU: ARCHITEKTÚRA, ŠTRUKTÚRA A OCHRANA

98 Ágnes Gyetvainé Balogh, Kristóf Zoltán Kelecsényi

DID A STEINDL SCHOOL EXIST? THE MEMBERS OF THE DESIGN AND TECHNICAL MANAGEMENT TEAM OF THE PARLIAMENT IN BUDAPEST
EXISTOVALA STEINDLOVA ŠKOLA?
ČLENOVIA TECHNICKÉHO A RIADIACEHO TÍMU BUDAPEŠTIANSKEHO PARLAMENTU

114 Maroš Semančík

RÍMSKOKATOLÍCKY KOSTOL SV. ANNY V ORAVSKEJ LESNEJ
THE ROMAN CATHOLIC CHURCH OF ST. ANNA IN ORAVSKÁ LESNÁ

130 Markéta Ježková, Jitka Šosová

ALICE MASARYKOVÁ: PODPOROVATELKA UMĚNÍ NA PRAŽSKÉM HRADĚ
ALICE MASARYKOVÁ: PATRON OF THE ARTS AT THE PRAGUE CASTLE

RECENZIE REWIEVS

142 Jarmila Bencová
OPUSTENÝ MACHNÁČ
MACHNÁČ DESERTED

147 Jana Kořínková

OBYDLÍ NA MÍRU MODERNÍHO ČLOVĚKA. NOVÝ DŮM BRNO 1928
THE RESIDENCE OF A MODERN PERSON.
THE NEW HOUSE BRNO 1928

150 Markéta Svobodová

CESTA K BRATISLAVSKÉMU KREMATORIUMU
THE ROUTE TO THE BRATISLAVA CREMATORIUM

152 Imro Vaško

OKNÁ DO MANIFESTOV NOVEJ CESTY
WINDOWS INTO THE MANIFESTOS OF THE NEW PATH

ISSN 0044-8680

